DE ARTE RHETORICA LIBRI TRES,

EX ARISTOTELE, CICERONE, & Quintiliano præcipuè deprompti.

Ad exemplar Romanum ipsius auctoris, omnibus mendis purgati, & plurimorum locorum citatione locupletati.

Auctore Cypriano Soario, Sacerdote Societatis IESV.

Addito rerum notabiliorum auctiore indice.

Subijciuntur etiam eiusdem Rhetorices tabulæ perbreues quæ singulis horum librorum capitibus respondent, quò faciliùs præcepta discantur.

ROTHOMAGI,
Apud IOANNEM BERTHELIN, in Area Palatij.

M. DC. XLVI.

BIBLIOPOLA
LECTORI.

S.

CVM ad me ſæpius detuliſſent viri quibus eloquentiæ ſtudium ſummæ ſemper curæ fuit, Cypriani Soarij præcepta Rhetorica, quæ paſſim in Gymnaſiis ſtudioſorum manibus teruntur; adeo aut manca, aut immutata ſubinde edita eſſe, vt nulla quaſi veſtigia eloquentiſſimi illius viri appareant: gratúmque nos ijs

qui orationis ornatũ ſibi laudi eſſe ſtudent facturos, ſi germanum, vt nouiſſimè ab ipſo auctore eſt recōcinnatum exemplar, typis noſtris in publicum daremus, libenter negotium, quibus nunquam qui cum literarum emolumento ſuſcipiuntur labores, moleſti fuerunt, aggreſſi ſumus, & perfecimus: additis ad marginem non paucis citationibus, & vbique ſectionibus editionis Ciceronianæ, quam ante biennium emiſimus. Fuere & vale.

CYPRIANVS SOARIVS CHRISTIANO LECTORI

S.

Longè profectò meliùs, atque prudentius studiis suis consulunt, qui optimos Auctores in omni disciplinarum genere legendos sibi, atque imitandos proponunt, quàm qui his neglectis, delectu omni, ac discrimine remoto, quoscuis cupidissimè sequuntur. Quòd siquis vetera paulo altiùs repetere voluerit, quocunque se animo & cogitatione conuertet, hoc ita esse comperiet. Vt enim alios omittam qui in bonarum artium studys liberalissimis, doctrinisque ver-

ſati ſunt, ſatis conſtat, Platonem ingenio, doctrina, & copia dicendi longè omnibus ſuperioribus praſtitiſſe. Ergo ex eius diſciplina quot viri, quanta ſcientia, quantáque in ſuis ſtudijs varietate, & copia, quàm admirabiles extiterunt? Atque vt alios ſileã, quorũm ſcripta temporum iniuria perierunt, illi & Ariſtotelem ſummum Philoſophum, & Demoſthenẽ omnium Oratorum facilè principem, procul dubio debemus. Si quidem Ariſtoteles totos viginti annos Platonem audiuit, ſed etiam lectitauit. Quid Ciceronem ad tantum Philoſophia & eloquentia decus euexit? An non Platonis, Ariſtotelis, & Demoſthenis imitatio? Finis non ſit, ſi velim eos numerare, qui ex Ariſtotelis diſciplina, in omni doctrina, & ingenij laude praſtantes prodierunt. Tanti refert quem imiteris, quem legas, quem admireris. Hoc intelligentes

nostræ Societatis præceptores, ex eo tempore quo iuuentutem virtute, & literis formant, eos auctores discipulis exponunt, qui præter cæteros in suo genere floruerunt. Qua de causa molestius etiam ferebāt, nullum esse librum veterum scriptorum, qui adolescentibus discendi cupidis, primum aditum ad eloquentiam aperiret: Non quòd doctrina dicendi parum Latinis literis sit illustrata (nam & Quintilianus de ea diligentißimè simul, & doctißimè scripsit, & in libris Ciceronis tantum est curæ, tantum suauitatis, elegantiæ, atque doctrinæ, vt ne apud Græcos quidem, aut pluribus, aut melioribus præceptis, orationis facultas sit exornata) sed quòd ad primam tyronum institutionem, eorum scripta minus sint accommodata. Quod enim discipulis ad hæc studia ingredientibus explicarent? Quintiliani libros? sunt illi quidem,

ut dixi, summa diligentia, singulari indicio, summa eruditione conscripti, at ita longi, sic nonnunquam obscuri, ut maius otium, & acrius iudicium desiderent. Partitiones oratorias? at ita sunt breues, & concisæ, ut multas & magnificas eloquentiæ opes constructas & reconditas nimis angustè coarctent. Libros de Oratore ad Quintum Fratrem? at in dialogo sunt scripti. Præcipuas autem in illis partes habent L. Crassus & M. Antonius homines, ut dignitate, sic eloquentia in Romana Republ. maximi, qui minora illa, sed discentibus in primis necessaria, celeriter transigunt: quæ vero sunt à vulgari intelligentia magis remota, ea non facilè dixerim, ornatiùsne an copiosius prosequantur. Huc accedit, quod dum Crassus perfectum, Antonius communem informat Oratorem, magnis altercationibus (qui Dialogorum est mos) in

contrarias partes differitur: quod mediocriter quidem eruditis, qui iudicij iam aliquid habent, non solum magnam & ingenuam delectationem, sed mirabilis etiam vtilitatis fructum affert, tyronibus non item; qui disputationis vim, atque incitationem aspiciunt, vestigia, ingressúmque vix intuentur. Duos de Inuentione libros puero sibi inchoatos, & rudes Cicero excidisse affirmat, propterea quod nec Orationis expoliendæ & conformandæ rationem docent, nec inueniendi fontes ab Aristotele demonstratos aperiunt. Itaque multa in eis præcepta sunt, quæ editis posteà libris idem Cicero improbauit. Libri vero ad Herennium, à quocunque illi sint scripti, similem inueniēdi viam demonstrant, & quædam de statu, multa de verborum & sententiarum continent ornamentis, diuersa ad his quæ Cicero, & Quintilianus eisdem de re-

bus tradiderunt. Topicorum liber tantummodo declarat viam ab Aristotele inuentam ad reperiẽdum in omni oratione argumentum: & quoniã ad Trebatium Iurisconsultum scriptus est, exempla habet ex intima iuris scientia desumpta, quæ vsque eo sunt difficilia, vt sua obscuritate multos ab eius libri lectione reyciant. In Oratore vero ad Brutum, quæ sit optima species, & quasi figura dicendi, Cicero disertißimè exponit: Sed cùm ad Brutum scriberet, vulgaria præcepta permulta, quæ dicendi studiosis vehementer conducunt, breuiter percurrit, vel pene præterit, quæ vero de orationis numero mirabiliter præcipit: vt adeuntibus ad eloquentiam vtilia sint, ordinem alium & exemplorum lumen desiderant. His de causis cupiebant nostri præceptores, vt omnes eloquentiæ partes explicatæ definitionibus, exemplis illustratæ, ex

Ariſtotelis ſententia, Ciceronis verò & Quintiliani non ſententia ſolùm, ſed plerúmque etiam verbis aliquo libro, via, & ordine comprehēderentur. Futurum enim exiſtimabant, ſi id fieret, vt diſcipuli ſimul cum vulgaribus Rhetoricæ præceptis, illa magis recondita de argumentorum locis, de amplificatione, de Orationis forma, & numero perciperent. Quam ego prouinciam cùm eorum voluntate ſuſcepiſſem, quibus libenter vitæ meæ rationes commiſi, his tribus libris, dicendi præcepta, quantum exiguæ ingenij mei vires efficere & conſequi potuerunt, complexus ſum, vt iuuarem adoleſcentes ad legendos Ariſtotelis, Ciceronis & Quintiliani doctiſſimos libros, quibus eloquentiæ fontes continentur. Naque verò ignoro, multa horum quæ à veteribus ſunt tradita, ab his à quibus defendi æquius erat, editis etiam

libris oppugnari. Sed cùm à multis qui ſingulari doctrina ſunt præditi, eadem defenſa ſint, mihi conſilium fuit, de his quæ tot doctiſsimorum ſeculorum approbauit conſenſus, nihil ſine ratione mutare. Imò verò te, Chriſtiane Lector, vehementer oro, atque obſecro, vt hanc libidinem temere contradicendi veteribus ſcriptoribus, de animo tuo penitus euellas, ne ad eius perniciem longius deinde ſerpat. Nam ſimul atque cupiditas hæc ad ingenium, tanquam fex ad materiam adhæſit, incredibile dictu eſt, quæ cōtinuo excitet incendia. Illud etiam tibi perſuadeas velim, hoc nihil magis cupere, quàm vt virtute & literis maximè ſis ornatus, vt CHRISTO IESV*, qui eſt parens & ſalus vitæ noſtræ, gratus ſis, & iucundus.*

IN LIBROS DE ARTE Rhetorica, Auctoris Proœmium.

RAtionis & orationis tanta est similitudo vt Græci, qui non intelligendi solum, sed loquendi etiam principatum tenuerunt, vno vtramque vocabulo; Latini, Græcorum prudentiæ æmuli, eodem pene nominarint. Est enim oratio quasi rationis imago quædam. Rationem in mente, cui regnum totius animi tributum est, Deus Opt. Max. posuit: orationis sedem idem summus opifex in celsissima, ac nobilissima corporis parte collocauit: Ratio est, sicuti lux quædam, luménque vitæ, oratio est rationis decus & ornamentum: ratio regit, ac moderatur proprium animum, oratio flectit etiam alienos: rationis est species admirabilis, eam tamen intus latentem orationis pulchritudo declarat. Ita quod lumen est Soli, principi, ac moderatori luminum reli-

quorum, id est oratio rationi dominæ ac reginæ rerum omniũ. Hinc nimirũm fit, vt summi illius rectoris mundi huius bonitatem, sapientiam, vim & potestatem suspiciendam, admirandámque hominum generi, vt rationis, sic orationis vis & natura cogat confiteri. Quid enim admirabilius esse potest, quàm cogitationes, tam multas, tam excellentes, tam varias, atque multiplices orationi commendari? orationem verò exceptam aëre, quasi vehiculo, incredibili celeritate, breuissimo temporis spatio ad quam plurimos peruenire, ac postremò per tenuissimos aurium meatus, singulari opere artificióque perfectos, in alienos animos introïre, atque in eis tam perfectè, tam insigniter imprimere speciem suam, vt mœrentes consoletur, torpentes excitet, afflictos erigat, inani lætitia elatos cohibeat, & in quemuis denique motum auditorem impellat? Quòd si orationis tanta præstantia est, non potest non maxima esse dignitas Rhetoricæ qua ornandæ orationis doctrina continetur. Eadem enim hominis ratio, quæ cæteras artes inuenit, dicendi quoq; artificium illustrauit. Nam primò terram peruagata, non modò eius for-

mam, situm, fœcunditatem, sed eorum etiam quæ in ea gignuntur varietatẽ, vsum naturámque cognouit. Tum mare ingressa profundum & immensum, quot genera, quamque dispaaria degentium in eo bel-luarum inuestigauit? Exin siderum ornatum & pulchritudinem admirans, cognito prius aëre ex his, quæ ex eo generantur, in cœlum vsque penetrauit, in quibus rebus tam multis, tam variis, tam disiunctis, tam abditis, atque obscuris inuestigandis, si tanta fuit rationis sagacitas & solertia, in expolienda oratione, quæ eius comes, & interpres est, non minor profectò fuit cura. Hic est eloquentiæ ortus, hæc nobilitas, hæc cum ratione coniunctio. Qua de causa vehementer vigilandum est iis, qui sapientiæ flagrant studio, enitendúmque omni cura ac diligẽtia, vt Rhetoricæ, Dialecticæq; præceptis optimè cognitis ad reliquarum artium fastigium contendant. Quam viam iucundam, facilem, breuem, & quasi compendiariam, non modò non asperam atque arduam, aut longam esse comperient. Quot vt facilius consequantur, hi tres libri artificium dicendi à veteribus traditum breuiter explicabunt. Et in primo quidem libro, qui de Inuen-

tione est, sexdecim argumentorum loci sunt explicati, simul cum his quæ ad permouendos animos ex iisdem locis eruuntur præcepta: etiam quædam sunt exposita ad exhortationem & deliberationem accõmodata: in secundo verò, qui dispositionis præcepta continet, de orationis partibus, de statu, iudicatione, & ea controuersia, quæ ex interpretatione scripti existit, pręterea de ratiocinatione, enthymemate, inductione & exemplo agitur: & quoniam frequens mentio facta est ab antiquis auctoribus Epicherematis, Soritis & dilemmatis, eorum vis explanatur. Tertius denique liber docet orationis ornatũ, qui est in verbis, vel simplicibus, vel coniunctis: itaque de verbis nouis, de inusitatis, de tropis, de luminibus verborum & sententiarum, de origine, causa, natura, & vsu orationis aptæ ac numerosæ: tum ad extremum de memoria & pronuntiatione in eo disseritur. Sed quo maior vtilitas ex eloquentia percipi possit, Christianis præceptis diligenter ea purganda est. Vt enim bonus agricola vitem, quæ sylvescit & in omnes partes nimia funditur, ferro coërcens, tum fructu lætiorem, tum aspectu pulchriorem reddit: si eloquentia, si

tia, si amputetur errorum inanitas, in quod delapsa est vitio hominum diuinas leges ignorantium, suam admirabilem speciem recuperabit. Excidatur igitur mentiendi licentia, quam seuerè diuinis præceptis interdictam oratori Quintilianus & antiqui Rhetores concedunt: amputetur procacitas, & vitium illud teterrimum lacerandi alios probris, contumeliis, maledictis: cui vtinam ne Demosthenes & Cicero tantoperè indulsissent: resecetur arrogantia & inanis laudis appetitus qui aciem animi perstringit: intelligatur iniquum esse tenebras auditoribus offundere, ne verum perspiciant, & suffragium atque sententiam dicendo corrumpere, quod à Græcis & Romanis oratoribus est factitatum. His tot tantísque deletis maculis, continuò existet illa diuina & cœlestis Christianæ eloquentiæ pulchritudo: quæ tantò erit præclara magis, & eximia, quantò diligentius ad omnium hominum vtilitatem conferetur, & ad celebrandas Dei Opt. Max. laudes qui sermonem homini dedit ad societatem & cõiunctionem cum hominibus tuendã. Hęc est illa Christiana eloquentia, qua Gregorius & Basilius, nobilissimum par amicitię, doctrinæ, sancti-

tatis plurimũ præstiterunt, & Iuliani amentissimi & profligatissimi hostis religionis impetus omnes fregerunt : hac excelluit Athanasius vir sanctissimus, quem nec sæuissima periculorum tempestas, nec humanorum commodorum aura potuit vnquam de suo cursu dimouere, quin Arrij impium & consceleratum comprimeret furorem : hac floruerunt Chrysostomus, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, Cyprianus, qui Christianæ Reip. fuerunt lumen longè clarissimum : vt alios quàm plurimos omittam, quorum copia digna est Christiani nominis gloria. Hos tales ac tantos viros qui volet imitari, colat Christianam eloquentiam, quæ ex diuinarum rerum cura & contemplatione, ex Christi Iesu amore, ex maximarum denique artium studiis efflorescit.

DE ARTE RHETORICA, LIBER I.

Quid sit Rhetorica, quod eius officium & finis.

CAP. I.

RHetorica est, vel ars, vel doctrina bene dicendi. Ars est quæ cognitis, plenitúsq; perspectis, & in vsũ exitum spectantibus, & nunquam fallentibus rebus continetur. Esse autem eloquentiæ artem perspicuum est: etenim cùm plerique temerè, ac nulla ratione, causas in foro dicant: nonnulli autem propter consuetudinem aliquam callidius id faciant, non est dubium, quin si quis animaduerterit, quid sit, quare alij melius, quàm alij dicant, id possit notare: ergo id qui toto genere fecerit, is si non planè artem, at quasi artem quandam inuenerit. Benedicere est, optimis sententiis verbísq; lectissimis dicere. Rhetoricæ officium est dicere appositè ad persuasionem, finis, persuadere dictione.

Quint. lib. 2. c. 15 *Cic. 1. de Orat.* *Arist. 1. Rhet. c. 1.* *Cic. 2. de Orat. 88. 89.* *Quint. li. 2. c. 17.* *2. de Orat. 132.* *de Inuent. lib. 1. 6.*

De vtilitate, dignitatéque eloquentiæ.

CAP. II.

r. de Ora. 30. Quint. l. 2. c. 16. DIgnitas eloquentiæ, vel ex eo intelligi poteſt, quòd in omni liberó populo, maximéque in pacatis, tranquilliſque ciuitatibus prçcipuè ſemper floruit, ſempérque dominata eſt. Quid enim aut tam iucundum cognitu, atque auditu, quàm ſapientiſſimis ſententiis, grauiſſimiſque verbis ornata oratio, & perpolita? aut tam potens, támque magnificum, quàm hominum animos vnius oratione conuerti? Quid admirabilius quàm res
1. de Ora. 85. ſplendore illuſtrata verborum? Oratoris eſt in dando conſilio de maximis rebus, cum dignitate explicata ſententia: eiuſdem & languentis populi incitatio, & effrænati moderatio. Eadem facultate fraus hominum ad perniciem, & integritas ad ſalutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentiùs? quis à vitiis acriùs reuocare? quis vituperare improbos aſperiùs? quis laudare bonos ornatius? quis cupiditatem vehementiùs frangere accuſando poteſt? quis mœrorem leuare mitiùs conſolando? Ac ne plura, quæ ſunt penè innumerabilia, conſecter, comprehendam breui, ſic enim ſtatuo, perfecti oratoris mo-
Ora.

deratione, & sapientia, non solùm ipsius dignitatem, sed & priuatorum plurimorum, & vniuersæ Reip. salutem maximè contineri. Quò maior igitur est eloquētiæ vis, hoc est magis eum probitate iungenda, summáque prudentia: quarum virtutum expertibus si dicendi copiā tradiderimus, non eòs quidem oratores effecerimus, sed furentibus quædam arma dederimus. *3. de Ora. & de Cla 23.*

De materia Rhetoricæ.

CAP. III.

ARtis materia est in qua omnis ars & ea facultas quæ conficitur arte, versatur: vt si medicinæ materiam dicamus morbos ac vulnera, quòd in his omnis medicina versetur. Item quibus in rebus versatur facultas oratoria, eas res materiam artis Rhetoricæ nominamus. Sed hoc interest inter alias artes, excepta Dialectica, & eloquētia: quòd cæteræ ferè artes se ipsæ per se tuentur singulæ: benedicere autem, quod est scienter, & peritè, & ornatè dicere, non habet definitā aliquam regionem, cuius terminis septa teneatur. Omnia quæcumque in hominum disceptationem cadere possunt, benè sunt ei *1. de Inu 7.* *Quint. lib. 2. c. 21*

dicenda, qui hoc se posse profitetur, aut eloquentiæ nomen relinquendum est: materia enim oratori ad dicendum subiecta, quæstio est.

De quæstione. Cap. IIII.

In Part. 61. In Top. 79. 2. de Orat. 41.

QVæstionum duo sunt genera: alterum infinitum, quod Græci *thésin*, Cicero propositum vocat: alterũ certum & definitum, quod *hypothesin* illi, Latini vel causam, vel controuersiam solẽt appellare. Propositum est, in quo aliquid generatim quæritur, hoc modò, Expetendáne sit eloquentia. Causa est, quæ certis personis, locis, tẽporibus, actionibus, negotijs cernitur hoc modo: An Socrates iure fuerit, ab Atheniensibus damnatus. Propositi duo sunt genera: cognitionis alterũ, cuius scientia est finis; vt, an Solis magnitudine multis partibus terra superetur: alterum actionis, quod refertur ad efficiendũ quid, vt si quæratur quibus officiis amicitia colenda sit. Hæc cùm in propositis quæstionibus genera sint, eadem in causas transferuntur. Sed causarum tria sunt genera, iudicij, deliberationis, exornationis, quæ quia in laudationes maximè cõfertur, proprium habet ex eo nomen laudationis.

De exornatione, Deliberatione & Iudicio.

CAP. V.

IN exornatione duæ sunt partes, laus & vituperatio. Tempus tum præsens, tum præteritum. Spectat autem orator honestatē præcipuè cùm laudat, turpitudinem cùm vituperat, mouetq; auditores ad delectationem. Deliberatio continet in se suasionem, & dissuasionem, tempus verò futurum. Finis, quem sibi proponit orator in consilio dando, est vtilitas & spes: aut reformidatio deliberantis. Iudicium habet in se accusationem, & defensionem: cuius finis iustorum & iniustorum quæstione, sęuitia, aut clementia iudicis continetur.

De Inuen. 1. & 4 ad Her 16. Arist. l. 1. Rhet. 3. In Par. 69 1. de Mu. 10. & deinceps. Top. 91. 2. de Inuen. 21. Arist .lib. Rhet.

Quomodo hypothesis ad thesin reuocanda sit.

CAP. VI.

MAneat ergo, & infinitas & finitas quæstiones ad oratorem pertinere. Sed est consultatio quasi pars causæ quædam. Inest enim infinitum in definito, & ad illud tamen referuntur omnia. Quare illa pars orationis, quæ est de genere vniuerso, totas causas sæpè cont net. Quic-

Ci. Par. 61. In Top. & Quint. l. 3. c. 5

quid est enim illud, in quo quasi certamen est controuersiæ, quod Græcè *crinómenon* dicitur, id ita dici placet, vt traducatur ad perpetuam quæstionem, atq; de vniuerso genere dicatur, nisi cùm de vero ambigetur, quod quæri coniectura solet. Exempli causa, finita est, An Aristotelis Philosophia sit perdiscenda, eius quasi pars quædam est illa infinita, An Philosophia sit perdiscenda, ad quam orator finitã transferet. Sunt enim ornatissimæ orationes hæ, quæ latissimè vagantur, & à priuata ac singulari controuersia se ad vniuersi generis vim explicandam conferunt, & conuertunt, vt ij qui audiunt, natura & genere & vniuersa recognita, de singulis rebus statuere possint. Itaque Orator excellens à propriis personis & temporibus semper, si potest, auocat controuersiam. Latiùs enim de genere, quàm de parte disceptare licet: vt si quod in vniuerso sit, probatur, id in parte, si sit probari necesse.

Cic. de Orat. 3.

In Orat.

De partibus Rhetoricæ.

CAP. VII.

QVinque sunt partes, & quasi membra eloquentiæ: inuentio, dispositio, elocutio, memoria, pronunciatio

1. de Orat. 79 & de Inu. 9.

Oportet enim inuenire, quid dicas, inuēta disponere, deinde ornare verbis, post memoriæ mandare, tum ad extremum agere. Inuentio est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quæ quæstionem probabilem reddunt. Dispositio est rerum inuentarum in ordinem distributio. Elocutio est idoneorum verborum & sententiarum ad inuentionem accommodatio. Memoria est firma animi rerum ac verborum ad intentionem perceptio. Pronunciatio est ex rerum & verborum dignitate, corporis & vocis moderatio. Nec audiēdi quidam, qui iudicium sextam esse partem voluerunt: adeò enim tribus primis partibus est permistum (nam nec inuentio sine eo, nec dispositio, nec elocutio fuerit) vt pronunciationem quoque vel plurimum ex eo mutuari putem: nec inuenisse credendus est qui non iudicauit: quod similiter in aliis partibus, quibus iudicium permistum est, existimare debemus. Hinc apparet, eloquentiam rem vnam esse omnium difficillimam: quibus enim ex quinque rebus constare dicitur, earū vnaquæque est ars ipsa magna per sese. Quare quinq; artiū concursus maximarum, quantam vim, quātámque difficultatē habeat, existimari potest. Sūt igitur quinq; Rhetorices partes

Auct. ad Her. lib. 1. c. 14.

Quint. 3. c. 3.

Quint. 3. c. 3.

De Cla. Orat.

omnino. At inuenire, disponere, eloqui, memoria complecti, & pronunciare, opera sunt oratoris.

Quibus rebus eloquentia comparetur, ac primùm de natura.

CAP. VIII.

Quint. lib. 3. c. 5. Cic. 1. & 2 De Ora 88. Auct. ad Her lib 1. de Ora. 123.

ELoquentia, quæ quinque supradictis constat partibus, natura, arte, exercitatione & imitatione comparatur: imitationem enim quamuis Quintilianus arti, Cicero, exercitationi subiiciat, rectiùs tamen alij ab vtraque segregarunt. Ergo de singulis, quoniam maximi sunt momenti & ponderis, aliquid dicendum est. Natura igitur primùm, atq; ingenium ad dicẽdum vim affert maximam, neque verò quibusdam scriptoribus artis, ratio dicendi & via, sed natura defuit. Nam & animi atque

114. ingenij celeres quidam motus esse debent, qui ad excogitandum acuti, & ad explicandum ornandúmq; sint vberes, & ad memoriam firmi, atque diuturni: & si quis est, qui hæc putet arte accipi posse: (quod falsum est) præclarè enim se res habeat, si hæc accendi, aut commoueri arte possint, inseri quidẽ, & donari ab arte nõ possunt omnia, sunt enim illa dona naturæ, quid

de illis decet, quæ certè cum ipso homine nascuntur, linguæ solutio, vocis sonus, latera, vires, conformatio quædam & figura totius oris & corporis? Neq; hæc ita dico, vt ars aliquid limare non possit (neq; enim ignoro, & quæ bona sint, fieri meliora posse doctrina, & quæ optima, aliquo modo acui tamen & corrigi posse) sed sunt qui- 115.
dam aut ita lingua hæsitantes, aut ita voce absoni; aut ita vultu motúque corporis vasti atque agrestes, vt etiam si ingeniis, atque arte valeant, tamen in oratorum numerum venire non possint. Sunt autem quidam ita naturæ muneribus in iisdem rebus habiles, ita ornati, vt non nati, sed ab aliquo Deo ficti esse videantur. Magnũ 116.
quoddam est onus, atq; munus, suscipere, atque profiteri, se esse omnibus silentibus vnum, maximis de rebus magno in cõuentu hominum, audiendum. Adest enim ferè nemo, quin acutiùs, atque acriùs vitia in dicente, quàm recta videat. Ita quicquid est in quo offenditur, id etiam illa quæ laudanda sunt, obruit. Neque hæc in eam sententiam disputo, vt homines adolescentes, si quid naturale fortè non habeant, omnino à dicendi studio deterream, multis enim honori fuit illa ipsa, quamcũque assequi potuerunt, in dicẽdo mediocritas;

tatis plurimũ prçstiterunt, & Iuliani amentissimi & profligatissimi hostis religionis impetus omnes fregerunt : hac excelluit Athanasius vir sanctissimus, quem nec sæuissima periculorum tempestas, nec humanorum commodorum aura potuit vnquam de suo cursu dimouere, quin Arrij impium & consceleratum comprimeret furorem : hac floruerunt Chrysostomus, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, Cyprianus, qui Christianæ Reip. fuerunt lumen longè clarissimum : vt alios quàm plurimos omittam, quorum copia digna est Christiani nominis gloria. Hos tales ac tantos viros qui volet imitari, colat Christianam eloquentiam, quæ ex diuinarum rerum cura & contemplatione, ex Christi Iesu amore, ex maximarum denique artium studiis efflorescit.

DE ARTE RHETORICA, LIBER I.

Quid sit Rhetorica, quod eius officium & finis.

CAP. I.

RHetorica est, vel ars, vel doctrina bene dicendi. Ars est quæ cognitis, plenitúsq; perspectis, & in vnũ exitum spectantibus, & nunquam fallentibus rebus continetur. Esse autem eloquentiæ artem perspicuum est: etenim cùm plerique temerè, ac nulla ratione, causas in foro dicant: nonnulli autem propter consuetudinem aliquam callidius id faciant, non est dubium, quin si quis animaduerterit, quid sit, quare alij melius, quàm alij dicant, id possit notare: ergo id qui toto genere fecerit, is si non planè artem, at quasi artem quandam inuenerit. Benedicere est, optimis sententiis verbísq; lectissimis dicere. Rhetoricæ officium est dicere appositè ad persuasionem, finis, persuadere dictione.

Quint. lib. 2. c. 15. Cic. 1. de Orat. Arist. 1. Rhet. c. 1. Cic. 2. de Orat. 88. 89.

Quint. li. 2. c. 17.

2. de Orat. 132.

de Inuent. lib. 1. 6.

De vtilitate, dignitatéque eloquentiæ.
Cap. II.

1. de Ora. 30. Quint. l. 2. c. 16. Dignitas eloquentiæ, vel ex eo intelligi poteſt, quòd in omni libero populo, maximéque in pacatis, tranquilliſque ciuitatibus præcipuè ſemper floruit, ſempérque dominata eſt. Quid enim aut tam iucundum cognitu, atque auditu, quàm ſapientiſſimis ſententiis, grauiſſimiſque verbis ornata oratio, & perpolita? aut tam potens, támque magnificum, quàm hominum animos vnius oratione conuerti? Quid admirabilius, quàm res 2. de Ora. 85. ſplendore illuſtrata verborum? Oratoris eſt in dando conſilio de maximis rebus, cum dignitate explicata ſententia: eiuſdem & languentis populi incitatio, & effrænati moderatio. Eadem facultate fraus hominum ad perniciem, & integritas ad ſalutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentiùs? quis à vitiis acriùs reuocare? quis vituperare improbos aſperiùs? quis laudare bonos ornatiùs? quis cupiditatem vehementiùs frangere accuſando poteſt? quis mœrorem leuare mitiùs conſolando? Ac ne plura, quæ ſunt penè innumerabilia, conſecter, comprehendam breui, ſic enim ſtatuo, perfecti oratoris mo- 1. de Ora.

deratione, & sapientia, non solùm ipsius dignitatem, sed & priuatorum plurimorum, & vniuersæ Reip. salutem maximè contineri. Quò maior igitur est eloquētiæ vis, hoc est magis cum probitate iungenda, summáque prudentia: quarum virtutum expertibus si dicendi copiā tradiderimus, non eos quidem oratores effecerimus, sed furentibus quædam arma dederimus. *3. de Ora. & de Cla. 23.*

De materia Rhetoricæ.

CAP. III.

ARtis materia est in qua omnis ars & ea facultas quæ conficitur arte, versatur: vt si medicinæ materiam dicamus morbos ac vulnera, quòd in his omnis medicina versetur. Item quibus in rebus versatur facultas oratoria, eas res materiam artis Rhetoricæ nominamus. Sed hoc interest inter alias artes, excepta Dialectica, & eloquētia: quòd cæteræ ferè artes se ipsæ per se tuentur singulæ: benedicere autem, quod est scienter, & peritè, & ornatè dicere, non habet definitā aliquam regionem, cuius terminis septa teneatur. Omnia quæcumque in hominum disceptationem cadere possunt, benè sunt ei *1. de Inu. 7.* *Quint. lib. 2. c. 17.*

dicenda, qui hoc se posse profitetur, aut eloquentiæ nomen relinquendum est: materia enim oratori ad dicendum subiecta, quæstio est.

De quæstione. CAP. IIII.

In Part. 61. In Top. 79. 2. de Orat. 41.

QVæstionum duo sunt genera: alterum infinitum, quod Græci *thésin*, Cicero propositum vocat: alterũ certum & definitum, quod *hypothesin* illi, Latini vel causam, vel controuersiam solẽt appellare. Propositum est, in quo aliquid generatim quæritur, hoc modò, Expetendáne sit eloquentia. Causa est, quæ certis personis, locis, tẽporibus, actionibus, negotijs cernitur hoc modo: An Socrates iure fuerit, ab Atheniensibus damnatus. Propositi duo sunt genera: cognitionis alterũ, cuius scientia est finis; vt, an Solis magnitudine multis partibus terra superetur: alterum actionis, quod refertur ad efficiendũ quid, vt si quæratur quibus officiis amicitia colenda sit. Hæc cùm in propositis quæstionibus genera sint, eadem in causas transferuntur. Sed causarum tria sunt genera, iudicij, deliberationis, exornationis, quæ quia in laudationes maximè cõfertur, proprium habet ex eo nomen laudationis.

De exornatione, Deliberatione & Iudicio.

CAP. V.

IN exornatione duæ ſunt partes, laus & vituperatio. Tempus tum præſens, tum præteritum. Spectat autem orator honeſtatē præcipuè cùm laudat, turpitudinem cùm vituperat, mouetq; auditores ad delectationem. Deliberatio continet in ſe ſuaſionem, & diſſuaſionem, tempus verò futurum. Finis, quem ſibi proponit orator in conſilio dando, eſt vtilitas & ſpes: aut reformidatio deliberantis. Iudicium habet in ſe accuſationem, & defenſionem: cuius finis iuſtorum & iniuſtorum quæſtione, ſæuitia, aut clementia iudicis continetur.

De Inuen. 1. & 4 ad Her 16. Ariſt. l. 1. Rhet. 3. In Par. 69 1. de Inu. 10. & deinceps. Top. 91. 2. de Inuen. 21. Ariſt. lib. Rhet.

Quomodo hypotheſis ad theſin reuocanda ſit.

CAP. VI.

MAneat ergo, & infinitas & finitas quæſtiones ad oratorem pertinere. Sed eſt conſultatio quaſi pars cauſæ quædam. Ineſt enim infinitum in definito, & ad illud tamen referuntur omnia. Quare illa pars orationis, quæ eſt de genere vniuerſo, totas cauſas ſæpè continet. Quic-

Ci. Par. 61. In Top. & Quint. l. 3. c. 5.

quid est enim illud, in quo quasi certamen est controuersiæ, quod Græcè *crinómenon* dicitur, id ita dici placet, vt traducatur ad perpetuam quæstionem, atq; de vniuerso genere dicatur, nisi cùm de vero ambigetur, quod quæri coniectura solet. Exempli causa, finita est, An Aristotelis Philosophia sit perdiscenda, eius quasi pars quædam est illa infinita, An Philosophia sit perdiscenda, ad quam orator finitã transferet. Sunt enim ornatissimæ orationes
Cic. de Orat. 3. hæ, quæ latissimè vagantur, & à priuata ac singulari controuersia se ad vniuersi generis vim explicandam conferunt, & conuertunt, vt ij qui audiunt, natura & genere & vniuersa recognita, de singulis rebus statuere possint. Itaque Orator excellens à propriis personis & temporibus semper,
In Orat. si potest, auocat controuersiam. Latiùs enim de genere, quàm de parte disceptare licet: vt si quod in vniuerso sit, probatur, id in parte, si sit probari necesse.

De partibus Rhetoricæ.
CAP. VII.

1. de Orat. 70 & de Inu. 9. QVinque sunt partes, & quasi membra eloquentiæ: inuentio, dispositio, elocutio, memoria, pronunciatio.

Oportet enim inuenire, quid dicas, inuēta disponere, deinde ornare verbis, post memoriæ mandare, tum ad extremum agere. Inuentio est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quæ quæstionem probabilem reddunt. Dispositio est rerum inuentarum in ordinem distributio. Elocutio est idoneorum verborum & sententiarum ad inuentionem accommodatio. Memoria est firma animi rerum ac verborum ad intentionem perceptio. Pronunciatio est ex rerum & verborum dignitate, corporis & vocis moderatio. Nec audiēdi quidam, qui iudicium sextam esse partem voluerunt: adeò enim tribus primis partibus est permistum (nam nec inuentio sine eo, nec dispositio, nec elocutio fuerit) vt pronunciationem quoque vel plurimum ex eo mutuari putem: nec inuenisse credendus est qui non iudicauit: quod similiter in aliis partibus, quibus iudicium permistum est, existimare debemus. Hinc apparet, eloquentiam rem vnam esse omnium difficillimam: quibus enim ex quinque rebus constare dicitur, earū vnaquæque est ars ipsa magna per sese. Quare quinq; artiū concursus maximarum, quantam vim, quātámque difficultatē habeat, existimari potest. Sūt igitur quinq; Rhetorices partes

Auct. ad Her. lib. 1. c. 14.

Quint. 3. c. 3.

Quint. 3. c. 3.

De Cla. Orat.

omnino. At inuenire, disponere, eloqui, memoria complecti, & pronunciare, opera sunt oratoris.

Quibus rebus eloquentia comparetur, ac primùm de natura.

CAP. VIII.

Quint. lib. 3. c. 5. Cic. 1. & 2 De Ora 88. Auct ad Her lib 1. de Ora. 123.

Eloquentia, quæ quinque supradictis constat partibus, natura, arte, exercitatione & imitatione comparatur: imitationem enim quamuis Quintilianus arti, Cicero, exercitationi subiiciat, rectiùs tamen alij ab vtraque segregarunt. Ergo de singulis, quoniam maximi sunt momenti & ponderis, aliquid dicendum est. Natura igitur primùm, atq; ingenium ad dicẽdum vim affert maximam, neque verò quibusdam scriptoribus artis, ratio dicendi & via, sed natura defuit Nam & animi atque ingenij celeres quidam motus esse debent, qui ad excogitandum acuti, & ad explicandum ornandúmq; sint vberes, & ad memoriam firmi, atque diuturni: & si quis est, qui hæc putet arte accipi posse: (quod falsum est) præclarè enim se res habeat, si hæc accendi, aut commoueri arte possint, inseri quidẽ, & donari ab arte nõ possunt omnia, sunt enim illa dona naturæ, quid-

114.

de illis decet, quæ certè cum ipso homine nascuntur, linguæ solutio, vocis sonus, latera, vires, conformatio quædam & figura totius oris & corporis? Neq; hæc ita dico, vt ars aliquid limare non possit (neq; enim ignoro, & quæ bona sint, fieri meliora posse doctrina, & quæ optima, aliquo modo acui tamen & corrigi posse:) sed sunt qui- 115.
dam aut ita lingua hæsitantes, aut ita voce absoni; aut ita vultu motúque corporis vasti atque agrestes, vt etiam si ingeniis, atque arte valeant, tamen in oratorum numerum venire non possint. Sunt autem quidam ita naturæ muneribus in iisdem rebus habiles, ita ornati, vt non nati, sed ab aliquo Deo ficti esse videantur. Magnū 116.
quoddam est onus, atq; munus, suscipere, atque profiteri, se esse omnibus silentibus vnum, maximis de rebus magno in cōuentu hominum, audiendum. Adest enim ferè nemo, quin acutiùs, atque acriùs vitia in dicente, quàm recta videat. Ita quicquid est in quo offenditur, id etiam illa quæ laudanda sunt, obruit. Neque hæc in eam sententiam disputo; vt homines adolescentes, si quid naturale fortè non habeant, omnino à dicendi studio deterream, multis enim honori fuit illa ipsa, quamcūque assequi potuerunt, in dicēdo mediocritas;

De Arte. CAP. IX.

De Orat. 183. 3. de Orat. 146. AD naturam optimam ars adiungi debet, quæ à natura profecta est; nouatio enim naturæ, atque animaduersio peperit artem. Ego enim hanc viam intelligo esse in præceptis omnibus, non vt ea sequuti oratores eloquentiæ laudem sint adepti, sed quæ sua sponte homines eloquentes facerent, ea quosdam obseruasse atque delegisse, sic esse non eloquentiam ex artificio, sed artificium ex eloquentia natum, quod tamen non reiicio, est enim, si minùs necessarium ad bene dicendum, tamen ad cognoscendum non illiberale.

2. de Orat. 356. Habet igitur ars hanc vim, non vt aliquid cuius in ingeniis nostris pars nulla sit pariat, & procreet, verùm vt ea quæ sunt orta iam in nobis, & procreata, educet atque confirmet. Obseruatio autem earum rerum, quæ in dicendo valent: ipsa per se si eloquentes facere posset, quis esset non eloquens? quis enim hæc non facilè, vel

3. de Orat. 145. certè aliquo modo posset ediscere? Itaque intelligendum est, alia quædam ad consequendum eloquētiam esse maiora, sed ars non est ea quidem negligenda: quam ego, si nihil dicam adiuuare, mentiar. Habes

enim quædam quasi ad commouendum oratorem, quò quidque referat, & quo intuens, ab eo quodcunque sibi proposuerit, minus aberret. In præceptis enim hanc vim, & hanc vtilitatem esse arbitror, non vt ad reperiendum quid dicamus, arte ducamur, sed vt ea, quæ natura, quæ studio, quæ exercitatione consequimur, aut recta esse confidamus, aut praua intelligamus; cùm quò referenda sint, didiscerimus. Qua de causa studiosè Rhetorica colenda est, vt quę viam & rationē dicendi doceat. Etsi namque magnis ingeniis prędititi quidam dicendi copiam sine ratione consequantur, ars tamen est dux certior quàm natura, quoniā sine doctrina, etiam si quid benè dicitur, tamē id quia fortuitò fit semper paratum esse non potest. Aptissimè profectò quod M. Tullius de excellenti virtute scripsit, idem ad pręstantem eloquentiam transferri potest, vt multos homines, excellenti ingenio & eloquentia fuisse, & sine doctrina, naturę ipsius habitu per se ipsos copiosos & ornatos extitisse fateatur: adiungamus etiam sæpiùs ad orationis laudem naturam sine doctrina, quàm sine natura valuisse doctrinam, sed cùm ad naturam eximiam, atque illustrem accesserit ratio quædam,

2. de Orat. 132.

De Clar. Orat.

4. de Finib.

Pro Ar.

conformatióq; doctrinæ, tum illud nescio quid præclarum, ac singulare solere existere contendamus.

De exercitatione.

Cap. X.

IN præstanti natura quàm ars expoliuit, exercitatio absolutionē perfectionémque dicendi consumat. Quocirca interest permagni, studium & ardorem quendam amoris assumere, sine quo, Cùm nihil quidpiam egregium, tum certè eloquentiam nemo vnquam assequetur. Ex hoc ardore nascitur exercitationis diligentia, vt causa aliqua posita consimili causarum earum, quæ ad oratorem deferuntur, dicamus quàm maximè ad veritatem accommodatè. Sed plerique in hoc vocē modò, neque eam scienter & vires exercent suas, & linguæ celeritatem incitant, verborúmque frequentia delectantur in quo fallit eos, quod audierunt, dicendo homines, vt dicant, efficere solere: verè enim etiam illud dicitur, peruersè dicere homines peruersè dicendo facillimè consequi. Quamobrem in istis ipsis exercitationibus etsi vtile est etiam subitò sæpè dicere, tamen illud vtilius, sumpto spatio ad cogitandum, paratius atque accuratius dicere. Caput autem est, (quod vt verè dicam)

2. de Orat 258.

minimè facimus, est enim magni laboris, (quem pleriq; fugimus) quàm plurimum scribere: Stylus optimus est, & præstantissimus dicendi effector, ac magister, neque iniuria: nam si subitam & fortuitam orationem commentatio & cogitatio facilè vincit, hanc ipsam profectò assidua & diligens scriptura superabit. Iam vocis, & spiritus, totius corporis, & ipsius linguæ motus, & exercitationes non tam artis indigent, quam laboris. Exercenda est & memoria, ediscendis ad verbum quam plurimis & nostris scriptis & alienis: atque in ea exercitatione non sanè mihi displicet adhibere, si consueris, etiam istam locorum, simulachrorúmq; rationem, quæ in arte traditur.

De imitatione.

CAP. XI.

ET si ad illud genus oratorũ præstantium magnificum atque præclárum natura ipsa aliquem ducat, tamen ea non satis proficere potest, nisi eodem studio atque imitatione intendat, atq; ita dicere consuescat, vt tota mente illos atq; omni animo intueatur. Ergo hoc sit primum in præceptis meis, vt demõstremus quẽ imitemur atque ita vt quæ maximè excellent *2. de Orat. 90.*

in eo quem imitabitur, ea diligentissimè persequatur. Nihil enim aliud causæ est, cur ætates extulerint singulæ singula propè genera dicendi, nisi quòd semper fuit aliquis cuius se similes plerique esse vellent. Hanc igitur similitudinem qui imitatione assequi volet, tum exercitationibus crebris, atque magnis, tum scribendo persequatur. Intuendi sunt etiam non solùm oratores, sed etiam actores, ne mala consuetudine ad aliquam deformitatem, prauitatémque veniamus. Quoniam de Rhetoricæ definitione, dignitate, fine, officio, & materia dictum est, quóq; sint eius partes explicauimus & naturam, artem, exercitationem, imitationem, ad eloquentiam consequendam necessarias esse ostendimus, sequitur vt de singulis eius partibus disseramus.

De Inuentione.

Cap. XII.

Quoniam igitur primum oratoris munus est inuenire, dabit operam vt inueniat quemadmodum fidem faciat his quibus volet persuadere, & quemadmodum motum eorum animis afferat. Fidem facit orator argumentis mouet incitando, aut ad voluptatem, aut ad molestiam, aut ad

ad metum, aut ad cupiditatem : tot enim sunt motus genera, partes plures generum singulorum. Cùm enim omnis animæ commotio ex opinione boni alicuius aut mali nascatur, lætitia & cupiditas ex opinione boni nascuntur, ægritudo & metus in malorum opinione versantur. Est igitur ægritudo siue molestia, opinio recens præsentis mali in quo demitti, contrahíq; animos rectum esse videatur. Voluptas opinio recens boni præsentis, in quo efferri rectum videatur. Metus, opinio impendentis mali, quod intolerabile videatur. Cupiditas opinio venturi boni, quod sit ex vsu iam præsens esse, atque adesse. Opinio autem quæ in omnes superiores definitiones includitur, est imbecilla assensio. In proposito fidem solùm facit orator, causa verò fidem, & morum de quo mox dicemus. *Cicer. Tusc. lib. 4.*

Quid inuentio, quid argumentum, & argumentatio

CAP. XIII.

INuentio est excogitatio argumenti. *Part. 1.* Argumentum est probabile inuentum ad faciendam fidem: vel aliter, est ratio rei dubiæ faciens fidem. Fides verò est firma opinio : vt si velis fidem facere, elo- *Part. 9.*

quentiam etiam esse expetendam, excogitésque illud argumentum, nimirum esse artem bene dicendi, possis hoc modo argumentationem concludere: Ars bene dicendi est expetenda: ea est eloquentia: est igitur eloquentia expetenda. Est autem argumentatio, argumenti explicatio, qua Dialectici pressiùs, & religiosiùs, Oratores ornatiùs & liberiùs vtuntur. Locus autem est sedes argumenti. Aristoteles enim proposuit quosdam locos ex quibus omnis argumentatio ad omnem disputationem inueniretur, qui nihil aliud esse videntur, quàm notæ quædam, quibus admonemur, quid in ipsis peruestigare debeamus.

In Topi.

Topic. 8.

Quotuplicia sint argumenta.

CAP. XIV.

Topic. 8. In Part. 5.

ARgumenta partim in eo ipso, de quo agitur, hærent: quocirca insita dicuntur: partim extrinsecus assumuntur, quæ remota vocantur: quoniam absunt, longéque ab eo de quo agitur, disiuncta sunt: vt si dicas eloquentiam esse expetendam, quòd bene dicendi sit ars, ratio est insita in eo de quo agitur: eloquentia enim est ars bene dicendi. Sin expetendam dicas, quòd Aristoteli, vel Ciceroni, vel Platoni ita visum sit, ratio

erit remota: auctoritas enim illorum virorum non est in ipsa eloquentia, quæ suapte natura esset expetenda sine illorum commendatione.

De numero locorum.

CAP. XV.

Loci vnde argumenta insita eruuntur, numero sunt sexdecim, alia enim dicuntur à definitione, alia à partium enumeratione, alia à notatione, alia coniugata appellantur, alia ex genere, alia ex forma, alia ex similitudine, alia ex differentia, alia ex cōtrario, alia ex adiunctis, alia ex antecedentibus; alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex caussis, alia ex effectis, alia ex comparatione maiorum, aut parium, aut minorum. Argumenta extrinsecus assumpta Quintiliano sunt sex, præiudicia, fama, tormenta, tabulæ iusiurandum testes.

In Top. 11. *In Parti. 27.* *Lib. 5. c. 1.*

De definitione.

CAP. XVI.

Definitio est oratio, quæ id quod definitur explicat, quin sit: vt, Virtus est recta animi affectio: Rhetorica est doctrina dicendi. Definitionum multa sunt & genera & præcepta: sed ad huius libri institutum ea nihil pertinent, tantùm est dicendum, quid sit definitionis

In Top. 6. *In Top. 26 & 27.*

modus. Sic igitur veteres præcipiunt. Cùm sumpseris, quæ sunt ei rei, quam definire velis, cum aliis communia, eò vsq; persequi, dum proprium efficiatur quod nullam in aliam rem transferri possit: vt hoc Rhetorica est ars, commune adhuc: multa enim genera sunt artium, vt Grammatica, Dialectica: vnum adde verbum Dicendi, iam à communitate res disiuncta videbitur, vt sit explicata definitio. Rhetorica est ars dicendi. Hæc facultas definiendi debet esse in eloquente, vt definire rem possit: est enim explicanda sæpe verbis mens nostra de quaque re, atque inuolutæ rei notitia definiendo aperienda est. Definitio enim quasi inuolutum euoluit id de quo quæritur. Sed id orator non faciet tam pressè & augustè, quã in illis eruditissimis disputationibus fieri solet, sed cum explanatiùs, tum etiam vberiùs, & ad commune iudicium, populare̋mque intelligẽtiam accommodatiùs. Sic Cicero qui sint optimates definit, cum ait: Sed genus vniuersum (vt tollatur error) breui circũscribi & definiri potest: omnes optimates sunt, qui neque nocentes, nec natura improbi, nec furiosi, nec malis domesticis impediti. Argumenti à definitione talis est formula: ius

In orat. 116.

Decla. 150.

De Orat, 17. pro Sextio.

Topi.

ciuile est æquitas constituta ijs qui eiusdem sunt ciuitatis, ad res suas obtinendas: eius autem æquitatis vtilis est cognitio: vtilis est ergo iuris ciuilis cognitio. Sæpè etiam definiunt & Oratores & Poëtæ per translationem verbi ex similitudine cum quadam suauitate quos licet imitari: vt si adolescentiam florem ætatis, senectutem occasum vitæ velis definire. *Topi. 32.*

De partium distributione.
Cap. XVII.

Argumento à partium distributione sic est vtendum, nullam vt partem relinquamus. Vt si velis probare, calliditatem non esse virtutem, à virtutis partibus, quæ quatuor sunt, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia, sic probare possis. Omne quod honestum est id quatuor partium oritur ex aliqua, aut enim in perspicientia veri, solertiáque versatur, aut in hominum societate tuenda, tribuendóque suum vnicuique, & rerum contractarum fide, aut in animi excelsi inuictique magnitudine ac robore, aut in omnium quæ fiunt, quæque dicuntur, ordine & modo in quo inest modestia, & temperantia: calliditas ex nulla illarum partium oritur; non est igitur virtus. *In Topi. 33.* *In offic. 1.*

De notatione.

CAP. XVIII.

Quint. 1. cap. 6. Etymologia quæ verborum originem inquirit, à Cicerone dicta est notatio. In Topicis Et sæpe vtuntur Oratores & Poëtæ: vt Ouid. Ouidius.

Met. l. 1. *Est via sublimis cælo manifesta sereno,*
Fast. 5. *Lactea nomen habet, candore notabili ipso,*
Fast. l. 4. *A senibus nomen mite senatus habet:*
Vis huius *Nā quia ver aperit tunc omnia, densáq; cēdit*
exempli est *Frigoris asperitas fætáq; terra patet.*
in Orat. in *Aprilem memorant ab aperto tempore dictum.*
Pisonem. A notatione sumitur argumētum, cùm ex vi nominis elicitur, hoc modo, Si consul est qui consulit patriæ, non igitur Piso consul qui eam euertit.

De coniugatis.

CAP. XIX.

In Top. 11 Coniugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis eiusdem. Eiusdem autem generis verba sunt, quæ orta ab vno variè commutantur vt sapiens, sapienter, sapientia. Ex hac verborum coniugatione huiusmodi argumento vsus est Ouid.

Aurea nunc verè sunt sæcula, plurimus auro
Venit honos.

Et Iuuenalis.

Sat. 8. *Summū crede nefas, animam præferre pudori,*
Et propter vitam viuendi perdere causas,

Cicero etiam : Cùm enim esset omnis causa illa mea consularis & senatoria, auxilio mihi opus fuerat & consulis & senatus. Est & illud elegans in primis. Homo sum humani nihil à me alienũ puto. Cicero lib. de Oratore hoc vtitur exemplo. Si pietati summa tribuenda laus est, debetis moueri, cùm Q. Metellum tam piè lugere videatis.

In Pison.

Terent. in Heau.

De genere & forma.

CAP. XX.

Genus est, quod sui similes cõmunione quadam, specie autẽ differentes, duas aut plures cõplectitur partes. Partes quas genus amplectitur formæ dicuntur, vt Virtus est genus, plures enim formas, quatuor scilicet cõplectitur, Prudentiam, Iustitiam, Fortitudinem & Tẽperantiam, quæ sunt similes, virtutis communione: vt prudentia enim, sic iustitia, sic fortitudo, sic temperantia virtus est. Hinc perspicuum fit, quid sit forma est enim pars generi subiecta. Argumentum à genere sic tractatur, Virtutis laus omnis in actione consistit, prudentiæ igitur laus eius in actione consistit. Ex forma autẽ, Quod iustitia est, vtique virtus est.

De Orat. 2. 189.

De Orat. 2. Offic. 1. Quint. 5. cap. 10.

De similitudine, & dissimilitudine.

CAP. XXI.

Aut. ad Her. lib. 4. 59.

SImilitudo est, quę traducit rem quampiam ad aliquid ex re dispari simile. Ex ea sumitur argumentum hoc modo, Cicero, sed nimirum vt quidam morbo & sensus stupore suauitatem cibi non sentiunt, sic libidinosi, auari, facinorosi, veræ laudis gustum non habent. Ouid.

Trist. li. 1. Ele. 4.

Scilicet vt fuluum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sic duro est inspicienda fides.

Et dissimilitudine, siue differentia ducitur hoc modo argumentum.

2. de Or.

Si barbarorum est in diem viuere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debent.

De Contrarijs.

CAP. XXII.

Arist. in cap. de oppos. Cicer in Topi. 47.

COntrariorum genera sunt quatuor, aduersa, priuantia, quæ inter se conferuntur: & contradicentia. Aduersa sunt, quæ in eodem genere plurimùm differunt: vt virtus, vitium: quæ cùm animi habitus sint, plurimum inter se differunt: vt bellum, pax, sapientia, stultitia, ex quibus argumenta talia existunt: Si stulti-

tiam fugimus, sapientiam sequamur: & bonitatem si malitiam. Hinc illud Drancis apud Virgilium.

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

Perinde enim est, atque hoc, Bellum est nobis perniciosum, pax igitur expetenda est. Cicero, Quin cùm fateantur, satis magnam vim esse in vitiis ad miseram vitam nónne fatendum est, eandem vim in virtute esse ad beatam vitam? Contraria enim contrariorum sunt consequentia. Priuantia sunt habitus, & eius priuatio: vt lux, tenebræ, scientia, inscitia, humanitas, inhumanitas: præpositio enim, in, priuat verbum ea vi quam haberet, si, in, præpositum non fuisset. Ex his ductum est illud Cicer. in Miloniana: Eius igitur mortis sedetis vltores, cuius vitam, si putetis per vos restitui posse, nolitis. Tertio loco sunt ea quæ inter se conferuntur, vt duplum, simplum, datum, acceptum, miles, & imperator; docere, & discere. Ex hoc loco est illud Cicer. Ex quo profectò intelligi debet, quanta in dato beneficio sit laus, cùm in accepto tanta sit gloria: & item hoc, non igitur periculum est, ne quis putet, magna arte & honesta, turpe esse docere alios id, quod

Top. lib. 11.

Tusc. 5.

Topic.

Pro Marcel.

In Orat.

Lib. 8. Topic. ipsis fuerit honestissimum discere. Huc pertinet. Virgilianum illud.

Arma rogo genitrix nato.

Vltimo loco sunt negantia valdè contraria aientibus: vt si hoc est, illud non est, ex quibus necesse est, alterum verum esse: alterum falsum.

De adiunctis. CAP. XXIII.

In Top. 50 ADiuncta sunt ea quæ cum re sunt coniuncta: vt locus, vt tēpus, vt ea quæ rem circonstant: vt vestitus & comitatus hominem circunstant, & apparatus, colloquia, pedum crepitus, strepitus hominum, rubor, pallor, cæteráque quæ suspicionem possunt mouere. Latissimè itaque patent adiuncta: nam & quæ in hominis sunt siue animo, siue corpore: vt virtus, vt vitia, vt oris vel pulchritudo, vel deformitas, aliáque innumera comprehendunt. Ab his sumit argumentum Cicero pro Milone, cùm ait, Videamus nunc id quod caput est, locus ad insidias ille ipse, vbi congressi sunt, vtri tandem fuerit aptior: & multa deinceps, & paulo pòst, Vidète tunc illum, primum egredientem è villa subitò, cur vesperi? quid necesse est tardè? quid præsertim conue-

nit id temporis : & pro Cornelio, Hunc quisquam incredibili quadam atque inaudita grauitate, virtute, constantia, præditum, fœdera scientem neglexisse, violasse, rupisse dicere audebit? loquitur autem de Pompeio.

De antecedentibus & consequentibus.

CAP. XXIV.

ANtecedentia sunt ea, quæ sic antecedunt consequentia, vt cum ipsis necessario cohæreāt : qua ratione ab adiunctis distinguntur : coniuncta enim nunquàm necessariò cohærent cum his, quibus adiuncta sunt. Argumenti ab antecedentibus talis est formula, Ortus est sol, igitur dies est. Consequentia verò sunt, quæ rem necessario consequuntur : ab eis ducitur argumentum, cùm ratio rei dubiæ faciens fidem sumitur à consequentibus, hoc modo, Dies est, igitur ortus est sol. Ex hoc loco est illud Ciceronis in Antonium, Luculentam tamen ipse plagam accepit, vt declarat cicatrix : probat enim, quoniam cicatrix magna esset, vulnus quoque fuisse magnum.

Arist. 2. Top. ca 2. Cicer. in Topi.

Arist. 2. 10. cap. 2. Cic. in Topi.

Phil. 7.

De repugnantibus.

CAP. XXV.

Repugnantia neque certa lege, neque numero inter se dissident, qua ratione à contrariis, atque dissimilibus, discernuntur: Exempli gratia, amare, & odio habere contraria sunt, amare verò & nocere, & lædere, & conuitiis insectari, repugnantia sunt. Argumenti à repugnantibus talis est formula. Amat illum, igitur non insectatur illum conuitijs. Hortensius non erat aduersarius Ciceronis, aut obtrectator, semper enim est alter ab altero adiutus, & communicando, & monendo & fauendo.

Decla. 3.

De causis.

CAP. XXVI.

Cice. de fi.

Causa est, quæ sua vi efficit id cuius est causa: vt vulnus mortis, cruditas morbi, ignis ardor. Eius quatuor sunt genera, finis, efficiens, forma, materia. Finis est cuius gratia fit aliquid, vt domus finis, est vsus belli, pax hominis, beata vita. Ab eo ducit argumentum hoc modo Cicero contra Epicureos: Hi non vident, vt ad cursum equum, ad arandum bouem, ad indagandum canem; sic hominem ad duas res, vt ait Aristoteles, intelligendum & agendum esse natum,

Ar. lib. 8. Phys. c. 3. de finib.

quasi mortalem Deum, contráque, vt tardam aliquam & languidam pecudem ad pastum & procreandi si voluptatem, hoc diuinum animal ortum esse voluerunt, quo nihil mihi videtur absurdius. Huius enim loci hæc vis est, homo natus est ad intelligendum & agendum, non igitur ad pastum & voluptatem sit ortus. Efficiens causa est, qua aliquid est, vt sol diem efficit, toto cœlo luce diffusa. Ab ea est illud Ciceronis contra senectutis vituperatores. Caret epulis, aiunt, extructisque mensis, frequentibus poculis, caret ergo vinolentia, cruditate, & insomniis. Cuius loci vis in eo est, quòd vbi causa deest, effecta, quæ ex illa oriuntur nullo esse modo possunt. Et Nisus, vt Euryalium seruet, se auctorem cædis profitetur. *In lib. de Senect.*

Me, me, adsum qui feci, in me conuertite ferrum, *Æn. lib. 9.*
O Rutuli, mea fraus omnis, nihil iste nec ausus
Nec potuit.

Forma est ratio rei, & nota per quam res est id quod est, & à rebus aliis distinguitur: vt animus est hominis forma: hic enim causa est, vt homo sit, cúmque à rebus aliis distinguit: Sic domus, sic nauis, sic *Arist. 2. Phys. 3.*

Cicero de nat. deo.

ignis, sic terræ, cæterarúmque rerum sua forma est, vel artificiosa, vel naturalis. Ab ea ducitur argumentum hoc modo, Animi hominũ immortales sunt: homines igitur ad æternitatem, immortalitatémque beatæ vitæ aspirare debent. Materia est, ex qua & in qua res sunt: vt statuæ, æs, argentum, pateræ, corpus hominis. Ex materia sic sumitur argumentum, Corpus hominis mortale est, ab eius igitur societate & contagione immortalis animus seuocandus est. Ex hoc loco regia Solis apud Ouidium, Arma Æneæ apud Virgilium: multa signa sublata à Verre, à Cic. describuntur. Ex his causarum generibus tanquam ex fonte, non modò in causis, seu in omni scribendi genere magna argumentorum suppetit copia. Licebit igitur diligenter eo cognito non modò Oratoribus & Philosophis, quorum est proprius, sed Historicis etiam & Poëtis multa & varia, & copiosa ex eo facile depromere.

Lib. 2. Met. lib. 8. Act. 5. in Verrem.

De effectis.

CAP. XXVII.

Arist. 2. Post. c. 7. Cic. in Top. 10.

Effecta sunt ea quæ sunt orta de causis. Eorum vt causarum quatuor sunt genera: est enim suus effectus & finis, & efficientis causæ, itémque formæ ac materiæ

Quæ autem sint singularum causarum effecta, cognitis causis intelligitur: vt enim quod effectum est, quæ fuerit causa demonstrat, sic causa effectum indicat. Nam si finis belli pax est, bellum eius pacis quæ bello quæritur, effectus est: eodémque modo dies solis effectus est, & homo corporis & animi: quorum illud materia eius est, hic forma. Ab effectu sumitur hoc modo argumentum.

Virtus facit laudem, sequenda igitur: at voluptas infamiam, fugienda igitur.

De comparatione. Cap. XXVIII.

LOcus à comparatione simplex quidem est, sed tripliciter tractatur: à comparatione nimirum maiorum, vel minorum, vel parium. A comparatione maiorum ducitur argumentum hoc modo: Si quod magis videtur conuenire, non conuenit, ne id quidem quod minus: vt, Non me fefellit Catilina, non modò res tanta, tam atrox, tam incredibilis, verùm id quod multò magis est admirandũ, dies etenim si summi viri, & clarissimi ciues Saturnini & Gracchorum & Flacci, & superiorum complurium sanguine non modò se non contaminarunt, sed etiam ho-

Arist. 2. Top. cap. 4. & 2. Rhet.

nestiiunt, certè verendum mihi non erat ne quid hoc patricida ciuium interfecto, inuidiæ mihi in posteritatem redūdaret.

A minoribus ad maiora ducitur argumentum hoc pacto, si quod minus videtur conuenire, tamen conuenit, ergo & id quod videtur magis. Ouid.

Vt corpus redimas ferrum patieris & ignes,
Arida vel sitiens ora lauabis aqua.
Vt valeas animo quidquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore maius habet.

Et Horatius.

In epist. Lib. 1. ad Lollium.

Vt iugulent homines surgunt de nocte latrones,
Vt teipsum serues non expergisceris?

Et Cicero, Capitolium, sicut apud maiores nostros factū est, publicè gratis coactis fabris, operisq; imperatis ex ædificari, atque effici potuit, maiore igitur ratione nauis Cybea, & in Catil. 1. serui mehercule mei si me, &c.

Lib. 5. ac

Parium autem cōmparatio nec elationem habet, nec submissionem: est enim æqualis. Multa autem sunt quæ æqualitate ipsa comparantur: quæ ita fere con-

clu-

cluduntur. Eripuit contra Rempub. pecunias: ergo & largitus est: &, Si tibi non licuit imperare nauem Mamertinis fœderatis, non licuit imperare Taurominitanis item fœderatis, aut si illis iure est imperata nauis etiam illis potuit imperari. *2. de Ora. lib. 5. in Verr.*

De argumentis remotis.

CAP. XXIX.

ARgumenta siue remota, siue assumpta, non eo dicuntur sine arte, quòd ita sint, sed quòd ea non parit oratoris ars, sed foris ad se delata tamen arte tractat. Ea Cicero in Topicis testimonij nomine complectitur. Testimonium enim in eo loco dicit, omne id quod ab aliqua re externa sumitur ad faciendam fidem. Sed ad intelligendum erit facilius, si cum Quintiliano in præiudicia, rumorē, & famam, tormenta, tabulas, iusiurādum, & testes ea diuidamus: Quæ vt ipsa per se carent arte, ita summis eloquentiæ viribus & alleuanda sunt plerúmque, & refellenda. Quare genus harum rerum quæ ad Oratorem deferebantur me itatum, in perpetuum vsum similium rerum, veteres Oratores habebant. Nunc translatis ab *In parti. 6.* *In Topi.* *Lib. 5. à cap. 1. vsque ad. 7.*

Oratoribus ad Iurifconfultos iudiciis, vt veterum oratorum fcripta intelligamus, cognofcenda funt.

De præiudiciis & teftibus.

Cap. XXX.

CÆteris quatuor omiffis, quæ facilè intelliguntur, de præiudiciis & teftibus dicamus Præiudiciorum vis omnis tribus in generibus verfatur. Rebus, quæ aliquando ex paribus caufis funt iudicatæ, quæ exempla rectius dicuntur. Iudiciis ad ipfam caufam pertinentibus, vnde etiam nomen ductum eft, qualia in Milonem à Senatu facta dicuntur. Aut cum de eadem caufa eft pronuntiatum. Veteres Oratores & pro teftibus & contra teftes magno labore dicebant, vt è pluribus Ciceronis orationibus, maximéque oratione pro Flacco apparet. Nunc iudiciorum mutata ratio facit, ne is labor fit neceffarius, & vt de rumore, fama, tormentis, & iureiurando pluribus agendum non fit.

De vfu, & vtilitate locorum.

Cap. XXXI.

HOs locos multa commentatione, atque meditatione paratos, atque expeditos, qui volet in dicendo excellens effe, habere debet. Atque vt quæque res

ad dicendum erit ſuſcepta, tum deniquè ſcrutari locos ex quibus arguméta eruat. Quæ quidem ei, qui mediocriter ea modò conſiderarit, ſtudio adhibito, & vſu pertractata eſſe poſſunt. Eſt enim vtiliſſimũ noſſe regiones, intra quas veneris, & peruestiges quod quæras. Vbi cum locũ omnem cogitatione ſepſeris, ſi modò vſum rerum percallueris, nihil effugiet, atque 2. de Orat. 17. 4.
omne quod erit in re occurret, atque incidet, Vt enim ſi aurum cui, quod eſſet multifariam defoſſum, commonſtrare aliquis vellet, ſatis eſſe deberet, ſi ſigna, & nota oſtenderet locorum, quibus cognitis, ille ipſe ſibi foderet, & id quod paruo labore, nullo errore inueniret, ſic has argumentorum notas indicare ſatis eſt, quæ illa quærenti demonſtrant vbi ſunt. Reliqua cura & cogitatione eruuntur.

Qui modus in argumentis adhibendus.

CAP. XXXII.

NEc vero imprudenter quiſquam vtetur hac copia ſed omnia expendet & Orat.
feliget. Nũ enim ſemper, nec in omnibus cauſis, ex iiſdem eadẽ argumentorum momenta ſunt. Iudicium ergo adhibebit, nec inueniet ſolùm quid dicat, ſed etiam expendet. Nihil enim feracius ingeniis, iis

præsertim quæ disciplinis exculta sũt: sed vt segetes fœcundę & vberes, non solùm fruges, verùm herbas etiam effundunt inimicissimas frugibus sic interdum ex illis locis, aut leuia quædam, aut à causis aliena, aut non vtilia gignuntur, quorum ab oratoris iudicio delectus magnus adhibetur. Illud autem intelligendum est, ex his locis & ad faciendam fidem, & ad afferendum motum auditorum animis, materiã peti. Sed quia difficile est, etiam si locorum naturam cognoueris, ex illis ea quæ ad mouendos animos valent, eruere, de affectibus mouendis separatim dicamus: illud iterum monentes, nihil planè esse siue ad docendum, siue ad mouendum accommodatum, quod ex his supradictis fontibus non fluat.

De affectibus.
CAP. XXXIII.

Maxima vis existit oratoris in hominum mentibus permouendis, quod amplificatione fit. Est enim amplificatio grauior quædam affirmatio, quæ motu animorum conciliat in dicendo fidem. Ea & verborum genere conficitur, & rerum. Quæ verba in amplificatione ponenda sint, tunc dicemus, cùm ad eloqu-

tionis pręcepta venerimus. Rerum amplificatio sumitur ex eisdem locis omnibus, quibus illa quæ dicta sunt ad fidem: maximéque definitiones valent conglobatæ, & consequentium frequentatio, & contrariarum & dissimilium, & inter se pugnantium rerum conflictio, & causæ; & ea quæ sunt orta de causis, maximéque similitudines & exempla.

De amplificatione à definitionibus conglobatis.

CAP. XXXIIII.

A Definitionibus conglobatis est illa Ciceronis amplificatio: Historia verò testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuncia vetustatis, qua voce alia nisi Oratoris immortalitati commendatur? Est & illud ex eodem loco in primis illustre exemplum eiusdem pro Sextio: Ignari quid grauitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid denique virtus valeret, quæ intempestate sæua quieta est, & lucet in tenebris, & pulsa loco manet tamen, atque hæret in patria; splendétque per se semper nec alienis vnquam sordibus obsolescit. Vbi sunt quinque quasi definitiones, tum historiarum virtutis, conglobatæ: raro enim adhibetur ab Orato- *In Catil. Orat. 4.*

re definitio ad amplificandum, quę genere declaretur, & proprietate.

De amplificatione à consequentium frequentatione.

Cap. XXXV.

Act. 2. A Consequentium frequentatione est illa in Verrem amplificatio: Constitue, nihil opis esse in hac voce. Ciuis Romanus sum, iam omnes prouincias, iam omnia regna, iam omnes liberas ciuitates, iam omnem orbem terrarum, qui sęper nostris hominibus maximè paruit, Ciuibus Romanis ista defensione praeclu-seris.

De amplificatione à contrariarum rerum conflictione.

Cap. XXXVI.

Phil. 2. A Rerum contrariarum conflictione est illa amplificatio Ciceronis in Antonium: Tam autem eras excors, vt tota in oratione tecum ipse pugnares, vt non modò non cohærentia inter se diceres, sed maximè coniuncta atque contraria, vt non tanta mecum, quanta tecum

tibi esset contentio. Vitricum tuum in tanto fuisse scelere fatebare, pœna affectum querebare. Ita quod propriũ meum est, laudasti: quod totius Senatus est, reprehendisti: Nam cùm comprehensio fontium mea, animaduersio Senatus fuerit, homo disertus non intelligit, eum quem contra dicit, laudari à se, eos apud quos dicit vituperari. Et in eisdem orationibus: O spectaculum illud non modo hominibus, sed vndis ipsis, & littoribus luctuosum, cedere patria seruatorem eius, manere in patria proditores. Et in Catilinam: Hoc verò quis ferre possit, inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobriis, dormientes vigilantibus; Et hoc loco etiam est illud eiusdem in Pisonem & Gabinium: Qui latrones igitur, siquidem vos consules? qui prædones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur? Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna maiestas Consulis, non capiunt angustię pectoris tui: non recipit leuitas ista, non egestas, non infirmitas ingenij sustinet, non insolentia rerum secundarum tantam personam, tam grauem, tam seueram.

Phil. 10.

Orat. 2.

In epist.

De amplificatione à dissimilium & inter se pugnantium rerum conflictione.

Cap. XXXVII.

Phil. 2. A Dissimilium rerum conflictione sumpta est eleganter amplificatio illa Ciceronis, O tecta ipsa misera, quàm dispari domino: quamquam, quomodò iste dominus? sed tamen quàm à dispari tenebantur: studiorum enim suorum M. Varro voluit esse illud, non libidinum diuersorium. quæ in illa villa antè dicebantur? quæ cogitabantur? quæ literis mandabantur? iura populi Romani monumenta maiorum, omnis sapientiæ ratio omnísque doctrina: at verò de inquilino (non enim domino) personabant omnia vocibus ebriorum, notabant pauimenta vino, madebant parietes, ingenui pueri cum meritorijs, scorta inter matres familias versabantur. Et illa ex Pro Rosc. Com. contentione pugnantium rerum. Qua in re mihi ridiculè es visus esse inconstans: qui eundem & læderes, & laudares, & virum optimum, & hominem improbissimum esse diceres: eundem tu & honoris causa appellabas, & virum primarium esse dicebas & socium fraudasse arguebas.

De amplif at one à causis conglobatis: & his quæ orta sunt de causis.

Cap. XXXVIII.

CAusæ etiam, & ea quæ sunt de causis orta, multùm valent ad amplificandum, si conglobentur. Cicero multas & varias causas propter quas multi essent ab eo alienores, iunxit hoc modò: Cùm alii me suspicione periculi sui non defenderent, alii vetere odio bonorum incitarentur, alii inuiderent, alij obstare sibi me arbitrarentur, alij vlcisci dolorem suum aliquem vellent, alij Rem ipsam publicam, atque hunc bonorum statum ociúmque odissent, & ob hasce causas tot, támque varias, me vnum deposcerent. *In Orat. pro Sex.* Orta verò de causis ad amplificandum adhibuit contra M. Antonium Doletis, tres exercitus P. R. interfectos, interfecit Antonius. Desideratis clarissimos ciues, eos quoque vobis eripuit Antonius: auctoritas huius ordinis afflicta est, afflixit Antonius: Omnia denique, quæ posteà vidimus mala (quid autem mali non vidimus?) si rectè ratiocinabimur, vni accepta referemus Antonio. *Philip. 2.* Ex hoc loco Mexentij immanem crudelitatem auget, Euander apud Virgilium. *Lib. 10.*

Quid memorem infandas cædes? quid facta tyranni
Effera? Dij capiti ipsius generiq; reseruent.
Mortua quin etiam iungebat corpora viuis,
Componens manibúsque manus, atque oribus ora,
Tormenti genus, & sanie tabóque fluentes,
Complexu in misero, longa cum morte necabat.

De amplificatione à similitudine, atque exemplo.

CAP. XXXIX.

Cicer. In Verrem. 7. CIcero in Verrem, Non enim Charybdim tam infestam, neque Scyllam nautis, quàm istum in eodem freto fuisse arbitror. Virgilius etiam ex hoc loco pulchritudinem Æneæ pulcherrimis carminibus amplificauit:

Restitit Æneas, claráque in luce refulsit,
Æneid. 1. *Os humerosque Deo similis, námque ipse decoram*
Cæsariem nato genitrix, luménque iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis adflarat honores,
Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flauo
Argentum, Pariúsve lapis circúdatur auro.

Item mirificè expressit vim, qua Æneas in Turnum hastam coniecit: *Æneid. 12.*

Cunctanti telum Æneas fatale coruscat,
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto,
Eminus intorquet: murali concita nunquam
Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
Dissultāt crepitus: volat atri turbinis instar
Exitium dirum hasta ferens.

Ab exemplis verò est illa Ciceronis amplificatio pro Milone. Quamobrem vteretur eadem confessione Titus Annius, qua Hala, qua Nasica, qua Opimius, qua Marius, qua nosmetipsi. Et in Catilinam, An verò vir amplissimus P. Scipio Pontifex Maximus, Tiberium Gracchum mediocriter labefactantem statum Reipubl. priuatus interfecit: Catilinam verò orbem terræ, cæde, atque incendiis vastare cupientem, nos Consules perferemus? nam illa nimis antiqua præterea, quòd Qu. Seruilius Hala, Sep. Melium nouis rebus studentem, manu sua occidit. *Pro Mil. Orat.* *Orat. 1.*

Quæ sint amplificandum adhibenda.

CAP. XL.

SI causa patitur, ea sunt ad amplificandum adhibenda, quæ magna haben- *In Part. 36.*

tur: quorum est duplex genus. Alia enim magna natura videantur, alia vsu. Natura vt cœlestia, vt diuina, vt ea quorum obscuræ causæ, vt in terris, modóque admirabilia quæ sunt: ex quibus, similibúsque si attendas, ad augendùm multa suppetunt. Vsu habentur magna, quæ videntur hominibus aut prodesse, aut obesse vehementiùs, quorum sunt genera ad amplificandum tria. Nam aut charitate mouentur homines, vt Dei, vt patriæ, vt parentum; aut amore, vt fratrum, vt coniugum, vt liberorum, vt familiarium: aut honestate, vt virtutum, maximéq; earum, quæ ad communionem hominum, & liberalitatem valẽt. Ex his & cohortationes sumuntur ad ea retinendi, & in eos à quibus ea violata sunt, odia incitantur & miseratio nascitur, proprius locus augendi in his rebus, aut amissis aut amittendi periculo. Quamuis enim neque ad probandum, neque ad amplificandum adhiberi quicquam potest, quod ex locis petitum non sit, tamen ea ipsa quæ petuntur à locis ad amplificandum, magna esse debent. Sic fecit Cicero in Catilinam cum ait: Quapropter de summa salute vestra & populi Romani P. C. de vestris coniugibus ac liberis, de aris ac focis, de fanis

De Orat. 2 35.

ac templis, de totius orbis tectis ac sedibus; de imperio, de libertate, de salute Italiæ, déque vniuersa Repub. decernite diligenter, vt instituitis ac fortiter. Pleráque omnia sumpta sunt è loco ab adiunctis, sed sunt vsu magna. Virgil. etiam cum Iulij Cęsaris deplorat mortem à rebus natura magis, quas ad locos suprà dictos referre tamen possis, amplificationem duxit

Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam
Cùm caput obscura nitidum ferrugine texit,
Impiáque æternam timuerunt secula noctem.

Quam vsque ad libri finem elegantissimè prosequitur.

Quid in amplificatione seruandum.
CAP. XLI.

Nihil in amplificatione nimis enucleandum est. Minuta est enim omnis diligentia, hic autem locus grandia requirit. Illud est iudicij, quo quaque in causa genere vtamur augendi. In illis enim causis, quæ ad delectationem exornantur, ij loci tractandi sunt, qui mouere possunt expectationem, admirationem, voluptatem. In cohortationibus autem bonorum ac malorum, enumerationes & exempla valent plurimùm. In iudicijs accusatori ferè quę ad iracundiam, reo

pleriúmque quæ ad miserationem pertinent. Nonnunquam tamen accusator misericordiam mouere potest, & defensor iracundiam.

Cur quædam inuentionis præcepta ad causarum genera dantur accommodata, & de dignitate ornationis. CAP. XLII.

Part. 3. ET si ex supradictis fontibus omnis ad omnem orationem manat inuentio, tamen veteres Oratores de generibus
Part. 69. causarum (vt discentium minuerent laborem) seorsum præcepta tradiderunt. De præceptis autem exornationis inprimis dicendum est. Nam latum genus est, sanéque varium, vt quod ad laudandos claros viros, & ad improbos vituperandos suscipiatur, & ad aliorum etiam vel animalium, vel carentium anima, laudem, vel vituperationem adhibeatur: vt Ci-
Quintil. lib. 2. 7. lib. 4. Partit. cero laudes Pompeij in Oratione pro lege Manilia, Siciliæ in libris accusationis in Verrem: studiorum verò humanitatis in oratione pro Archia Poëta exornauit. Accedit etiam ad eius commendationem quod nullum est genus orationis, quod aut vberiùs ad dicendum,

aut vtiliùs ciuitatibus esse possit, aut in quo magis Orator in cogitatione virtutum vitiorúmque versetur. Conficitur autem genus hoc dictionis ad animi motus leniter tractandos, magis quàm ad fidem faciendam, aut confirmandam accommodatè. Proprium enim laudis est, res amplificare & ornare. Quam ob causam Aristoteles, & posteà Cicero, & Quintilianus idoneam maximè inter omnia genera causarum existimarunt ad scribendum exornationem. *Arist. l. 1. Rhet. c. 6. & Quint. lib. 3 c. 7. Quintil. lib. 3, c. 8.*

Ex tempore præterito quomodo laudetur.

CAP. XLIII.

LAus hominum, cuius cognita præcepta facilè ad res alias transferentur, diuiditur in tempora, quódque ante eos fuit, quóque ipsi vixerunt. In his autem qui vita functi sunt, etiam quod est insecutum. Ante hominem patria, ac parentes, maioresque erunt, quorum duplex tractatus est: aut enim respondisse nobilitati pulchrum erit, aut humiliùs genus nobilitasse factis. Illa quoque interim ex eo quod ante ipsum fuit tempore trahentur, quæ responsis, vel oraculis, vel signis futuram claritatem promiserint, vt in diuo Ioanne Bapti- *Quintil. lib. 3. c. 7.*

sta, multísque aliis viris sanctissimis.

De tempore quo vixitis, qui laudatur.

C a p. XLIV

IPsius laus hominis ex animo, & corpore, & extra positis peti debet. Externa sunt, vt educatio, opes, diuitiæ, propinqui, amici, potentia, gratia, cæteráque huiusmodi. In corpore verò sunt hæc, forma, vires, valetudo, & his similia. Qui hæc habuerit, laudabitur quòd benè illis sit vsus: si non habuerit, quòd sapienter caruerit: si amiserit, quòd moderate tulerit. Et quamuis & corporis, & fortuita quæ dicuntur bona, in se veram laudem non habeant, quæ deberi virtuti vni putatur, tamen quòd ipsa virtus in earum rerum vsu ac moderatione maximè cernitur, tractanda etiam in laudationibus hæc sunt. In quibus est summa laus, non extulisse se in potestate, non fuisse insolentem in pecunia, non se prætulisse aliis propter abundantiam fortunæ, vt opes & copiæ non superbiæ videantur ac libidini, sed bonitati, ac moderationi facultatem, ac materiam dedisse. Inter corporis verò bona, forma quæ virtutem significat, facilè laudatur, quòd elegantissimè Latinus Poëta his verbis significauit.

Quinti. l. 3. cap. 7. Cicer. de Orat. lib. 2 34.

In par. 74.

Tuta-

Tutatur fauor Euryalum, lachrymæque decoræ,
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus. Quintil. lib. 3. c. 7.
Sed horum omniũ leuior, at animi semper vera est laus, quæ quoniam à virtute proficiscitur, de illa nunc dicendum est.

De animi bonis & virtute, quæ scientia cernitur.

CAP. XLV.

Virtutis duplex est vis, aut enim scientia cernitur virtus, aut actione. In Part. 76. Nam quæ prudentia, quæ calliditas, quæque grauissimo nomine sapientia appellatur, hæc scientia pollet vna: quæ verò moderandis cupiditatibus, regendísque animi motibus laudatur, eius est munus in agendo. Prudentia est rerum expetendarum, fugiendarúmque scientia. Offic. 2. Sapientia autem virtutum omnium princeps, est diuinarum, humanarúmque rerum scientia. Sunt autem aliæ quasi ministræ, comitésque sapientiæ, quarum altera, quæ Part. 78. Dialectica dicitur, quæ sunt in disputando vera atque falsa quibúsque positis, quid sequatur distinguit, & iudicat: altera est

Oratoria. Nihil enim est aliud Eloquẽtia nisi copiosè loquens sapientia, quæ ex eodem hausta genere, quo illa, quæ in disputando, vberior est atque latior, & ad motus animorũ, vulgíque sensus accommodatior. Studia etiam omnium bonarum Artium ad hunc locum pertinent.

De virtute quæ in actione consistit.

Cap. XLVI.

Offic. 1. Virtus quæ in actione posita est, tres habet partes, Iustitiã, Fortitudinem, Temperantiam, Iustitia est virtus quæ in hominum societate tuenda, tribuendóq; suum cuique, & rerum contractarum fide

Offic. 1. versatur: Illa erga Deum religio, erga parentes, pietas, vulgò autem bonitas, creditis in rebus fides, in moderatione animaduertendi lenitas, amicitia in beneuolentia nominatur. Fortitudo est considerata pe-

In Part. 1. 2. de Inuent. 86. 3. In Part. 77. Part. 79. riculorum susceptio, & laborum perpessio, cuius est liberalitas in vsu pecuniæ. Temperantia est rationis in libidinem, atque in alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. Custos verò virtutum omnium dedecus fugiens, laudémque maximè consequens verecundia est.

Quomodo laus ab hoc loco sit ducenda.

CAP. XLVII.

ET quoniam singularũ virtutum sunt certa quædam officia, ac munera, & sua cuique virtuti laus propria debetur, erit explicandum in laude Iustitiæ, quid cum fide, quid cũ æquabilitate, quid cum huiusmodi aliquo officio, is qui laudabitur fecerit. Huc spectat illa Ser. Sulpitij laus apud Ciceronem: Nec verò silebitur admirabilis quędã, & incredibilis & penè diuina eius in legibus interpretandis, æquitate explicanda scientia. Omnes qui ex omni ætate hac in ciuitate intelligentiã iuris habuerũt, si vnũ in locum conferantur cum Ser. Sulpitio non sunt comparandi. Neque enim ille magis iuris consultus, quàm iustitiæ fuit. Itáque quę proficiscebantur à legibus, & iure ciuili semper ad facilitatẽ, æquitatémq; referebat: neque constituere litium actiones malebat, quàm controuersias tollere. Itémque in cæteris res gestæ ad cuiusque virtutis genus & vim & nomen accommodabuntur. Gratissima autem laus eorum fa-

De Orat. 3. 344.

Phil. 9.

2. de Orat. 346.

ctorum habetur, quæ suscepta videntur à viris fortibus sine emolumento ac præmio: quę verò etiam cum labore, & periculo ipsorum, hæc habent vberrimã copiam ad laudandum, quòd & dici ornatissimè possunt, & audiri facillimè. Ea enim denique virtus esse videtur præstãtis viri, quæ est fructuosa aliis, ipsi autem laboriosa, aut periculosa, aut certè gratuita. Hinc Seruium Sulpitium mirificè Cicero laudat, quòd difficillimo Reipub tempore, graui periculosóq; morbo affectus authoritatem Senatus, salutémque populi Romani, vitæ suæ præposuerit, contráq; vim, grauitatémque morbi contenderit, vt ad castra Antonij, quò Senatus eum miserat perueniret. Magna etiam illa laus & admirabilis videri solet, tulisse casus sapienter aduersos, non fractum esse fortuna, retinuisse in rebus asperis dignitatem. Sic Cicero Milonis in graui ac difficili tempore vultum semper eundem & vocem, & orationem stabilem, ac non mutatam commendat, & eius infractum & excelsum animum extollit. Sumẽdæ autẽ res erunt aut magnitudine præstabiles, aut nouitate primæ, aut genere ipso singulares. Eiusmodi rerum plenæ sunt orationes Ciceronis pro lege Manilia, & pro

Philip. 9.

2. de Ora. 346.

Pro Mil.

M. Marcello, in quarum altera Cn. Pompeium, in altera Iulium Cæsarem laudat, neque enim paruæ, neque vsitatæ, neque vulgares admiratione, aut omninò laude dignæ videri solent. Est etiam cum cæteris præstantibus viris comparatio in laudatione præclara. Sic apud Virgilium Augustus Cæsar cum his comparatur, quorum erant illustres victoriæ.

Nec verò Alcides tantum telluris obiuit, Lib. 9. Æneid.
Fixerit æripedem ceruam licet, aut Erimanthi
Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu,
Nec qui Pampineis victor iuga flectit habenis
Liber, agens celso nigras de vertice tigres.

Et Cicero in Philippicis Marcum Antonium cum Tarquinio Superbo comparat: *Philip.* 3. & D. Bruti, qui regnare non patiebatur Antonium, beneficia in Rempub. maiora esse docet, quàm L. Bruti, à quo Tarquinius expulsus est.

De tempore quod finem hominis insequitur.

Cap. XLVIII.

Par. 82.

NEc mors eorum, quorum vita laudabitur, silentio præterire debebit, si modò quid erit animaduertendum, aut in ipso genere mortis: aut in ijs rebus quæ mortem erunt consecutæ. In tempore autem quod finem hominis insequitur, insunt habiti post mortem honores decreta virtutis præmia, res gestæ iudicijsq; hominum comprobatæ: Afferũt etiam laudem liberi parentibus, vrbes conditoribus, & leges latoribus, artes inuẽtoribus, nec non instituta quoq; authoribus. Hinc est illud Ciceronis de S. Sulpitio: Quamquã nullum monimentum clarius S. Sulpit. relinquere potuerit, quàm effigiem morum suorum virtutis, constantiæ, pietatis, ingenij filium, cuius luctus aut hoc honore vestro, aut nullo solatio leuari potest. Et in alia oratione: Romulũ, qui hãc vrbem condidit ad Deos immortales beneuolentia famáque sustulimus. Omnis ordo supradictus in vituperatione constabit tantũm in diuersum, id quod in Orationibus Ciceronis in Pisonem, in Vatinium, in M. Antonium, maximéque ex secunda Philippica animaduertere licet.

Quint. lib. 2. c. 7.

Phil. 9.

In Catil.

De laude vrbium. CAP. XLIX.

LAudantur vrbes similiter atq; homines. Nam pro parente est conditor, & multũ authoritatis affert vetustas, & virtutes, ac vitia circa res gestas, eadémque in singulis. Illa propria quæ ex loci positione, ac munitione sũt. Ciues illis, vt hominibus liberi, decori. Ad hunc locum pertinet illud Virg. de vrbe Roma. *Quint. lib. 3. c. 7.*

En huius i, nate auspiciis illa inclyta Roma, *Æneid. Lib. 6.*
Imperium terris, animos æquabit olympo,
Septemq; vna sibi muro circũdabit arces,
Fælix prole virûm

Idem etiam Poëta Italiæ laudem elegantissimè celebrauit ex his locis, in secundo libro Georgicorum.

De deliberatione. CAP. L.

QVæ tradita sunt exornationis præcepta, multum ad sententiam dicendam valent: quia plerúmque eadem illic laudari, hic suaderi solent. In deliberando finis est dignitas: ad quam omnia referuntur, in consilio dando sententiaq; dicenda. Sunt autem & in suadendo, & in dissuadendo tria primum spectanda, quid sit de quo deliberetur, qui sint qui deliberent, qui sit qui suadet. *Quint. lib. 3. c. 7.* *De Ora. 2.* *Quint. lio. 3. c. 7.*

pleriúmque quæ ad miserationem pertinent. Nonnunquam tamen accusator misericordiam mouere potest, & defensor iracundiam.

Cur quædam inuentionis præcepta ad causarum genera dantur accommodata, & de dignitate ornationis.
CAP. XLII.

Part. 3. ET si ex supradictis fontibus omnis ad omnem orationem manat inuentio, tamen veteres Oratores de generibus
Part. 69. causarum (vt discentium minuerent laborem) seorsum præcepta tradiderunt. De præceptis autem exornationis in primis dicendum est. Nam latum genus est, sanéque varium, vt quod ad laudandos claros viros, & ad improbos vituperandos suscipiatur, & ad aliorum etiam vel animalium, vel carentium anima, laudem, vel vituperationem adhibeatur: vt Ci-
Quintil. lib. 2. 7. lib. 4. Partit. cero laudes Pompeij in Oratione pro lege Manilia, Siciliæ in libris accusationis in Verrem: studiorum verò humanitatis in oratione pro Archia Poëta exornauit. Accedit etiam ad eius commendationem quod nullum est genus orationis, quod aut vberiùs ad dicendum,

aut vtiliùs ciuitatibus esse possit, aut in quo magis Orator in cogitatione virtutum vitiorúmque versetur. Conficitur autem genus hoc dictionis ad animi motus leniter tractandos, magis quàm ad fidem faciendam, aut confirmandam accommodatè. Proprium enim laudis est, res amplificare & ornare. Quam ob causam Aristoteles, & posteà Cicero, & Quintilianus idoneam maximè inter omnia genera causarum existimarunt ad scribendum exornationem.

Arist. l. 1. Rhet. c. 6. & Quint. lib. 3 c. 7. Quintil. lib. 3, c. 8.

Ex tempore præterito quomodo laudatur.

CAP. XLIII.

LAus hominum, cuius cognita præcepta facilè ad res alias transferentur, diuiditur in tempora, quódque ante eos fuit, quóque ipsi vixerunt. In his autem qui vita functi sunt, etiam quod est insecutum. Ante hominem patria, ac parentes, maioresque erunt, quorum duplex tractatus est: aut enim respondisse nobilitati pulchrum erit, aut humiliùs genus nobilitasse factis. Illa quoque interim ex eo quod ante ipsum fuit tempore trahentur, quæ responsis, vel oraculis, vel signis futuram claritatem promiserint, vt in diuo Ioanne Bapti-

Quintil. lib. 3. c. 7.

sta, multísque aliis viris sanctissimis.

De tempore quo vixitis, qui laudatur.
Cap. XLIV

IPsius laus hominis ex animo, & corpore, & extra positis peti debet. Externa sunt, vt educatio, opes, diuitiæ, propinqui, amici, potentia, gratia, cæteráque huiusmodi. In corpore verò sunt hæc, forma, vires, valetudo, & his similia. Qui hæc habuerit, laudabitur quòd benè illis sit vsus: si non habuerit, quòd sapienter caruerit: si amiserit, quòd moderate tulerit. Et quamuis & corporis, & fortuita quæ dicuntur bona, in se veram laudem non habeant, quæ deberi virtuti vni putatur, tamen quòd ipsa virtus in earum rerum vsu ac moderatione maximè cernitur, tractanda etiam in laudationibus hæc sunt. In quibus est summa laus, non extulisse se in potestate, non fuisse insolentem in pecunia, non se prætulisse aliis propter abundantiam fortunæ, vt opes & copiæ non superbiæ videantur ac libidini, sed bonitati, ac moderationi facultatem, ac materiam dedisse. Inter corporis verò bona, forma quæ virtutem significat, facilè laudatur, quod elegantissimè Latinus Poëta his verbis significauit.

Quinti. l. 3. cap. 7. Cicer. de Orat. lib. 2 34.

In par. 74.

Tuta-

Tutatur fauor Euryalum, lachrymæque decoræ,
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus. *Quintil. lib. 3. c. 7.*
Sed horum omniũ leuior, at animi semper vera est laus, quæ quoniam à virtute proficiscitur, de illa nunc dicendum est.

De animi bonis & virtute, quæ scientia cernitur.

Cap. XLV.

Virtutis duplex est vis, aut enim scientia cernitur virtus, aut actione. *In Part. 76.* Nam quæ prudentia, quæ calliditas, quæque grauissimo nomine sapientia appellatur, hæc scientia pollet vna: quæ verò moderandis cupiditatibus, regendisque animi motibus laudatur, eius est munus in agendo. Prudentia est rerum expetendarum, fugiendarúmque scientia. *Offic. 2.* Sapientia autem virtutum omnium princeps, est diuinarum, humanarúmque rerum scientia. Sunt autem aliæ quasi ministræ, comitésque sapientiæ, quarum altera, quæ *Part. 78.* Dialectica dicitur, quæ sunt in disputando vera atque falsa quibúsque positis, quid sequatur distinguit, & iudicat: altera est

Oratoria. Nihil enim est aliud Eloquentia nisi copiosè loquens sapientia, quæ ex eodem hausta genere, quo illa, quæ in disputando, vberior est atque latior, & ad motus animorũ, vulgíque sensus accommodatior. Studia etiam omnium bonarum artium ad hunc locum pertinent.

De virtute quæ in actione consistit.

Cap. XLVI.

Offic. 1. Virtus quæ in actione posita est, tres habet partes, Iustitiã, Fortitudinem, Temperantiam, Iustitia est virtus quæ in hominum societate tuenda, tribuendóq; suum cuique, & rerum contractarum fide *Offic. 1.* versatur: Illa erga Deum religio, erga parentes, pietas, vulgò autem bonitas, creditis in rebus fides, in moderatione animaduertendi lenitas, amicitia in beneuolentia nominatur. Fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio, *In Part. 1. 2. de Inuent. 86. 3.* cuius est liberalitas in vsu pecuniæ. Temperantia est rationis in libidinem, atque in alios non rectos impetus animi firma *In Part. 77.* & moderata dominatio. Custos verò virtutum omnium dedecus fugiens, laudémque maximè consequens verecundia est. *Part. 79.*

Quomodo laus ab hoc loco sit ducenda.

CAP. XLVII.

ET quoniam singularũ virtutum sunt certa quædam officia, ac munera, & sua cuíque virtuti láus propria debetur, erit explicandum in laude Iustitiæ, quid cum fide, quid cũ æquabilitate, quid cum eiusmodi aliquo officio, is qui laudabitur fecerit. Huc spectat illa Ser. Sulpitij laus apud Ciceronem: Nec verò silebitur admirabilis quędã, & incredibilis & pene diuina eius in legibus interpretandis, æquitate explicanda scientia. Omnes qui omni ætate hac in ciuitate intelligentiam iuris habuerũt, si vnũ in locum conferantur cum Ser. Sulpicio non sunt comparandi. Neque enim ille magis iuris consultus, quàm iustitiæ fuit. Itáque quę proficiscebantur à legibus, & iure ciuili semper ad facilitatẽ, æquitatémq; referebat: neque constituere litium actiones malebat, quàm controuersias tollere. Itémque ceteris res gestæ ad cuiusque virtutis vim & nomen accommodabuntur. Gratissima autem laus eorum fa-

De Orat. 3. 344. Phil. 9. 2. de Orat. 346.

ctorum habetur, quæ suscepta videntur à viris fortibus sine emolumento ac præmio: quę verò etiam cum labore, & periculo ipsorum, hæc habent vberrimã copiam ad laudandum, quòd & dici ornatissimè possunt, & audiri facillimè. Ea enim denique virtus esse videtur præstatis viri, quæ est fructuosa aliis, ipsi autem laboriosa, aut periculosa, aut certè gratuita. Hinc Seruium Sulpitium mirificè Cicero laudat, quòd difficillimo Reipub tempore, graui periculosóq; morbo affectus autho-
Philip. 9. ritatem Senatus, salutémque populi Romani, vitæ suæ præposuerit, contráq; vim, grauitatémque morbi contenderit, vt ad castra Antonij, quò Senatus eum miserat perueniret. Magna etiam illa laus &
2. de Ora. 346. admirabilis videri solet, tulisse casus sapienter aduersos, non fractum esse fortuna, retinuisse in rebus asperis dignitatem. Sic Cicero Milonis in graui ac difficili
Pro Mil. tempore vultum semper eundem & vocem, & orationem stabilem, ac non mutatam commendat, & eius infractum & excelsum animum extollit. Sumẽdæ autẽ res erunt aut magnitudine præstabiles, aut nouitate primæ, aut genere ipso singulares. Eiusmodi rerum plenæ sunt orationes Ciceronis pro lege Manilia, & pro

M. Marcello, in quarum altera Cn. Pompeium, in altera Iulium Cæsarem laudat, neque enim paruæ, neque vsitatæ, neque vulgares admiratione, aut omninò laude dignæ videri solent. Est etiam cum cæteris præstantibus viris comparatio in laudatione præclara. Sic apud Virgilium Augustus Cæsar cum his comparatur, quorum erant illustres victoriæ.

Nec verò Alcides tantum telluris obiuit, Lib. 9.
Fixerit æripedem ceruam licet, aut Erimanthi Æneid.
Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu,
Nec qui Pampineis victor iuga flectit habenis
Liber, agens celso nigras de vertice tigres.

Et Cicero in Philippicis Marcum Antonium cum Tarquinio Superbo comparat: *Philip.* 3.
& D. Bruti, qui regnare non patiebatur Antonium, beneficia in Rempub. maiora esse docet, quàm L. Bruti, à quo Tarquinius expulsus est.

De tempore quod finem hominis insequitur.

CAP. XLVIII.

Par. 82. NEc mors eorum, quorum vita laudabitur, silentio præterire debebit, si modò quid erit animaduertendum, aut in ipso genere mortis: aut in ijs rebus quæ mortem erunt consecutæ. In tempore autem quod finem hominis insequitur, insunt habiti post mortem honores decreta virtutis præmia, res gestæ iudiciis hominum comprobatæ: Afferũt etiam laudem
Quint. lib. 2. c. 7. liberi parentibus, vrbes conditoribus, & leges latoribus, artes inuẽtoribus, nec non instituta quoq; authoribus. Hinc est illud Ciceronis de S. Sulpitio: Quamquã nullum monimentum clarius S. Sulpit. relinquere potuerit, quàm effigiem morum suorum virtutis, constantiæ, pietatis, ingenij filium, cuius luctus aut hoc honore vestro, aut nullo solatio leuari potest. Et
Phil. 9. in alia oratione: Romulũ, qui hãc vrbem
In Catil. condidit ad Deos immortales beneuolentia famáque sustulimus. Omnis ordo supradictus in vituperatione constabit tantùm in diuersum, id quod in Orationibus Ciceronis in Pisonem, in Vatinium, in M. Antonium, maximéque ex secunda Philippica animaduertere licet.

De laude vrbium. CAP. XLIX.

LAudantur vrbes similiter atq; homines. Nam pro parente est conditor,& multũ authoritatis affert vetustas, & virtutes, ac vitia circa res gestas, eadémque in singulis. Illa propria quæ ex loci positione, ac munitione sũt. Ciues illis, vt hominibus liberi, decori. Ad hunc locum pertinet illud Virg. de vrbe Roma. *Quint. lib. 3. c. 4.*

En huius i, nate auspiciis illa inclyta Roma, *Æneid. Lib. 6.*
Imperium terris, animos æquabit olympo,
Septemq; vna sibi muro circũdabit arces,
Fœlix prole virûm

Idem etiam Poëta Italiæ laudem elegantissimè celebrauit ex his locis, in secundo libro Georgicorum.

De deliberatione. CAP. L.

QVæ tradita sunt exornationis præcepta, multum ad sententiam dicendam valent: quia plerúmque eadem illic laudari, hic suaderi solent. In deliberando finis est dignitas: ad quam omnia referuntur, in consilio dando sententiaq; dicenda. Sunt autem & in suadendo, & in dissuadendo tria primum spectanda, quid sit de quo deliberetur, qui sint qui deliberent, qui sit qui suadet. *Quint. lib. 3. c. 7.* *De Orat. 2.* *Quint. lib. 3. c. 7.*

De re de qua deliberatur.

Cap. LI.

Quint. l. 2. cap. 8. Rem de qua deliberatur, aut certum est posse fieri aut incertũ: Si incertum, hæc erit quæstio sola, aut potentissima. Sæpe enim accidit, vt priùs dicamus: ne, si possit quidem fieri, esse faciendum, deinde fieri non posse. Cùm autẽ de hoc quæritur coniectura est, vt, An Rex Alexander terras vltra Oceanum sit inuenturus. Phil. 7. Sic ait Cic. Pacẽ cum M. Antonio esse nolo, quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. Quæ tria diligentissimè in oratione explicat. Quædam & fieri posse, & futura esse credibile est, sed alio tempore, aut alio modo. Partes suadendi in vniuersum sunt tres, prima est, vt doceamus effici posse id quod suademus: secunda deinde honestum esse: postrema verò esse vtile. In primis itaque vidẽdum est an effici possit id quod suademus: Art. Rhe. lib. 1. 4. Cic. de Orat. 2. nam si quid effici non possit, deliberatio tollitur, quamuis & honestũ & vtile sit. Vidẽdum etiam est quàm facilè possit: nam quæ perdifficilia sunt, perinde habenda sunt ac si effici non possint. Et cum de necessitate attendemus, & si aliquid non necessarium videbitur, videndum tamen erit, quàm sit magnum. Quod enim

permagni intereſt, pro neceſſario ſæpè habetur. Eſt apud Titum Liuium præclara P. Scipionis oratio, in qua & poſſe Annibalem in Africa vinci demonſtrat: & ad dignitatem populi Romani, famámque apud reges, gentéſque exteruas pertinere, non ad defendendam modò Italiam, ſed ad inferenda etiam Africæ arma, videri Romanis, animum eſſe, & in primis eſſe vtile requieſcere aliquando diu vexatam Italiam, vri, populatíque inuicem Africam. *Lib. 28. ab vrbe cond.*

De his qui deliberant.

CAP. LII.

DIuerſi ſunt deliberantium animi, & ſiue conſultent plures, ſiue ſinguli, in vtriſque differentia eſt. Quia & in pluribus multum intereſt, Senatus ſit, an populus, Romani, Hiſpani, an Galli, & in ſingulis, Cato, an Cicero, Cæſar, an Pompeius deliberet. Proinde intuenda ſexus, dignitates, ætas, ſed mores præcipuè diſcrimen dabunt. Duo enim ſunt hominum genera, alterum indoctum & agreſte, quod antefert ſemper vtilitatem honeſtati: alterum expeditum, *Quintil. lib. 3. c. 8.*

quod rebus omnibus dignitatem anteponit.

De prima parte suadendi.

CAP. LIII.

Offic. 1. SI honestatis pulchritudo cerni oculis posset, mirabiles sui amores excitaret. Sed quoniam genus hominum ad *In Par. 91. lib. 9.* honestatem natum, malo cultu, prauisque opinionibus corruptum est, diligenti cohortatione opus est. Et honesta quidem apud honestos suadere facillimum est: si verò apud turpes recta obtinere conabimur, ne videamur exprobrare diuersam vitæ sectam cauendum est. Et animus deliberantis non sola virtutis commẽdatione permouendus, sed laude, vulgi opinione, & secura vtilitate: aliquãdo verò magis, obiiciẽdo aliquos, si diuersa fecerint, metus. Nam præter id, quod his leuissimi cuiusq; animus facillimè terretur, nescio an naturaliter apud plurimos plus valeat malorum timor, quàm spes bonorum. Sola virtutis commendatione incendit militum animos Cato, apud Lucanum, ad *Lib. 9.* aggrediendum iter difficillimum & periculosissimum.

quibus vna salus placuit mea castra secutis,
domita ceruice mori, componite mentes
ad magnum virtutis opus, summósque labores.

...iàm orationem pulchra illa claudit
...itentia.

—*Serpens sitis ardor, arena,*
...lcia virtuti. Gaudet patientia duris:
...tius est, quoties magno sibi constat, honestum.

...pè etiam controuersia inter hominum
...ntentias in illo est, vtrum sit honestius,
...irmant autem viri sapientissimi, omne
...ficium, quod ad coniunctionem homi-
...um, & ad tuendam societatem valet an-
...ponendum esse illi officio, quod cogni-
...one & scientia continetur: in ipsa autem
...mmunitate sunt gradus, ex quibus quid
...ique præstet intelligi potest, vt prima
...eo optimo Maximo, secunda patriæ,
...tia parentibus: deinceps gradatim re-
...qua reliquis debeantur. Ex quibus atque
...nilibus intelligimus, quomodo hanc
...asionis partem, quæ ad honestatem per-
...net tractare debeamus.

De vtilitate. CAP. LIIII.

Quintil. lib. 3. c.

AN ſit autem facile, magnum, iucundum, ſine periculo, ad quæſtionem pertinet vtilitatis. Suaſor itaque vel omnia hæc, vel eorum pleráque ineſſe in eo quod ſuadet oſtendet: Qui verò diſſuadet, ille difficile, paruum, iniucundũ, periculoſum monſtrabit. Hoc modo Fabius Maximus apud T. Liuium, ne P. Scipio in Africam traiiciat, contendit, cùm Annibal hoſtis incolumi exercitu quartum decimum annum Italiam obſideat. Nam nunc quidem præter quàm quòd & in Italia & in Africa duos diuerſos exercitus alere ærarium non poteſt, præterquàm quòd vnde claſſes tueamur, vnde commeatibus præbendis ſufficiamus, nihil reliqui eſt: periculi tandem quantum adeatur, quem fallit? Deinde grauiter & ſapienter difficultates multas, & pericula commemorat, quæ futura ſint, ni Conſul vterque in Italia retineatur. Eodem modo propoſitis duobus vtilibus, vtrum ſit vtilius controuerſia eſt. Cùm autem ſpecies vtilitatis cum honeſtate certat, qui vtilitatem defendet, enumerabit commoda pacis, opum, poten-

Lib. 5. Decad. 3.

2. de Orat. 335.

æ, vectigalium, præsidij militũ, vtilita-
isque cæterarum rerum, quarũ fructum
tilitate metimur, itémque incommoda
ontrariorum. Ex his locis Catilina apud
Salustium ad nefarium facinus, quod ille
maximum atque pulcherrimum vocat,
coniuratos hortatus. Vobis (inquit) domi
est inopia, foris æs alienum, mala res, spes
multò asperior, denique quid reliqui ha-
bemus præter miseram animam? Quin
igitur expergiscimini? en illa quam sæ-
pè optastis libertas: præterea diuitiæ, de-
cus, gloria in oculis sita sunt. Curio simi-
liter apud Lucanum, specie vtilitatis Iu-
lium Cæsarem ad ciuile bellum hortatur,

Sallust. de Cat.

Bellantem geminis tenuit te Gallia lustris,
Pars quota terrarum? Facili si prælia pauca
Gesseris euentu, tibi Roma subegerit orbem.

Lib. 1.

Qui ad dignitatem impellet, maiorum
exempla, quæ erunt vel cum periculo
gloriosa, colliget, posteritatis immorta-
lem memoriam augebit, vtilitatem ex
laude nasci defendet, sempérq; eam cum
dignitate esse coniunctam. Hæc autem
exercitatio defendendi speciem vtilitatis
contra honestatem, in qua vna vera est
vtilitas, ad scholarum exercitationes vti-
lis est, nam & iniquorum ratio noscenda
est, vt meliùs æqua tueamur.

2. de Orat.

Quintil. lib. 3. c. 8.

De eo qui suadet. Cap. LV.

De Ora. 2. 333. Quint. lib. 3. c. 8.

MVltum etiam refert, quæ sit persona dicentis, suadere enim aliquid, aut dissuadere, grauissimæ est personæ. Nam & sapientis est consilium explicare suum de maximis rebus: & honesti & diserti, vt mente prouidere, authoritate probare, oratione persuadere possit. Anteacta vita si illustris fuit, aut clarius genus, aut ætas, aut dignitas affert expectationem, videndum est, ne ea quæ dicuntur ab eo qui dicit dissentiant. At contraria summissiorem quendam modum postulant. Nam, quæ in aliis libertas est, in aliis licentia vocatur: & quibusdam sufficit authoritas, quosdam ratio ipsa ægrè tuetur.

Quædam in deliberatione obseruanda.

Cap. LVI.

De Ora. 2. 337.

AD cōsiliū de Rep. dandum, caput est nosse Rempublicā, ad dicendum verò probabiliter, nosse mores ciuitatis, qui quia crebrò mutantur, genus quoque orationis est sæpè mutandum. In Senatu

minori apparatu dicendum est, sapiens est consilium, multísque aliis dicendi relinquendus locus, vitanda etiam ingenij, ostentationisque suspicio.

Concio capit omnem vim orationis, & grauitatem, varietatémq; desiderat, maximáque pars orationis admouenda est ad animorum motus. Hoc videre est in quibusdam Ciceronis orationibus contra M. Antonium in Senatu habitis, quæ cùm sint elegantes & disertæ, nullum tamen apparatum habent. At oratio pro lege Manilia, & orationes de lege Agraria multò magnificentius habent, & ornatius genus dicendi.

Vis autem ad suadendum exemplorum est maxima, aut recentium, quò notiora sint, veterũ quò plus authoritatis habeãt. Plerúmque enim videntur respondere futura præteritis, habeturq; experimentum velut quoddã rationis testimoniũ. Suadet Fabius Maximus in Senatu, ne P. Scipio Annibale in Italia relicto, in Africã traiiciat: Dies me deficiat (inquit) si Reges, Imperatorésque temerè in hostium terras transgressos, cum maximis cladibus suis, exercituumq; suorum enumerare velim. Deinde vetus affert Atheniensium exemplum, qui classe in Siciliam transmissa,

Arist. 1. Rhet. c. 9. Quint. lib. 3. c. 8. In Part. 10.

Rempublicam suam in perpetuum afflixerunt. Et nouum M. Attilij, qui in ea ipsa Africa, annis antè quadraginta, in prælio victus & captus est.

Sequebatur vt ea quæ iudiciis accommodata sunt, explicarētur: sed quia iudiciorum mutata ratio, vt ea præcepta parum sint necessaria, efficit, & ex orationibus Ciceronis, & locis supradictis tum etiam his, quæ de partibus orationis dicentur, facilè cognosci possūnt, sequitur vt de secunda parte Rhetoricæ dicamus.

DE

DE ARTE RHETORICA, LIBER II.

De dispositione.

CAPIT. I.

SEcundus hic liber Dispositionis præcepta continebit, quæ oratori perutilia sunt, & maximè necessaria. Quid enim diligenter argumenta inuenisse conferet, nisi pari diligẽtia, quæ inuenta sunt collocentur? Excellentis ducis virtus non magis in deligendo fortissimo & strenuissimo quoq; milite ad bellũ, quàm in instruendo ad pugnam & aciem cernitur. Et si quã in corporibus nostris, aliorumve animalium partem permutes, atq; transferas, licet habeat eadẽ omnia, prodigium sit tamen, & artus etiam leuiter loco moti, perdũt quo viguerũt vsum: & turbati exercitus sibi ipsi sunt impedimento: sic oratio carẽs hac virtute, tumultuetur necesse est, & sine rectore fluitet,

Quint. l. 7. 1. præfa.

De inuen. 2. In part. nec cohæreat sibi, multa repetat, multa transeat, velut nocte in ignotis locis errans: nec initio, nec fine proposito, casum potiùs quàm consiliũ sequatur. Qua propter hic liber dispositioni seruiat. Est autem dispositio rerum inuentarum in ordinem distributio. Cuius in infinita quæstione ordo est ferè idem, qui ex positu est locorum. In definita autem adhibenda sunt illa etiam quæ ad motus animorũ pertinent. Atque eò fit, vt vtamur Exordio, Narratione, Confirmatione, Peroratione. Hæ sunt enim quatuor orationis partes, per quas inuenta distribuimus, Quarum duæ valent ad rem docendam, narratio & confirmatio, ad impellendos animos duæ, principium & peroratio, de quibus sigillatim dicendum est.

De exordio. CAP. II.

Quint. lib. 4. c. 4. Arist. 3. Rhet. c. 14 In part. EXordium est oratio animum oratoris idoneè comparans ad reliquam dictionẽ. Id fieri tribus maximè rebus inter authores plurimos constat, si beneuolum, attentum, docilem auditorem fecerimus: quorũ primus locus, id est, vt amicè audiamur, est in personis nostris, auditorum, aduersariorum, è quibus initia beneuolentiæ conciliandæ comparantur, aut meritis nostris, aut dignitate, aut aliquo genere

virtutis, & maximè liberalitatis, officij, iustitiæ, fidei, cōtrariisque rebus in aduersarios cōferendis: & cum auditoribus aliqua cōiunctionis, aut causæ, aut spe significanda. Cicero pro C. Rabirio perduellionis reo, Me cùm amicitiæ vetustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ vitæ perpetua consuetudo, ad C. Rabiriū defendēdum est adhortata: tū verò, vt id studiosissimè facerem salus Rei. Consulare officium; Consulatus denique ipse, mihi vnà vobiscum, cum salute Reip. commendatus coëgit. Hæc autem accuratè in eo exordio & ornatè explicat. In oratione verò pro P. Sylla sic ait; Quamquam ex huius incommodis magnā animo molestiam capio, tamen in cæteris malis facilè patior, oblatum mihi tempus in quo boni viri lenitatem meam, misericordiamque notam omnibus quondam, nunc quasi intermissam agnoscerent: improbi, ac perditi ciues edomiti, atque victi præcipitante Republ. vehementem, me fuisse atque fortem, cōseruata, mitem ac misericordem faterētur. Et pro Cn. Plancio suam cum iudicibus coniunctionem significat his verbis; Nunc autē vester, iudices, conspectus & concessus iste reficit, & recreat mentem meam, cùm intueor

Pro Ca. Rabirio.

Pro P. Syl.

Pro Cn. Plancio.

& contemplor vnumquemque vestrum: video enim hoc in numero neminem, cui mea salus chara non fuerit, cuius non extet in me suum meritum, cui non sim obstrictus memoriâ beneficij sempiternâ. Itaque non extimesco, ne Cn. Plancio custodia meæ salutis apud eos obsit, qui meipsum maximè saluum videre voluerunt. At in oratione pro P. Quintio vim aduersariorum, & gratiam, inuidiam vocat, & C. Aquilium, eósque qui in consilio aderant, orat, atque obsecrat, vt multis iniurijs iactatam atque agitatam æquitatem in eo tandem loco consistere, atque confirmari patiantur, Intelligentur autem vt audiamur, & attentè, à rebus ipsis ordiendum est, sed facillimè auditor dicit, & quid agatur intelligit, si complectare ab initio genus, naturámque causæ si definias, si diuidas, si neque prudentiam eius impedias confusione partium, nec memoriam multitudine. Sic exorditur Cicero pro A. Cluentio: Animaduerti, Iudices, omnem, Accusatoris orationem, in duas diuisam esse partes. Quam distributioné ait, certum sibi esse in defensione seruare, vt omnes intelligant nihil eum nec subter fugere voluisse reticendo nec obscurare dicendo. Vt attentè autem audiamur,

Pro P. Quint. *Partit.* *Pro A. Cluent.* *Partit.*

trium rerum aliqua consequemur. Nam aut magna quædam proponemus, aut necessaria, aut coniuncta cum ipsis apud quos res agetur. Luculenter hunc locum Cicero tractauit in exordio nobilissimæ orationis pro domo sua: Quòd si vllo tempore magna causa in sacerdotum populi Romani iudicio ac potestate versata est, hæc profectò tanta est, vt omnis Reipublicę dignitas, omnium ciuium salus, vita, libertas, aræ, foci, dij penates, bona fortunę, domicilia: vestræ sapientiæ, fidei potestatíque commissa, creditáque esse videantur. Verùm ex his quæ proposita sunt, aliud atque aliud pro varietate causarum desiderari palàm est. *Quintil. lib. 4. c. 1.*

De generibus causarum.

CAP. III.

GEnera porrò causarũ, plurimi quinque fecerunt, honestum, humile, dubium, vel anceps, admirabile, obscurum. *Quint. li. 4. c. 1.* Sunt quibus rectè videatur adijci turpe, quod alij humili, alij admirabili subijciunt, Admirabile autem vocant, quod est præter opinionẽ hominũ constitutum. In ancipiti maximè beneuolum iudicem, in obscuro docilem, in humili attentum pa-

rare debemus: nam honestum quidem ad conciliationem satis per se valet, in admirabili, & turpi remediis opus est: & eò quidā exordium in duas diuidunt partes principium & insinuationē, vt sit in principiis recta beneuolentiæ, & attentionis postulatio, quæ quia esse in turpi causæ genere non possit, insinuatio surrepat animis, maximè vbi frons causæ non satis honesta est, vel quia res sit improba, vel quia hominibus parum probetur. Et quidem quibus aduersus hæc remediis sit medendum consilium ex causis sumetur. Illud in vniuersum præceptum sit, vt ab eis quæ lædunt ad ea quæ prosunt refugiamus. Si causâ laborabimus, persona subueniet, si personâ causa, his etiam de causis insinuatione vtendum est, si aduersarij oratio auditorum animos occupauerit, vel si dicendum apud fatigatos est: quorum alterum, promittendo nostras probationes, & aduersas eludendo vitabimus: alterum & spe breuitatis, & ijs, quibus attentum fieri auditorem docuimus. Vrbanitas etiam opportuna reficit animos, & vndecumque petita auditoris voluptas leuat tædium.

Quint. lib. 4. c. 1. Ad Heren. lib. 1. Cicer. de Inuent.

Cuiusmodi exordia esse debeant.

CAP. IIII.

EXordia semper cùm accurata, & acuta, & instructa sententiis, apta verbis: tum causarum propria esse debent. Prima est enim quasi cognitio, & commendatio oratoris in exordio, quæ continuò eum qui audit, permulcere atq; allicere debet: maxima autem copia exordiorum ad auditorem alliciendum aut incitandum ex his trahitur qui ad motus animorum conficiendos inerunt in causa: quos tamen totos in exordio explicari non oportebit, sed tantùm impelli primò auditorem leniter, vt iam inclinato reliqua incumbat oratio. *De Orat. 2. 315.*

De vitiis exordii.

CAP. V.

HÆc autem sunt vitia certissima exordiorum, quæ summopere vitare oportebit: vulgare, commune, commutabile, longum, separatum, translatum contra præcepta. Vulgare est quod in plures causas potest accommodari, vt conuenire videatur. Commune est quod nihilominus in hanc, quàm in contrariam *De Inuen. lib. 1. ad Heren. lib. 1.*

partem causæ potest conuenire. Commutabile est, quod ab aduersario potest leuiter mutatum, ex contraria parte dici. Longum est, quod pluribus verbis, aut sententijs, vltra quàm satis est, producitur. Oportet enim, vt ædibus ac templis vestibula & aditus, sic causis proportione rerum principia præponere. Separatum est, quod non ex ipsa causa ductum est, nec sicut aliquod membrum annexum orationi. Translatum est, quod aliud conficit, quam causæ genus postulat, vt si quis docilem faciat auditorem, cùm beneuolentiam causa desideret: aut si principio vtatur, cùm insinuationem res postulet. Contra præcepta est, quod nihil eorum efficit, quorum causa præcepta de exordiis traduntur hoc est, quod eum qui audit nec beneuolum, nec attentum, nec docilem reddit, aut quo profectò nihil peius est, vt contrà sit, facit.

2. de Orat.

De exordio quodam in genere iudiciali.

CAP. VI.

Dictum est de exordio in communi, restat vt breuiter, si quid in singulis generibus in exordio proprium est, adiiciamus. Et vt à iudiciis incipiamus, veteres Oratores diligenter id cura-

2. de Orat. Quint. lib. 4. c. 1.

bant, vt in genere iudiciali ex ipsis visceribus causæ sumerent exordia: iudicem conciliabant, non tantùm laudando eum, sed laudem eius ad vtilitatem causæ suæ coniungentes, allegando pro honestis dignitatem illæsam, pro humilibus iustitiam, pro infœlicibus misericordiam, pro læsis seueritatem, & similiter cetera: metum nonnunquam amouebant, vt Cicero pro Milone, ne arma Pompeij contra se disposita putarent, laborauit: nonnunquam adhibebant, vt idem in Verrem facit: dabant etiam operam, ne ostentarent in principiis curam. Non semper autem exordio vtebantur, sed in honestis: in paruis etiam atque frequētibus causis ab ipsa re, omisso exordio, incipiebant.

Actio. 2. Aristo. Rhet. lib. 3. cap. 14. Quint. lib. 4. c. 1. Cic. de Orat. 2.

De exordio in exornatione & deliberatione.

CAP. VII.

PRæter ea, quæ de exordio dicta in genus demonstratiuum facilè transferri possunt, illud est notandum exordia in eo esse maximè libera, vt Aristoteles existimat. Nam & longè à materia duci, & ex aliqua re vicina possunt. In deliberatione verò sæpè nulla, vel breuia esse debent.

Rhet. ad Ale. c. 35. & Quint. l. 3. cap. 8.

Non enim supplex vt ad iudicem venit Orator, sed hortator, atq; auctor. Quare cùm principio vtetur, proponere qua mente dicat, quid velit, quibus de rebus dicturus sit, debet, hortaríque ad se breuiter dicentem audiendum.

De narratione.

CAP. VIII.

Quintil. lib. 4 c. 1. In Part.

NArratio est rerum explicatio, & quædam quasi sedes ac fundamentum constituendæ fidei. Oportebit autem eam tres habere res, vt breuis, vt aperta, vt probabilis sit: per quas efficitur vt auditor intelligat, meminerit, credat. Erit autem breuis narratio, si constet simplicibus verbis, & semel vnaquæque res dicatur: tum etiam si reciderimus omnia, quibus sublatis, neque cognitioni quicquam: neque vtilitati detrahatur: non tamen inornata debet esse breuitas, alioqui sit indocta. Erit autem perspicua, si verbis vsitatis, ordine, tempore conseruato, si non interrupto narrabitur; Probabilis autem erit, si personis, si temporibus, si locis ea, quæ narrabuntur cõsentient: si cuiusque facti euenti causa ponetur; si testata dici videbuntur: si cum hominum opinione, authoritate; si cum lege, cum more, cum religione coniuncta, si probi-

Quint. lib. 4 c. 2. In Part.

tas narrantis significabitur, si antiquitas, si orationis veritas & vitæ fides. Ciceroni vehementer placet, vt iucunda, & suauis sit narratio, eámque suauem esse narrationem ait, quæ habet admirationes, expectationes, exitus inopinatos, quę interpositos motus animorum, colloquia personarum, dolores, iracundias, metus, lætitias, cupiditates.

In Part. 31. & de Orat. 329. & Quint. lib. 4. c. 2.

Quando narratione vtendum sit.

CAP. IX.

IN iudicijs quando vtendum esset, aut non esset, narratione, id erat consilij. Nec enim si nota res esset, nec dubium erat quid gestum esset, narratio adhibebatur, nec si aduersariùs narrauerat, nisi si refellebatur. In exornatione verò narratio non erit vlla, quæ necessariò consequatur exordium, sed si quæ inciderit, cùm aliquid eius de quo loquemur, nobis narrandum sit cum laude vel vituperatione, præcepto narrandi de hoc loco petitur. Nec multum sanè sępè in deliberatione narrandum est; est enim narratio præteritarum rerum aut præsentium, suasio autem futurarum. Priuata certè deliberatio, narrationem nunquam exiget, eius duntaxat rei, de qua dicenda sen-

De Orat. 2. 330.

Aristo. Rhet. 3. c. 16 Cic. in Part. Quint. lib. 3 c. 8.

tentia est, quia nemo ignorat id de quo consulit: extrinsecùs, possunt pertinentia ad deliberationem multa narrari: in concionibus sæpe est etiam illa, quæ ordinem rei docet, necessaria. Nunc ad confirmationem transeamus.

De confirmatione.

CAP. X.

De Ora. 2. 331. SEquitur confirmatio, in qua suggerenda sunt firmamenta causę coniuncta, & infirmandis contrariis, & nostris confirmandis: namque vna in causis ratio quædam est eius orationis, quæ ad probandam argumentationem valet: ea autem & confirmationem, & reprehensionem quærit. Sed quia nec reprehendi quæ contradicuntur possunt, nisi tua confirmes; neque hæc confirmari, nisi illa reprehendas: idcirco hæc & natura, & tractatione, & vtilitate coniuncta sunt. Tota autem spes vincendi, ratióque persuadendi in hac parte posita est. Nam cùm argumenta nostra exposuerimus, contrariáq; dissoluerimus, absolutè nimirum erit à nobis oratoris muneri satisfactum. Vtrúmque igitur poterimus commodè fa-

cere, si constitutionem causæ cognouerimus.

Quid sit status.
CAP. XI.

STatus est quæstio, quæ ex prima causarum conflictione nascitur, vt sit intentio accusatoris: Sylla coniurasti cum Catilina: depulsio verò defensoris: non coniuraui: ex hac prima conflictione nascitur illa quæstio, coniurauerítne Sylla cum Catilina; quam quæstionum vel statum, vel constitutionem Oratores appellant. Status autem appellatio dicitur ducta vel ex eo, quòd ibi sit primus causæ congressus, vel quòd in eo causa consistat. *Quint. lib. 3. c. 6.* *Quint. ibid.*

Quod sint status.
CAP. XII.

CVm tria sint, quæ in omni disputatione quærantur, sit nécne, quid sit, quale sit, fit vt cōstitutiones quoq; tres sint. Prima coniecturalis, in qua, sit nécne, quærimus, vt, sit nécne insidiatus Miloni Clodius? Secunda autem nominis vel finitionis, cùm quid sit aliquid, & quo nomine afficiendum inuestigamus, vt, fueritne Cæsar rex, tyrannus, an dictator? Tertia, in qua de vtilitate, honestate, æquitate disseritur, déque his rebus, quæ *Cic. in Top & In Part. 33.* *Quint. lib. 3. c. 6.*

his sunt contrariæ, vt Rectè-ne fecerit Romulus, cùm fratrem interfecit. Eius constitutionis partes sunt duæ, quarum vna absoluta, altera assumptiua nominatur.

Ad Her. l. 1. Cicer. de Inuen. 1. & Quint. lib. 7. c. 4.

Absoluta est, cùm id ipsum quod factum est, vt aliud nihil foris assumatur, rectè factum esse dicemus. Ea est eiusmodi: Pater filium verberauit, is iniuriarum cum patre agit, pater nihil aliud defendit, nisi licere filium à patre verberari. Assumptiua est: & cùm aliquid necessariò foris assumitur, vt iure factum esse aliquid confirmemus vt, Milo damnetur, nisi foris assumat, à Clodio sibi esse factas insidias. Hæ tres constitutiones & in exornatione, & deliberatione, & in iudicio reperiuntur.

De ratione firmamento, & indicatione. CAP. XIII.

Cicer. in Part. ad Her. l. 1. de Inuen. lib. 1. & Quint. lib. 3. 21.

RAtionem appellant Oratores eam, quæ affertur à reo depellendi criminis causa, quæ nisi esset, quod defenderet non haberet: firmamentum autem, quod contra, ad labefactandam rationem refertur, sine quo accusatio stare non potest. Ex rationis autem, & ex firmamenti conflictione & quasi concursu quæstio exoritur quædam, quam indicationem

appellant, in qua, quid deueniat in iudicium, & de quò disceptetur, quæri solet, hoc modo: Orestes cùm confiteatur se interfecisse matrem, nisi attulerit rationem, peruertit defensionem: ergo affert eam. Illa enim, inquit, patrem meum occiderat. Tum contra rationem defensoris firmamentum ab accusatore subiicitur, hoc modo. Sed non abs re occidi tamen, neque indemnatam pœnas pendere oportuit. Ex coniunctione rationis & firmamenti iudicatio constituitur, hoc modò: Cùm dicat Orestes, se patris vlciscendi causa matrem occidisse, rectúmne fuerit à filio sine iudicio Clytemnestram occidi. Ergo hac ratione iudicationem reperire conuenit, ad quam omnem rationem totius Orationis conferri oportebit. Nam primus status diffusam habet quæstionem: rationum verò & firmamentorum contentio adducit in angustam disceptationem. Ea in coniectura nulla est: nemo enim eius quod negat factum, rationem aut potest, aut debet, aut solet reddere. Itaque in his causis eadem & prima quæstio, & disceptatio est extrema.

Quo statu quæstio, quæ in scripto existit, continetur.

Cap. XIIII.

Quint. lib. 7. c. 5. Cic. lib. 1. de Inuent. Autor. ad Heren. lib. 1.

SÆpè ex scripti etiam interpretatione existit contentio, quod quatuor modis potest cōtingere. Aut enim defēditur, non id scriptum dicere quod aduersarius velit, sed aliud, id autem contingit, cùm ambiguum est, vt duæ differentes sententiæ accipi possunt, tum opponitur scripto voluntas scriptoris, tùm scripto scriptum contrarium affertur, aut ex eo quod scriptum est, aliud quoque quod scriptum non est ducimus. Ita sunt quatuor genera quæ controuersiam in omni scripto facere possunt, ambiguum, discrepantia scripti & voluntatis, scriptura contraria, ratiocinatio. Ambiguum hoc modò: Testamento quidam iussit poni statuam auream hastam tenentem. quæritur, An statua hastam tenens aurea esse debeat, an hasta aurea in alterius statua materiæ. Ex discrepantia verò scripti & voluntatis eiusdem oritur controuersia. Lex est, Peregrinus si murum ascenderit, capite puniatur; cùm hostes murum ascendissent, peregrinus eos depulit

Quint. lib. 7. c. 9.

Idem li. 7. cap. 7.

lit petitur ad supplicium, ille voluntatem allegat scriptoris. Ex contrariis scripturis hoc modo existit contentio: lex est, Vir fortis optato præmium quod volet: & altera lex est. Magistratus ab arce ne discedito, Magistratus qui fortiter egit, optat hoc præmium; vt ab arce liceat discedere; lex illi posterior opponitur, ipse vero priore ſeruetur. *Idem lib. 7. cap. 8.*

In ratiocinatione verò quæritur, an vbi propria lex non est, simili sit vtendum, vt Lex est, lanas Tarento vehere non liceat quidam oues vexit, & si nulla lex certa est, quæ factum eius nominatim prohibeat, tamen illa quæ similis est accusatur. Itaque ex eo quod certũ est, id quod incertũ est deducit hæc controuersia: quòd quoniam ratiocinando fit, nomen etiam ratiocinationis accepit. Hæc quatuor cõtrouersiarum genera quæ in scripto nascuntur, semper in qualitatis statum cadere cum Cicerone debemus existimare, vt in primo genere disceptetur, vtrũ æquum sit ex differentibus sententiis accipi: in secundo verò, verbáne plus, an sententiæ valere debeant: in tertio, vtrã legem sequi sit iustius: in quarto, Oporteatne legem similem ad factum quod venit sine lege in iudicium accommodare. *Idem lib. lib. 9. c. 8.* *De Ora. 2*

Quomodo status tractetur.

C A P. X V.

De Orat. 2. IVdicatio cùm est constituta, proposita esse debet oratori, quò omnes argumentationes repertæ ex inueniendi locis coniiciantur, quod satis ei, qui videt quid in quoque loco lateat, quique illos locos tanquam thesauros aliquos argumentorum, notatos habet. Quibus in mente & cogitatione defixis, & in omni re ad dicendum posita excitatis, nihil erit quod in vllo dicendi genere, oratorem possit effugere, diligēter tamen ordinē collocationemque argumentorum attendet, & curabit, vt firmissimum quodque sit primum, dum ea, quæ excellant, seruentur ad extremum, si quæ erunt mediocria (nam vitiosis nunquam esse oportet locum) in mediam turbam coniiciantur. Reliquum nunc est, quando de argumentorū locis & causarum constitutionibus, dictum est, vt rationem, qua expoliuntur ab oratore argumenta, quorum propria sedes est in confirmatione, accuratè doceamus.

De Argumentatione. Cap. XVI.

Argumentatio est argumenti vel explicatio, vel artificiosa expositio: Sed ea conficitur cùm ex locis, de quibus superiori libro dictum est, aut certa, aut probabilia sumpseris, ex quibus id efficias, quod aut dubium, aut minus probabile per se videtur, dubiis enim probari dubia quo modo possunt? Pro certis autem habemus primum quæ sensibus percipiuntur, vt quæ videmus, audimus: deinde ea, quæ communi hominum opinione, atque sententia sunt comprobata, vt afficiendos esse honore parentes. Præterea quæ legibus cauta sunt, quæ persuasione, si non omniũ hominum, eius certè ciuitatis, aut generis, in qua res agitur, in mores accepta sunt: si quid inter vtramque partem conuenit: si quid probatum est, denique cuicumque aduersarius non contradicit. Probabilium autem genera sunt tria, vnum firmissimum, quod ferè accidit vt liberos à parentibus amari, alterum velut propensius, eum, qui rectè valeat in crastinum peruenturum: Tertium tantum non repugnans, in domo furtum factum ab eo qui domi fuit. Ad proban-

Cic. in Part. 41. Cic. lib. 1. de Inuent. 44. Quint. lib. 5. c. 9. Ibidem lib. 5. c. 10.

dum verò id quod est dubium, hoc modo, id quod probabile est, potest adhiberi: sit dubium, an Catilina cõiurarit, sumatur illud quod credibile est. Homines æris alieni magnitudine oppressos eos demique egentes, & sumptuosos facilè adduci vt coniurent, iam id quod dubium erat, efficitur probabile, Catilinam coniurasse. Sed hęc Oratores non tenuiter more Dialecticorum, sed copiosissimè expoliunt. Dicitur autem illa argumenti expositio argumentatio, de cuius quatuor partibus ratiocinatione, inductione, enthymemate, & exemplo breuiter & enucleatè disseremus.

De Ratiocinatione.
Cap. XVII.

Συλλογισμὸς vel ἐπιχείρημα. Græcè appellatur. Cic. de Inuent. lib. 1. Quint. lib. 5. c. 14 ad Her. lib. 2.

Ratiocinatio, quam & syllogismum, & epicherema Græci vocant, cõstat propositione, cũ qua eius ratio iungitur, deinde assumptione, & eius probatione, postremò complexione. Propositione per quam breuiter locus is exponitur, ex quo omnis vis ratiocinationis emanere oportet. Propositionis verò approbatio est, per quam breuiter id quod expositum est rationibus firmatum probabilius & apertius fit. Assumptio per quam id quod ex

propoſitione ad oſtendendum pertinet, aſſumitur. Aſſumptionis approbatio per quam id quod breuiter ſumptum eſt, rationibus firmatur. Complexio, per quam id quod conficitur, ex omni argumentatione breuiter exponitur. Hoc modo fit propoſitio. Meliùs gubernantur ea quæ conſilio geruntur, quàm quæ ſine conſilio adminiſtrantur: deinde ſubiiciatur ratio. Exercitus enim is, cui præpoſitus eſt ſapiens imperator, omnibus partibus commodiùs regitur, quàm is qui ſtultitia & temeritate alicuius adminiſtratur. Aſſumptio deinde ponitur. Nihil autem omniũ rerum meliùs, quàm omnis mundus adminiſtratur. Aſſumptionis probatio adiungitur. Nam ſignorum obitus, & ortus definitum quendam ordinem ſeruant & annuæ commutationes non modò ſemper eodem modo fiunt, verùm ad vtilitates quoque rerum omnium ſunt accommodatæ. Tertio loco inducenda eſt complexio, quæ id infert quod ex ſuperioribus partibus cogitur, hoc modo: Conſilio igitur mundus adminiſtratur. Hæc vberius & doctius dicuntur in oratione, ſed percipiendi ratio, hanc ſimplicem & apertam breuitatem requirit.

1. de Inuen.

Quot sunt partes ratiocinationis.

Cap. XVIII.

Cic. lib 1. de Inuent. 57.
Quint. lib. 5. c. 14.

EX supradictis manifestum est, nihil referre siue tripartitam, siue quinque partitam putes esse hanc argumentationem. Commodior tamen illa partitio videtur esse, quæ in tres partes distributa est, quod fit si propositionem & eius rationem vnam partem existimemus: alteram verò assumptionem, & eius exornationem: at si separes propositionem à ratione, & assumptionem ab exornatione, in quinque partes distributa erit. Cum propositio ex se intelligitur, sine ratione assumenda est. Assumptio etiam cùm perspicua est, nullius approbationis indiget. Quòd si & propositio & assumptio perspicuæ sint, vtraque approbatione præterita ratiocinationem conficiemus, hoc modo: Sūmopere virtus expetenda est: At prudentiam esse virtutem in confesso est: Summopere igitur prudentia expetenda est. Vitare autem similitudinem, quæ satietatis est mater poterimus: non semper à propositione ordientes, sed interdum à complexione, ab assumptione nonnunquam.

Cic. de Inuent. lib. 1.

Cic. in part. & lib. 1. Inuent. 66.

De Enthymemate. CAP. XIX.

ENthymema est imperfectus syllogismus, vel, vt alij definiunt, syllogismi pars. Ratiocinatio enim tripartita est, ex tribus igitur eius partibus si vna prætereatur, bipartita fit argumentatio, quæ est Enthymema, vt omnes artes sunt expetendæ, igitur expetenda est eloquentia. Intelligitur enim assumptio, Præpositione verò præterita fit Enthymema, hoc modo: Eloquentia est ars: igitur est expetenda. Optimum autem videtur Enthymema quod fit ex pugnātibus, quod etiam solum Enthymema quidam vocant, non quòd non omnis argumentatio, bipartita proprio nomine Enthymema dicatur, sed vt Homerus propter excellentiam commune Poëtarum nomen suum efficit apud Græcos: sic cùm omnis argumentatio bipartita Enthymema dicatur, quia videtur ea, quæ ex contrariis conficiatur acutissima, sola propriè nomen commune possidet. Eius generis est illud Cic. Eius igitur mortis sedetis vltores, cuius vitam si putetis per vos restitui posse, nolitis. Et illud Micipsæ ad Iugurtham apud Salustium. Quem alienum fidum

Quint. l. 5 c. 10. & 14.

Quint. lib. 5. cap. 1. Cicer. in Top.

Pro Mil.

In Iugur. lib. 1. Rhet. cap. 1.

Ari. li. 1. in l c 1. & lib 1. post. cap. 1. inuenies, si tui hostis fueris? Enthymemate sæpius vtuntur Oratores, quàm ratiocinatione: quòd mouit Aristotelem, vt Enthymema syllogismum oratorium esse diceret. Enthymema Quintilianus commentum, aut commentationem interpretatur, *Lib. 5. 10.* quo nomine, cùm possint omnes animi cogitationes significari, argumentatio bipartita signatur. Alij propterea credunt bipartitam argumentationem Enthymema appellatam, quòd in animo maneat condita illa pars, quæ silentio est præterita.

De Inductione.

Cap. XX.

Cic. lib. 1. In. 1 r. In Top. 42. INductio est oratio, quæ rebus non dubiis captat assensionem auditorũ: quibus assensionibus facit vt illis dubia quædam res propter similitudinem earum rerum quibus assenserint, probetur: vel, Inductio est argumentatio, quæ ex pluribus collationibus peruenit quò vult, hoc modo: Quod pomum generosissimum? puto *Quint. lib. 5. c. 11.* quod optimũ: & equus qui velocissimus? & plura in eundem modum. Dein de cuius rei gratia illa proposita sunt. Ita hominũ, *Cic. in Topic.* non qui claritate nascendi, sed qui virtute maximè excellet, erit generosissimus. Hoc genere argumentationis plurimum

Socrates vlus est, propterea quòd nihil adferre ad persuadendum volebat, sed ex eo quod sibi ille dederat, qui cũ disputabat, aliquid conficere malebat, quòd ille ex eo quod iam concessisset, necessariò approbare debebat. Sed in oratione perpetua dissimile est. Etenim sibi ipsi ipse respõdet Orator. Poëtæ vehementer inductione delectantur, sed maximè omnium eam frequẽtauit Ouid. apud quem & multa, & præclara sunt exempla, nos vno erimus contenti. Probat ille ad cõsolandam vxorem hac inductione, asperas res & tristes segetem ac materiam esse gloriæ. *Arist. r. 3. Met. c. 4. Cic de Inuen. 1.*

Materiamq; tuis tristem virtutibus imple, *Tri. l. 4. Eleg. 3.*
Ardua per præceps gloria vadit iter,
Hectora quis nosset, fœlix si Troia fuisset?
Publica virtutis per mala facta via est,
Ars tua Tiphy iacet, si non sit in æquore fluctus.
Si valeant homines, ars tua Phœbe iacet.
Quæ latet, inque bonis cessat non cognita rebus:
Apparet virtus, arguiturque malis.

Hoc in genere duo sunt diligenter cauenda, primum, vt illud quod inducemus pro similitudine, eiusmodi sit, vt sit necesse concedi: deinde vt illud cu-

ius confirmandi causa fiet inductio, simile iis rebus sit, quas res quasi non dubias antè induximus.

De exemplo. CAP. XXI.

Aristot. Rhet. 1. c. 2. & l. 2. cap. 20. Quint. lib. 5. cap. 11.

EXemplum est inductio imperfecta, vel quod idem est, Inductio Rhetorica. Cicero pro Milone: Negant intueri lucem esse fas ei, qui à se hominem esse occisum fateatur: in qua tandem vrbe hoc homines stultissimi disputant? nempè in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatij fortissimi viri, qui nondum libera ciuitate, tamen P. Roma. comitiis liberatus est, cùm sua manu sororem esse interfectam fateretur. Aliqui Aristotelem summum in omni scientia virum, temerè ausi sunt reprehendere, quod exemplum genus argumẽtationis fecerit: sed magnus ille vir: & acuta mente præditus, maius quiddam perspexit: nimirum exemplum esse argumentum quidem à similitudine, sed in argumentatione positum, efficere nouum argumentationis genus, quod à ratiocinatione, & inductione sine controuersia differt. Enthymema autem esse non potest cùm in Enthymemate semper generale aliquid vel ponatur, vel intelligatur: in exemplo verò ex vna re singulari alia inducatur. Vnde fit, vt sit quartum argumen-

Locis supradictis & lib. 2. Prior. c. 24. & lib. 2. Post. c. 1.

rationis genus, quod ea ratione ab inductione separatur, qua Enthymema à syllogismo disiungitur.

De Epicheremate.

CAP. XXII.

QVAMVIS argumentationis partes omnes sint iam expositæ, tamen operæ pretium fuerit, quid Epicherema, quid Sorites, quid Dilemma sit, explicare; nam authores, & quidem grauissimi corū mentionem fecerunt. Ea vbi explicata fuerint, facilè intelligetur, cur nouæ argumentationis partes non debeant existimari. Epicherema igitur Græci aliquādo argumentationem vocant, nonnunquam eam argumentationis partem, quam Cicero ratiocinationem appellauit, de qua paulò antè dictum est. Aliquando etiam epicherema vocant breuiter comprehensam ratiocinationē, cuius omnes partes in vnam conferuntur, hoc modo: Sine causa dominum seruus accuset? Similis enim est locus apud Ciceronē pro rege Deiotaro quem seruus apud Cæsarem accusabat. En crimen, en causa, cur regem fugitiuus dominum seruus accuset? vbi vehementer argu-

Quint. lib. 5. c. 14.

Pro Rege Deiotaro.

mentum Epicheremate inclusum & inuolutum est. Erit autem absoluta ratiocinatio si hoc modo euolueris: Sine causa non debet dominum seruus accusare: hic medius est seruus Deiotari: non igitur debet sine causa dominum accusare.

De Sorite. CAP. XXIII.

Σωρείτης. SOrites contrà multas argumentationes aceruatim conuoluit, atque complectitur, vnde nomen etiã inuenit. Cic. scripsit de eo in libris de Diuinatione, his verbis: Si necesse sit, inquit, Latino verbo liceat aceruualem appellare, sed nihil opus est, vt enim ipsa philosophia, & multa verba Græcorum: sic Sorites satis Latino sermone tritus est. Pulchrum imprimis est eius exemplum apud eundem Ciceronem. Atque si etiã hoc natura præscribit *Lib. 2. Offic.* vt homo homini, quicumque sit, ob eam ipsam causam, quòd is homo sit, consultum velit, necesse est secundùm eandem naturam, omnium vtilitatem esse communem: Quod si ita est, vnà continemur omnes, & eadem lege naturæ, idque ipsum si ita est, certè violare alterum lege naturæ prohibemur: verum autem primum, verum igitur & extremum. Sed apertissimè

concludit Sorites ille, qui est in quinta Tusculanarũ: propositũ enim erat probare: Quod esset honestũ, id solum esse bonum: id autem sic probat, Etenim quicquid sit quod bonum sit, id expetendum quod autẽ expetẽdũ, id certè approbandũ: quod verò approbandum, id gratum, acceptumque habendum, Ergo etiam dignitas ei tribuenda est. Bonum igitur omne laudabile, ex quo efficitur, vt quod sit honestum, id sit solum bonum: in quo Sorite, cùm per sex quasi gradus ad complexionem perueniatur, quinque ratiocinationes inclusæ sunt Sed hoc argumentandi genus sæpẽ solet esse fallax, atque captiosum: dum enim minutatim, & gradatim multa adduntur periculosissima respondenti tela texitur, retexere igitur oportet & seorsum singula considerare: sic faciliùs vniuersa frangentur. In hoc disputandi genere frequentes fuerunt Stoici & Zeno, qui eorum inuentor & princeps fuit: sed maximè omnium illo delectatus dicitur Chrysippus, vt Socrates inductione.

In 5. Tuscul.

Cicero in Alca.

Persius Sat. 5.

De Dilemmate.

CAP. XXIIII.

Dilemma est, in quo vtrum concesseris reprehenditur. Cicer. patriam

Διλημμα

Cicer. de Inuent. 1. Orat. 1. cum Catilina sic agentem inducit. Quam ob rem discede, atque hunc mihi timorem eripe: si verus, ne opprimar: sin falsus vt tandem aliquando timere desinam. Et in Epistola ad Quintum fratrem: Si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas: sin autẽ exorabiles, summa lenitas. Dictum est autem dilemma, quod ita vtrinque premat, ac vrgeat, vt ex alterutra parte capiat aduersarium: qua de causa cornutus etiam syllogismus vocatur: sic enim argumentationis cornua in eo disponuntur, vt qui alterum effugerit, in alterum incurrat. Cicero complexionem appellat. Ea si vera est, nunquam reprehẽdetur: sin falsa duobus modis diluetur, aut conuersione, aut alterius partis infirmatione. Cum viderẽ, inquit Varro apud Ciceronẽ philosophiam Græcis literis diligentissimè explicatam, existimaui, si qui de nostris eius studio tenerentur, si essent Græcis literis eruditi, Græca potiùs, quàm nostra lecturos: sin à Græcorum artibus & disciplinis abhorrerent, ne hæc quidem curaturos, quæ sine eruditione Græca intelligi non possunt: itaque ea scribere nolui, quæ nec indocti intelligere possent, nec docti intelligere curarent. Hoc dilemma deinde Cicero in eum cõuertit hoc modo: Imò verò & Lati-

De Inuen. lib. 1. 86.

In Aca. lib. 2.

Gel. lib. 5. 10.

na legent, qui Græca non poterunt, & qui Græca poterunt, non contemnent sua. Veterum scriptis celebrata est conuersio ea, qua Euathlus discipulus Protagoræ præceptoris dilemma elusit. Alterius partis infirmatione reprehenderetur, si diceret Cicero: Et si doctis minus esset necessarium, tamen indoctis Latinè scribendo consuli deberet. Non est autem cur quisquam existimet cōplexionem genus esse argumentationis à quatuor illis, de quibus suprà dixi, diuersum. Est enim ratiocinatio imperfecta, quæ à duabus partibus contrariis ducitur, cui si assumptionem subiunxeris, efficies ratiocinationem perfectā hoc modo: Si implacabiles sunt iracūdiæ, summa est acerbitas, sin autem exorabiles, summa lenitas; sed vel implacabiles sunt iracundiæ, vel exorabiles: igitur in illis summa est acerbitas, vel summa lenitas.

De Confutatione.
CAPUT XXV.

EXpositis generibus argumentationum, reliquum est, vt rationem qua refutandæ, ac reprehendendæ illæ sunt, ostendamus. Refutatio dupliciter accipi potest: Nam & pars defensoris tota est posita in refutatione, & quæ dicta sunt ab *Quintil. l. 5 c. 13. Cic. 2. de Orat.*

aduersario debeat vtrinque dissolui, & hoc est propriè reprehensio, quam cum confirmatione, vsu & natura, & tractatione coniunctam esse diximus. Est autem reprehensio, per quam argumentando, aduersariorum confirmatio diluitur, aut infirmatur, aut eleuatur. Hoc fonte inuentionis eodem vtetur, quo vtitur confirmatio, propterea quod quibus ex locis aliqua res confirmari potest, iisdem potest ex locis infirmari. Quare inuentionem & argumentationum expositionem sumptam ex illis quæ ante præcepta sunt, hunc quoque in partem orationis transferri oportebit. Sed vt facilius ea quæ contradicentur, diluere aut infirmare possimus, obseruare debemus, aut totum esse negandum quod in argumentatione aduersarius sumpserit, si perspicuè falsũ erit: vt pro Cluētio Cicero eum, quem dixerat accusator epoto poculo concidisse, negat eodem die mortuum: aut redarguenda esse ea quæ pro verisimilibus sumpta sunt. Primùm dubia sumpta esse pro certis, deinde etiam in perspicuè falsis eadem posse dici.

De Inuen. lib. 1.

Quint. lib. 9. c. 3.

Cicer. in Orat. pro Cluent.

Tum ex his quæ sumpserint non effici quæ velint. Accedere autem oportet ad singula sic vniuersa facilius frangentur.

Quo-

Quomodo sint argumentationes oratoriæ tractandæ

CAP. XXVI.

IN oratione insunt aliquãdo & ratiocinationes breuiter conclusæ, & aperta enthymemata, & inductiones, atq; exempla subtili quadam & breui oratione comprehensa Quod vt reprehendendum non est, ita diligentissimè est curandum, ne syllogismorum & enthymematum turba conferta oratio sit: Dialecticis enim disputationibus, quàm oratoriis actionibus erit proprior ac similior, quod lõge aliter esse debet. Locuples enim, & speciosa vult esse eloquentia: quorum nihil consequetur, si conclusionibus certis, & crebris & in vnam propè formam cadentibus concisa, & contemptum ex humilitate, & odium ex quadam seruitute, & ex copia satietatem, & ex amplitudine fastidium tulerit. Seratur igitur non semitis, sed campis, non vti fontes angusti fistulis colliguntur, sed vt latissimi amnes totis vallibus fluat: ac sibi viam, si quando non acceperit faciat. Adhibeatur in argumentando varietas, & iucunda quædam distinctio: figuris verborum & ornamentis sententiarum argumentatio expediatur. Quò fuerit enim vberior, ac suauior: ex

Quint. lib. 5. c. 14.

Cicero in Part.

etiam erit credibilior. Nunc sequitur vt de peroratione dicamus.

De Peroratione.

CAP. XXVII.

Cicero in Part. 12. Quint. lib. 6. c. 2. de Orat. 8.

EXtrema pars orationis est peroratio, quæ diuisa est in duas partes, amplificationem & enumerationem. Augendi autem & hic est proprius locus in perorãdo, & in ipso cursu orationis declinationes ad amplificandum dantur, confirmata re aliqua aut reprehensa. Omnes enim affectus, etiam si quibusdam videntur in procœmio atque peroratione sedem habere, in quibus sanè sunt frequentissimi, tamen aliæ quoque partes accipiunt, sed breuiores, vt cùm ex his plurima sint reseruanda. At hic, si vsquam totos eloquentiæ aperire fontes licet: hic denique efficiendum est oratori, vt non modò auditores, qui sua sponte se dant, & quò impellit ipse, inclinant atque propendent, penitus incitentur, sed vt quietos etiam & languentes possit vi orationis permouere. In quo etsi plus est operis, tantam vim habet: tamen illa, quæ rectè à bono Poëta dicta est Flexanima, atque omnium regina rerum oratio,

vt non modò inclinatem erigere, aut stantem inclinare, sed etiam aduersantem, & repugnantem, vt imperator bonus ac fortis capere possit. Quod vsque eò magnum est, atque præclarum, vsque eò admirabile, vt in eo penè sint omnia. Ad id autem consequendum, quæ superiorè libro de amplificatione dicta sunt valdè conducunt: sed illud caput est, in quo optimi & grauissimi authores vna voce consentiunt, vt omnes animi motus, quos Orator adhibere volet auditoribus, in ipso Oratore impressi sint atque inusti. Neque enim facile est perficere vt incitentur alij, nisi is, qui dicit, iis ipsis sensibus, ad quos illos adducere vult, permoueatur. Vt enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ nisi admoto igni, ignem concipere possit: sic nulla mens est tam ad comprehendendam vim Oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflammatus ipse ad eam, & ardens accesserit. Primum est igitur, vt apud eum, qui dicit, valeant ea, quæ valere apud auditores volet: afficiatúrque priùs quam afficere conetur. Nihil autem opus est simulatione & fallaciis, vt toties omni animi motu concitetur Orator. Ipsa enim natura orationis

Cic. 1. de Orat. 2. Quint. lib 6. c. 2. Horat in arte Poët. 2. de Orat. 190.

Quint. lib 6. c. 1.

eius quæ suscipitur ad aliorum animos permouendos, oratorem ipsum magis etiam, quàm quenquam eorum qui audiunt permouet. Miram etiam vim habet, vt in hoc ipsum imagines rerũ absentium ita complecti animo, vt eas cernere oculis, ac præsentes habere videamur: has quisquis benè conceperit, is erit in affectibus potentissimus. Hæc quæ dicta sunt, vera esse indicant multæ Ciceronis perorationes: vt pro Milone, vbi ait: Sed finis sit, neque enim præ lachrymis iam loqui possum, & hic se lachrymis defendi vetat. Et pro C. Rabirio Posthumo: Sed iam quoniam, vt spero, fidem quam potui, tibi præstiti, Posthume, reddam etiam lachrymas quas debeo. Et paulò post: iam indicat tot hominum fletus, quàm sis charus tuis, & me dolor debilitat, includitque vocem. Aliis autem affectibus, aliæ eiusdem perorationes sunt plenæ. Enumeratio autem nonnũquam laudatori, suasori non sæpè, accusatori sæpius quàm reo est necessaria: huius tempora duo sunt, si aut memoriæ diffidas eorum apud quos agas, vel interuallo temporis, vel longitudine orationis: vel si frequentatis firmamentis, vim est habitura causa maiorem. Quæ autem repetimus, quàm breuissimè dicenda

Pro Milone.

Pro Rabirio Posthumo.

Cicero in Part.

Quint. lib. 6. c. 1.

sunt, & quod Græco verbo patet, decurrendum per capita, nam si morabitur, non iam enumeratio; sed altera quasi fiet oratio. Quæ autem enumeranda erunt, cum pondere aliquo dicenda sunt, & aptis excitanda sententiis & figuris, atque varianda; alioquin nihil est odiosius recta illa repetitione velut memoriæ auditorum diffidentis. Est etiam in enumeratione vitandum, ne ostentatio memoriæ suscepta videatur esse puerilis.

DE ARTE RHETORICA, LIBER III.

De Eloquutione.

CAPIT. I.

Cic. Orat. 10,

PROXIMO libro ratio inuenta collocandi atque disponendi explicata est. Hîc iam eloquutionis rationẽ tractabimus, in qua Oratorem excellere, cætera in eo latere, indicat nomen ipsum. Non enim inuentor, aut cõpositor, aut auctor hæc complexus est omnia, sed & Græcè ab eloquendo Rhetor, & Latinè eloquens dictus est. Cæterarum enim rerum, quæ sunt in Oratore, partem aliquam sibi quisque vendicat, dicendi autẽ, id est eloquendi maxima vis huic soli conceditur.

Quint. lib 8. in proœmio.

Eloqui autem est, omnia quæ mẽte conceperis, promere, atque ad audientes proferre. Sine quo superuacua sunt priora, & similia gladio condito, atq; intra vaginam

hærenti. Hoc itaque maximè docetur: hoc nullus nisi arte assequi potest, hoc studiū adhibendum: hoc exercitatio petit, hoc imitatio: hîc omnis ætas consumitur: hoc maximè Orator Oratore præstatior. Ideóque M T. inuētionem quidem ac dispositionem prudentis hominis putat eloquentiam Oratoris. Eum autem eloquentem, id est, in eloquedo excellentem, qui ita dicit vt probet, vt delectet, vt flectat Sed probare necessitatis est, delectare suauitatis, flectere verò victoriæ. Hæc cū ita sint meritò tertius hic liber, qui eloquutionis præcepta continet, vt duobus superioribus vtilior est, sic etiam erit aliquāto longior. *De Orat. 2. in Orat.*

Quæ in elocutione spectanda sint.

CAP. II.

HÆc in elocutione spectanda sunt, vt Latinè, vt planè, vt ornatè, vt ad id quodcunq; agetur, aptè cōgruentérq; dicamus De ratione puri, dilucidiq; sermonis & si permagni eam facere debemus, cùm verborū delectus origo sit eloquētię, locus hic præcipiēdi non est. Nā acquiritur literis doctrināque puerili, & cōsuetudine sermonis quotidiani, & lectione veterū Oratorum & Poëtarum cōfirmatur. Reliquas *2 de Orat.* *Cæsar. aut. Cic. in Br. de Orat.*

igitur duas partes, quibus omnis admiratio ingenij, omnis laus eloquentiæ continetur, explicemus: quæ duæ partes, illustrandæ orationis, ac totius eloquentiæ cumulandæ, quarum altera dici postulat ornatè, altera aptè, hanc habent vim, vt sit quàm maximè iucunda, quàm maximè in sensus eorum qui audiunt, influat, & quàm plurimus sit rebus instructa.

De ornatu.

CAP. III.

3. de Orat. 46. ORnatur igitur oratio genere primùm, & quasi colore quodam & succo suo, nam vt grauis, vt suauis, vt erudita sit, vt liberalis, vt admirabilis, vt polita, vt sensus, vt dolores habeat quantum opus sit, non est singulorum articulorum: in toto spectantur hæc corpore. Genus igitur dicendi est eligendum, quod maximè teneat eos qui audiunt, & quod non solùm delectet, sed etiam sine satietate delectet, sed volenti ornatè dicere, diligentissimè sylua rerum primùm, sententiarúmque comparanda est. Rerum enim copia verborum copiam gignit, & si est honestas in rebus ipsis, de quibus dicitur existit ex rei natura quidem splendor in verbis, faciléque suppeditat omnis apparatus, ornatúsque dicendi.

De ornatu Orationis.

Cap. IIII.

OMnis oratio cōficitur ex verbis quorum primùm nobis ratio simpliciter videnda est, deinde coniunctè. Nam est quidam ornatus orationis qui ex singulis verbis est, alius qui ex continuatis, coniunctísque constat. Ergo vtemur & verbis, aut iis quæ propria sunt & certa quasi vocabula rerum, penè vnà nata cum rebus ipsis, aut iis quæ nouamus & facimus ipsi. *Cic. 7. de Orat. In Part. 6. Quint lib 8. c. 3.*

De verbis simplicibus.

Cap. V.

VErba simplicia natura sunt, alia consonantiora, grandiora, leuiora, & quodammodo nitidiora: alia contrà. Consonantiora enim sunt, *quamquam*, *moderatio*, *& concertare*, quàm, *etsi*, *modestia*, *& confligere* Grandiora, *immanis*, *contrucidare*, *optimus*, *officiosissimus*, quàm, hæc, *magnus*, *necare*, *bonus*, *officiosus*. Nitidiùs etiam, *bos*, quam *vacca*. Vt syllabæ autem è literis meliùs sonantibus clariores sunt, ita verba è syllabis magis vocalia: & quò *3. De Orat. In Part. 17.* *Quint. lib. 3. c. 8.*

plus quæq; spiritus habet, eò pulchrior: & quod facit syllabarũ, idem verborum quoque inter se copulatio, vt aliud ali iũctum melius sonet. In vniuersum quidẽ optima simplicium creduntur, quæ aut maximè exclamant, aut sono sunt iucundissima. Et honesta quidem turpibus potiora semper, nec sordidis vnquam in oratione erudita locus. Clara verò, ac sublimia materię modò cernenda sunt. Quod enim alibi magnificum, tumidum alibi: & hæc humilia circa res magnas, apta circa res minores videntur: & sicut in oratione nitida notabile est, humilius verbum, & velut macula: ita à sermone tenui sublime, nitidúmque discordat, fitque corruptum, quia in plano tumet: sed hæc ferè aurium quodã iudicio sunt ponderanda, in quo cõsuetudo etiam benè loquendi valet plurimum. Sed quoniam tria sunt in verbo simplici, quæ Orator afferat ad illustrãdam atque exornandam orationem, aut inusitatum verbum, aut nouatum, aut trãslatum, de singulis breuiter dicamus.

Cic. & Qu. ex Arist. Rhet. l. 3. c. 7.

De verbis inusitatis.

CAP. VI.

INusitata sunt prisca ferè ac vetusta, ab vsu quotidiani sermonis iam diu intermissa, quæ sunt Poëtarũ licẽtia liberiora, quàm Oratorum, eóque ornamẽto acerrimi iudicij P. Virgilius vnicè est vsus. Olli enim, & quia nam, & pone, pellucent, & aspergunt illam, quæ etiam in picturis est gratissima, vetustatis inimitabilem arti authoritatem. Habet etiam in oratione Poëticum aliquod verbum dignitatem, si rarò etiam, & in loco adhibeatur. Neque enim est, cur illud quisquam fugiat dicere, vt Cœlius, sobolem, aut effari, aut nuncupari, & alia multa: quibus loco positis grandior atque antiquior oratio sæpè videri solet. *3 de Orat. 1 ς1, Quint. lib. 8. c. 3. Æneid. 1. & 2.*

De verbis nouis.

CAP. VII.

NOuantur autem verba, quæ ab eo, qui dicit ipso, gignuntur ac fiunt, similitudine, aut imitatione, aut inflexione, aut adiunctione verborum similitudine: vt *Syllaturit*, à Cicerone formatum est, & ab Asinio, *fimbriaturit*, ad *3 de Orat. 152. Ad Attic. 9 in Epis. 12. Li.*

29. *ab vr be cond.* *Lib. 4. Car. od. c. Geor. 2.* *Æneid. 9.* similitudinem verbi *proscripturit* : & à Liuio *subolescere*, ab Horatio *iuuenescere*, & Virgilio *latescere*, & ignoscere dictum est, vt *feruescere*. Imitatione facta sunt, *tinnio*, *rugio*, *clangor*, *murmur*, aliáque permulta. Inflexione, vt à *bibo*, *bibosus* inflexit Laberius Mimographus : Adiunctione *versutiloquus*, & *expectorare*, nouauit Ennius. Sed Græcis magis concessum est fingere : audendum tamen aliquando, & si quid periculosius finxisse videbimur, quibusdam remediis præmuniẽdum est, *Vt ita dicam: Si licet dicere; Quodammodo. Permitte mihi sic dicere.* In quo non falli iudiciũ nostrũ, solicitudine ipsa manifestum erit. Nunc, quoniam de verbis inusitatis, & nouis dictum est, de tropis, nam illis verba transferuntur, nonnulla exponamus.

De Tropis.

CAP. VIII.

Quint. lib. 8. c. 3. TRopus est verbi vel sermonis ē propria significatione in aliam cum virtute mutatio: vt cùm dicimus, *lætas segetes*, verbum *lætas*, à propria significatione quæ lætos homines dicimus, ad segetes cum virtute transfertur. Sunt autem tropi numero vndecim. In vno verbo septem

Metaphora, Synecdoche, Metonymia, Antonomasia, Onomatopœia, Catachresis, Metalepsis: In oratione verò quatuor, Allegoria, Periphrasis, Hyperbaton & Hyperbole: de quibus tametsi nondum de eo dicamus ornatu qui ex coniunctis, continuatísque verbis constat, breuiter scribemus, ne iterum de Tropis disserere cogamur. *Quint. lib. 6. c. 6.*

De Metaphora.
CAP. IX.

Incipiamus igitur ab eo, qui cùm frequentissimus est, tum longè pulcherrimus, translatione dico, quæ Metaphora Græcè vocatur, latissimè enim patet. Eam necessitas genuit, inopia coacta & angustiis, post autem delectatio, iucunditáque celebrauit. Nam vt vestis frigoris depellendi causa reperta primò, pòst adhiberi cœpta est ad ornatum etiã corporis, & dignitatem: sic verbi translatio, instituta est inopiæ causa, frequentata delectationis. Est autem translatio, cùm nomen, aut verbum propter similitudinem transfertur ex eo loco in quo proprium est, in eum in quo proprium deest, aut translatum proprio melius est. Id facimus, aut quia necesse est, aut quia significantius, aut quia decentius. Nam *gemmare vites, luxuriam*

Metaphora.

Aristo. Rhet. lib. 3. c. 2.

Quint. lib. 8. c. 6.

Quotuplex sit translatio.

CAP. X.

Metaphoræ autem vis omnis quadruplex est. Cùm in rebus animalibus aliud pro alio ponitur: vt Liuius Scipionem à Catone *allatrari* solitum refert. In anima pro aliis generis eiusdem sumantur, vt *concentu* virtutum nihil est suauius. Aut pro rebus animalibus in anima, vt: Quint. lib. 8. c. 6. Dec. 4. lib. 5.

Duo fulmina belli,
Scipiadas. Aut contra. Æneid. 6.
Sedet inscius alto.
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor. Æneid. 2.

Præcipuéque ex his oritur mira sublimitas, quæ audaci & proximè periculum translatione tolluntur, cùm rebus sensu carentibus actum quendam ad animos damus, qualis est,

Pontem indignatus Araxes. Æneid. 8.

Et illa Ciceronis, Quid enim tuus ille, Tubero, districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? In translatione primùm fugienda Pro Lig. 3. de Orat. 160.

est dissimilitudo, qualis est in illo Ennii, Cœli ingentes fornices. Deinde vidēdum est ne longe simile sit ductum: *Syrtim patrimonij scopulum* libentiùs dixerim *Charybdim* bonorum: *voraginem* potiùs. Faciliùs enim ad ea quæ visa, quā ad illa, quæ audita sunt, mētis oculi feruntur. Sunt quædam & humiles translationes, vt *Saxea* est verruca: quædam maiores, quàm res postulat, vt, *Tempestas* commessationis: quædam minores, vt, *comessatio* tempestatis. Vt modicus autem, atque opportunus eius vsus illustrat orationem, ita frequens & obscurat, & tædio complet: continuus verò in allegoriam, & ænigma exit. Quòd si vereare, ne paulò durior trāslatio esse videatur, mollienda est præposito sæpè verbo, vt si olim M. Catone mortuo pupillum senatum quis relictum dicat paulò durius: sin, *vt ita dicam pupillum*, aliquantò mitius est. Etenim verecunda debet esse translatio, vt deducta esse in alienum locum non irruisse, atque vt præcario, non vi venisse videatur. Diligenter etiam cauendum est, ne omnia quæ Poetis permissa sunt, conuenire orationi putemus, nec enim pastorem populi, authore Homero, dixerim, nec *volucres pennis remigare*, licet Virgilius in api-

3. De Ora. 116. Quint lib. 8. c. 6.

3 De Ora. 163.

Quint. lib. 8. c. 6.

apibus ac Dædalo speciosissimè sit visus. Modus autem nullus est florentior in singulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi, eóque in illo explicando meritò longiores fuimus. 4. Georg. & Æn. 6.

De Synecdoche.

Cap. XI.

Synecdoche tropus est, in quo ex parte totum, aut contra, aut ex antecedentibus sequentia intelliguntur. Quæ descriptio octo illos modos comprehendit quibus fit synecdoche, quos grauissimi scriptores tradiderunt. Ex parte totū intelligitur, vt ex puppi nauis: ensis ex mucrone: aut ex tecto domus, Cicero: Mucrones eorum à iugulis nostris reiecimus. Huc pertinet, cum vel ex vno plures significantur, Liuius: Romanus prælio victor, & Virgilius.

Græcè intellectio dicitur. *Aut. ad Heren.* *In cap. 33. Orat.* *Æneid. 2.*

Hostis habet muros.

Vel genus, ex forma, id est parte illi subiecta: Virgilius.

Dentésque Sabellicus exacuit sus.

I

Pro quouis suæ, vel ex materia res vniuersa: qua ratione & ferrum pro gladio: & pinus pro naui, & aurum atque argentum pro aurea & argentea pecunia sumi-

Pro Cæna. tur: Cicero hominis instructi & certis locis cum ferro collati. Contra verò & ex toto pars declaratur, vt in illo Virgilij.

Æn. 12. *Fontémque ignémque ferebant.*

De genere est, cùm aut è pluribus vnus intelligitur. Cicero ad Brutum, populo inquit, imposuimus, & Oratores visi sumus: cùm de se tantùm loqueretur. Aut à genere pars illi subiecta, Virgilius:.

Æn. 12. *Prædámque ex unguibus ales,*
Proiecit fluuio. Pro Aquila.

Ex antecedentibus sequentia monstratur: vt cùm ait idem Poëta:

Æg. 2. *Aspice aratra iugo referunt suspensa iuuenci.*

Quint. l. 3. c. 6. Vt ex his perspicuum est quæ hoc, & proximo capite dicta sunt: Translatio permouendis animis plerumque, & signandis rebus, ac sub oculos subiiciendis reperta est: synecdoche variare sermonem potest, vt ex vno plures intelligamus, parte totum, specie genus, præ-

cedentibus sequentia, vel contra, omnia liberiora poëtis, quàm oratoribus.

De Metonymia.

Cap. XII.

Metonymia est tropus, in quo causas per affecta, vel affecta per causas, vel ex eo quod continet, id quod continetur, vel rem è signo intelligimus. Per causas effecta declaramus, cùm inuentor, aut alicuius rei author, pro re inuenta ponitur. Virg. *Græci, vel Aut. ad Her. Denominationem appellat.*

Oneránt que canistris.
Dona laboratæ Cereris. *Æneid. 8.*

Hoc modo Platonem, Aristotelem, Demosthenem frequenter pro eorum scriptis ponimus. Cicero lectitasse Platonem studiosè, audiuisse etiam Demosthenem dicitur. *De cla. Orat. 121.* Ex effectis autem causa significatur, cùm sacrilegium deprehensum, & scelus dicimus pro scelerato. Hinc mæstum timorem, tristem senectutem, & pallidam mortem eleganter optimi dicunt authores, Virgilius.

Æneid. 1. *Mæstúmque timorem, Mittite.*

Horatius.

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas
Regúmque turres.

Ex eo quod continet, id quod continetur venustè etiam intelligitur. Sic benè moratæ vrbes vocantur, sic seculum fœlix: sic Roma pro Romanis. Athenæ pro Atheniensibus frequenter ponuntur. Virg.

Æneid 7. *Cælo gratissimus annis, Id est, cælestibus.*

1. de Orat. 25. Cicero: vt omittã illas omnium doctrinarum inuẽtrices Athenas, in quibus summa dicendi vis, & inuenta est & perfecta. Athenas dixit pro Atheniensibus. Huc referuntur etiam illa, cùm ex possessore res, quæ possidetur: aut ex duce exercitus significatur, Virg.

Æneid. 2. *Iam proximus ardet*
Vcalegon, id est, Vcalegontis domus.

Sic hominem deuorari, cuius patrimonium deuoratur: & ab Annibale apud Cannas cæsã sexaginta millia dicimus, id

est, ab eius copiis. E signo denique res monstratur, vnde toga quæ pacis erat insigne & otij, pro pace: & fasces vsurpātur pro magistratu. Virg.

Non illam populi fasces, non purpura Regum
Flexit. *Geor. 2.*

Metonymiam, vt ait Cicero, Rhetores hypallagen vocant. *In Orat. 39.*

De Antonomasia.

CAP. XIII.

Antonomasia ponit aliquid pro nomine, vt Euersor Carthaginis & Numantiæ, pro Scipione: Romanæ eloquentiæ princeps pro Cicerone. Epitheton autem, siue Latinè malis dicere appositum non tropus, quia nihil vertit: necesse est enim semper, vt id quod est appositum, si à proprio diuiseris per se significet, & faciat Antonomasiam. Nam si dicas ille qui Carthaginem & Numantiam euertit, Antonomasia est, si adieceris Scipio, appositum: Apposito & frequentiùs & liberiùs poëtæ vtuntur; námque illis satis est conuenire verbo, cui apponitur: & ita, Dentes albi, & humida vina, apud eos *Græci. Aut ad Her lib 4. vocat pronominationem.*

non reprehenduntur. Apud oratorem nisi aliquid efficitur redundat. Tum autem efficitur, si sine illo, quod dicitur minus est qualia sunt, *O scelus abominandum! O deformem libidinem!* Exornatur autem res tota maximè translationibus: *cupiditas effrænata; & insanæ substractiones.* Solet etiam fieri aliis adiunctis Epitheton tropis, apud Virgilium, *Turpis egestas, & tristis senectus.* Verumtamen talis est ratio huius virtutis, vt sine appositis nuda sit, & velut incompta oratio, oneretur tamen multis. Nam fit longa & impedita.

Arist li. 3. Rhet. c. 1. & Quint. lib 8 c. 5. Æneid. 6.

De Onomatopœia.

CAP. XIV.

ONomatopœia, id est, fictio nominis, Græcis inter maximas habita virtutes, Latinis vix permittitur. Ab his tamen plurima sunt per Onomatopœiam posita, qui primi sermonem fecerunt aptantes affectibus nomen. Nam mugitus & sibilus, & murmur, & vagitus, aliáque quàm plurima inde venerunt. At nunc rarò & cum magno iudicio hoc genere vtendum est: ne noui verbi assiduitas odium pariat; sed si commodo quis eo vtatur, & rarò

Græci. Aut. ad Her. Nominationē appellat. lib. 4. Quint 8. c 4. libr.

non modò non ostendet nouitatem, sed etiam exornabit orationem.

De Catachresi.

Cap. XV.

Abvsio, *Catachresin* appellant, est quæ verbò simili, & propinquo, pro certo & proprio abutitur, hoc modo, vires hominis breues sunt, aut parua statura, aut longum in homine consilium, aut vti pauco sermone: aut cum grãdem orationem pro magna, minutum animum pro paruo dicimus: sic Virg. *In Orat. 94.*

Instar montis equum diuina Palladis arte *Æneid.*
Aedificant. *6. Æn.*
Et quum protinus omnia
Perlegerunt oculis.

Sic Pyxides cuiuscumque materiæ sunt, & parricida matris quoque, aut sororis interfector dicitur. Abutimur autem verbis propinquis, non solum in iis, quæ nomen non habẽnt, vt de pyxide, & parricida diximus, sed etiam in iis quæ habent, vt grauis oratio, equum ædificant, perlegerent oculis, vel quod delectat, vel quod licet. Sed hoc interest inter *Quint. lib. 8. c. 6.* *In Orat.* *3. de Orat.*

.9. ab vr similitudinem verbi *proscripturit* : & à Li-
e cond. uio *subolescere*, ab Horatio *iuuenescere*, &
Lib. 4. Virgilio *latescere*, & ignoscere dictum est,
Car. od. c. vt *feruescere*. Imitatione facta sunt, *tinnio*,
Geor. 2. & *rugio*, *clangor*, *murmur*, aliáque permulta.
Æneid. 9. Inflexione, vt à *bibo*, *bibosus* inflexit Laberius Mimographus : Adiunctione *versutiloquus*, & *expectorare*, nouauit Ennius. Sed Græcis magis concessum est fingere : audendum tamen aliquando, & si quid periculosius finxisse videbimur, quibusdam remediis præmuniēdum est, *Vt ita dicam: Si licet dicere; Quodammodo. Permitte mihi sic dicere.* In quo non falli iudiciū nostrū, solicitudine ipsa manifestum erit. Nunc, quoniam de verbis inusitatis, & nouis dictum est, de tropis, nam illis verba transferuntur, nonnulla exponamus.

De Tropis.

Cap. VIII.

Quint. lib. 8. c. 3. Tropus est verbi vel sermonis ē propria significatione in aliam cum virtute mutatio : vt cùm dicimus, *lætas segetes*, verbum *lætas*, à propria significatione quæ lætos homines dicimus, ad segetes cum virtute transfertur. Sunt autem tropi numero vndecim. In vno verbo septem

Metaphora, Synecdoche, Metonymia, Antonomasia, Onomatopœia, Catachresis Metalepsis: In oratione verò quatuor, Allegoria, Periphrasis, Hyperbaton & Hyperbole: de quibus tametsi nondum de eo dicamus ornatu qui ex coniunctis, continuatísque verbis constat, breuiter scribemus, ne iterum de Tropis disserere cogamur. *Quint. lib. 6. c. 6.*

De Metaphora.

CAP. IX.

INcipiamus igitur ab eo, qui cùm frequentissimus est, tum longè pulcherrimus, translatione dico, quæ Metaphora Græcè vocatur, latissimè enim patet. Eam necessitas genuit, inopia coacta & angustiis, post autem delectatio, iucunditá que celebrauit. Nam vt vestis frigoris depellendi causa reperta primò, pòst adhiberi cœpta est ad ornatum etiã corporis, & dignitatem: sic verbi translatio, instituta est inopiæ causa, frequentata delectationis. Est autem translatio, cùm nomen, aut verbum propter similitudinem transfertur ex eo loco in quo proprium est, in eum in quo proprium deest, aut translatum proprio melius est. Id facimus, aut quia necesse est, aut quia significantius, aut quia decentius. Nam *gemmare vites*, *luxuriam* *Metaphora.* *Aristo. Rhet. lib. 3. c. 2.* *Quint. lib. 8. c. 6.*

3. de Orat. 153. *esse in herbis, lætas segetes*, etiam rusticis necessitate dicunt. Oratores *durum hominum* aut *asperum*. Non enim propriũ erat quod darent his affectionibus nomẽ: Iam *incensum ira, inflammatum cupiditate* & *lapsum errore*, significandi gratia. Nihil enim horum suis verbis, quàm his accersitis magis proprium erat. Illa ad ornatum, lumen orationis, & generis claritatẽ & concionum procellas, & eloquentiæ flumina: vt Cic. pro Milone, Clodium *fontem* eius gloriæ vocat, & alio loco *segetem, ac materiam*. Illud autem admirandum videtur, quid sit quod omnes translatis, & alienis magis delectentur verbis, quàm propriis & suis. Nam si res suum nomen, & propriũ vocabulum non habet, vt pes in naui, vt in vite *gemma*, necessitas cogit, quod non habeas, aliunde sumere: sed in suorũ verborũ maxima copia, tamen homines aliena multò magis, si sunt ratione translata delectant. Causa autem illa est, quod translatio est similitudo ad vnum verbum contracta: similitudine autem mirificè capiuntur animi. Eo tamen distat, quòd illa comparatur rei, quàm volumus exprimere: hæc pro ipsa re dicitur. Cõparatio est cum dico fecisse quid hominem vt leonẽ translatio, cùm dico de homine, leo est,

Aut. ad Her. l. 4.

Quint. lib. 8. c. 6.

Pro Mil.

3. de Orat.

Arist. 6. To. cap. 2. Rhet. 5. cap. 4. Quint. lib. 8. c. 6. & Cic. 3. de Orat.

Quotuplex sit translatio.

CAP. X.

MEtaphoræ autem vis omnis quadruplex est. Cùm in rebus animalibus aliud pro alio ponitur: vt Liuius Scipionem à Catone *allatrari* solitum refert. In anima pro aliis generis eiusdem sumantur, vt *concentu* virtutum nihil est suauius. Aut pro rebus animalibus in anima, vt: Quint. lib. 8. c. 6. Dec. 4. lib. 5.

Duo fulmina belli.
Scipiadas. Aut contra. Æneid. 6.
Sedet inscius alto.
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor. Æneid. 2.

Præcipuéque ex his oritur mira sublimitas, quæ audaci & proximè periculum translatione tolluntur, cùm rebus sensu carentibus actum quendam ad animos damus, qualis est,

Pontem indignatus Araxes. Æneid. 8.

Et illa Ciceronis, Quid enim tuus ille, Tubero, districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? In translatione primùm fugienda 160. Pro Lig. 3. de Orat.

est dissimilitudo, qualis est in illo Ennij, Cœli ingentes fornices. Deinde vidẽdum est ne longe simile sit ductum: *Syrtim patrimonij scopulum* libentiùs dixerim *Charybdim* bonorum: *voraginem* potiùs. Faciliùs enim ad ea quæ visa, quã ad illa, quæ audita sunt, mẽtis oculi feruntur. Sunt quædam & humiles translationes, vt *Saxea* est verruca: quædam maiores, quàm res postulat, vt, *Tempestas* commessationis: quædam minores, vt, *comessatio* tempestatis. Vt modicus autem, atque opportunus eius vsus illustrat orationem, ita frequens & obscurat, & tædio complet: continuus verò in allegoriam, & ænigma exit. Quòd si vereare, ne paulò durior trãslatio esse videatur, molliẽda est præposito sæpè verbo, vt si olim M. Catone mortuo pupillum senatum quis relictum dicat paulò durius: sin, *vt ita dicam pupillum*, aliquantò mitius est. Etenim verecunda debet esse translatio, vt deducta esse in alienum locum non irruisse, atque vt præcario, non vi venisse videatur. Diligenter etiam cauendum est, ne omnia quæ Poetis permissa sunt, conuenire orationi putemus, nec enim pastorem populi, authore Homero, dixerim, nec *volucres pennis remigare*, licet Virgilius in api-

3. De Ora. 116.
Quint lib. 8. c. 6.
3 De Ora. 163.
Quint. lib. 8. c. 6.

apibus ac Dædalo ſpecioſiſſimè ſit vſus. Modus autem nullus eſt florentior in ſingulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi, eóque in illo explicando meritò longiores fuimus. 4. Geor. & Æn. 6.

De Synecdoche.

CAP. XI.

SYNECDOCHE tropus eſt, in quo ex parte totum, aut contra, aut ex antecedentibus ſequentia intelliguntur. Quæ deſcriptio octo illos modos comprehendit quibus fit ſynecdoche, quos grauiſſimi ſcriptores tradiderunt. Ex parte totũ intelligitur, vt ex puppi nauis: enſis ex mucrone: aut ex tecto domus, Cicero: Mucrones eorum à iugulis noſtris reiecimus. Huc pertinet, cum vel ex vno plures ſignificantur, Liuius: Romanus prælio victor, & Virgilius. *Græcè intellectio dicitur. Aut. ad Heren. In cap. 33. Orat. Æneid. 2.*

Hoſtis habet muros.

Vel genus, ex forma, id eſt parte illi ſubiecta: Virgilius.

Dentéſque Sabellicus exacuit ſus.

Pro quouis suæ, vel ex materia res vniuersa: qua ratione & ferrum pro gladio: & pinus pro naui, & aurum atque argentum pro aurea & argentea pecunia sumitur: Cicero hominis instructi & certis locis cum ferro collati. Contra verò & ex toto pars declaratur, vt in illo Virgilij.

Pro Cæna.

Æn. 12. *Fontémque ignémque ferebant.*

De genere est, cùm aut è pluribus vnus intelligitur. Cicero ad Brutum, populo inquit, imposuimus, & Oratores visi sumus: cùm de se tantùm loqueretur. Aut à genere pars illi subiecta, Virgilius:

Æn. 12. *Prædámque ex vnguibus ales,*
Proiecit fluuio. Pro Aquila.

Ex antecedentibus sequentia monstrãtur: vt cùm ait idem Poëta:

Æg. 2. *Aspice aratra iugo referunt suspensa iuuenci.*

Quint. l. 3. c. 6.

Vt ex his perspicuum est quæ hoc, & proximo capite dicta sunt: Translatio permouendis animis plerumque, & signandis rebus, ac sub oculos subiiciendis reperta est: synecdoche variare sermonem potest, vt ex vno plures intelligamus, parte totum, specie genus, præ-

cedentibus sequentia, vel contra, omnia liberiora poëtis, quàm oratoribus.

De Metonymia.

Cap. XII.

Metonymia est tropus, in quo causas per affecta, vel affecta per causas, vel ex eo quod continet, id quod continetur, vel rem è signo intelligimus. Per causas effecta declaramus, cùm inuentor, aut alicuius rei author, pro re inuenta ponitur. Virg.

Græci, vel Aut. ad Her. Denominationem appellat.

Oneránique canistris.
Dona laboratæ Cereris. *Æneid. 8.*

Hoc modo Platonem, Aristotelem, Demosthenem frequenter pro eorum scriptis ponimus. Cicero lectitasse Platonem studiosè, audiuisse etiam Demosthenem dicitur. Ex effectis autem causa significatur, cùm sacrilegium deprehensum, & scelus dicimus pro scelerato. Hinc mæstum timorem, tristem senectutem, & pallidam mortem eleganter optimi dicunt authores, Virgilius.

De cla. Orat. 121.

Æneid. 1. *Mæstúmque timorem,* *Mittite.*

Horatius.

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas
Regúmque turres.

Ex eo quod continet, id quod continetur venustè etiam intelligitur. Sic benè moratæ vrbes vocantur, sic seculum fœlix: sic Roma pro Romanis. Athenæ pro Atheniensibus frequenter ponuntur. Virg.

Æneid. 7. *Cælo gratißimus annis, Id est, cælestibus.*

2. de Orat. 25. Cicero: vt omittã illas omnium doctrinarum inuẽtrices Athenas, in quibus summa dicendi vis, & inuenta est & perfecta. Athenas dixit pro Atheniensibus. Huc referuntur etiam illa, cùm ex possessore res, quæ possidetur: aut ex duce exercitus significatur, Virg.

Æneid. 2. *Iam proximus ardet*
Vcalegon, id est, Vcalegontis domus.

Sic hominem deuorari, cuius patrimonium deuoratur: & ab Annibale apud Cannas cæsã sexaginta millia dicimus, id

est, ab eius copiis. E signo denique res monstratur, vnde toga quæ pacis erat insigne & otij, pro pace: & fasces vsurpatur pro magistratu. Virg.

Non illam populi fasces, non purpura Regum
Flexit. Geor. 2.

Metonymiam, vt ait Cicero, Rhetores hypallagen vocant. In Orat. 39.

De Antonomasia.

CAP. XIII.

ANtonomasia ponit aliquid pro nomine, vt Euersor Carthaginis & Numantiæ, pro Scipione: Romanæ eloquentiæ princeps pro Cicerone. Epitheton autem, siue Latinè malis dicere appositum non tropus, quia nihil vertit: necesse est enim semper, vt id quod est appositum, si à proprio diuiseris per se significet, & faciat Antonomasiam. Nam si dicas ille qui Carthaginem & Numantiam euertit, Antonomasia est, si adieceris Scipio, appositum: Apposito & frequentiùs & liberiùs poetæ vtuntur, námque illis satis est conuenire verbo, cui apponitur: & ita, Dentes albi, & humida vina, apud eos

Græci. Aut ad. Her lib 4. vocat pronominatio nem.

non modò non ostendet nouitatem, sed etiam exornabit orationem.

De Catachresi.

Cap. XV.

ABVSIO, *Catachresin* appellant, est quæ verbò simili, & propinquo, pro certo & proprio abutitur, hoc modo, vires hominis breues sunt, aut parua statura, aut longum in homine consilium, aut vti pauco sermone: aut cum grādem orationem pro magna, minutum animum pro paruo dicimus: sic Virg. *In Orat. 94.*

Instar montis equum diuina Palladis arte
Aedificant. *Æneid.*
Et quum protinus omnia *6. Æn.*
Perlegerunt oculis.

Sic Pyxides cuiuscumque materiæ sunt, & patricida matris quoque, aut sororis interfector dicitur. Abutimur autem verbis propinquis, non solum in iis, quæ nomen non habēt, vt de pyxide, & parricida diximus, sed etiam in iis quæ habent, vt grauis oratio, equum ædificant, perlegerent oculis, vel quod delectat, vel quod licet. Sed hoc interest inter *Quint. lib. 8. c. 6.* *In Orat.* *3. de Orat.*

abusionem & translationem, quod abusio licet impudens non sit: est tamen licentior, & audacior quàm translatio, ex quo apparet duos hos tropos, ita similes esse, vt tamen sint diuersi.

De Metalepsi.

CAP. XVI.

Quint. l. cap. 1. Aeg. gl. 2. Quint. ib.

SVperest ex his, qui aliter significant, Metalepsis, id est, transumptio ex alio in aliud velut viam præstans. Tropus autem est rarissimus, & maximè improprius. Virgilius.

Post aliquot mea regna videns mirabar aristas.

Gradatim enim ab Aristis ad spicas, à spicis ad segetes, ab his ad æstates, ab æstatibus ad annos acceditur. Idem etiam Poeta in primo libro Æneid. sic ait:

Speluncisque abdidit atris.

Vbi speluncæ nigræ, aut per hoc crassis & obscuris tenebris circunfusæ, ad extremum denique infinita altitudine depressæ intelliguntur.

De Allegoria.

CAP. XVII.

Allegoria, quam inuersionem interpretamur, aliud verbis, aliud sensu ostendit, ac etiam interim contrarium. Aliud Virgilius. *Aut. Ad He. Permutationem vocat.*

Sed nos immensum spatiis confecimus æquor. *lib. 4. Geor. 2.*

Et iam tempus æquum spumantia soluere colla.

Habet vsum talis allegoriæ frequenter Oratio, sed rarò totius, plerúmque apertis permista est tota, apud Cic. talis est: Hoc miror enim, querorque quem quam hominem ita pessundare alterum verbis velle vt etiam nauem perforet, quà ipse nauiget. Illud commistum frequentissimum. *Pro Mil.* Equidem cæteras tempestates, & procellas in illis duntaxat fluxibus concionum, semper Miloni putant esse subeundas: nisi adiecisset fluctibus concionum, esset allegoria: nunc eam miscuit. Illud verò longè speciosissimum genus Orationis, in quo trium permista est gratia similitudinis, allegoriæ, & translationis. Quod fretum, quem Euripũ tot motus, támque varias habere creditis agitationes, commutationes, fluctus: quantas perturbationes, & quantos æstus ha-

bet, ratio comitiorum. Dies intermissus vnus, aut nox interposita sæpè perturbat omnia, & totam opinionem parua nonnunquam commutat aura rumoris. Nam id quoque in primis est custodiendũ, vt quo genere cœperis translationis hoc desinas. Multi enim cum initium à tempestate sumpserunt, incendio aut ruina finiunt, quæ est in consequentia rerum fœdissima. Cæterùm allegoria paruis quoque ingeniis, & quotidiano sermoni frequentissimè seruit, nam illa in agendis causis trita: Pedem conferre, & jugulum petere, & sanguinem mittere, inde sunt. Allegoria quæ est obscurior, ænigma dicitur, vitium profectò, siquidem dicere dilucidè virtus: quo tamen & Poëtæ vtuntur, Virg.

Tris pateat cæli spatium non amplius vlnas.

Et Oratores nonnunquam, vt in Triclinio Coa. in cubiculo Nola.

De Ironia.

Cap. XVIII.

Græci. Inuersionem *cant, &* In genere, quo contraria ostenduntur ironia est, quam illusionem vocãt, quæ non solum aliud sensu, aliud verbis osten-

dit sed contrarium. Ea aut pronunciatione intelligitur, aut persona, aut rei natura. Nam si qua earum verbis dissentit, apparet diuersam esse orationi voluntatem. Cic. in Clod. Integritas tua te purgauit, mihi crede, pudor eripuit, vita ante acta seruauit, & Turnus apud Virgilium.

dissimulationem Latini.
Ant. ad Her. lib. 4.
Vocat permutationē. Alex c 20 & Quint. lib 8 c. 6.

Méque timoris
Argue tu Drances, quādo tot cædis a ceruos
Teucrorum tua dextra dedit.

Æn. 11.

De Periphrasi.

CAP. XIX.

CVM pluribus verbis, id quod vno, aut paucioribus dici potest, explicatur. Periphrasim vocant, id est, circuitum loquendi, qui est apud Poëtas frequentissimus, vt Virgilius.

Circuitio est.
Aut. ad Her. lib. 4.

Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono diuûm gratissima serpit,
Et iam summa procul villarum culmina fumant.
Maioresque cadunt altis de montibus vmbræ.

Æneid. 2. 1. Ecloga.

Et apud Oratores non rarus, semper tamen astrictior, quicquid enim significari breuiùs potest, & ornatu latiùs ostenditur, periphrasis est. Verùm vt cùm decorem habet periphrasis, ita cùm in vitium incidit perissologia dicitur, obstat enim quicquid non adiuuat.

Quint. lib. 8 c. 6.
Æn. 2.

De Hyperbato. CAP. XX.

4. Ad He.
3. de Orat.
HYperbaton, id est, transgressio, est, quæ verborum perturbat ordinem peruersione, aut transiectione. Peruersione vt vulgo, mecum, tecum, secum, apud Oratores & Historicos, quibus de rebus, apud Virg. maria omnia circum. Transiectione, vt Animaduerti iudices omnem accusatoris Orationem in duas diuisam esse partes. Huiusmodi transiectio, quæ rem non reddit obscuram, multum proderit ad continuationes, de quibus postea dicetur: in quibus oportet verba sicuti ad Poëticum quendam extruere numerum, vt perfectè, & perpolitissimè possint esse absolutæ. Poëtæ quidem etiam verborum diuisionem faciunt & transgressionem:

Quint. lib. 8. c. 6.
1. Æneid.
Pro Clu.

3. Geor. *Hyperboreo septem subiecta trioni.*

Quod Oratio nequaquam recipiet;

De Hyperbole.

Cap. XXI.

Hyperbole est ementiens superiectio, cuius virtus est ex aduerso pars augendi, Virgilius: *Superlatio est Aut. ad He lib. 4.*

Geminique minantur in cœlum scopuli *Quint. lib. 8 c. 6.*

Et Fulminis ocyor alis. *Æneid. 1.*

Cicero in Antonium, quæ Charybdis tam vorax? Charybdim dico quæ si fuit, fuit animal vnum: Oceanus medius fidius vix videtur, tot res tam dissipatas, tam distantibus in locis positas tam citò absorbere potuisse. Illud Virgilij ad minuendum: *Æneid. 5.* *Æg. 2.*

Vix ossibus hærent.

Sed tam in augendo quàm in minuendo seruetur mensura quædam. Quamuis est enim omnis hyperbole vltra fidem, non tamen esse debet vltra modum.

De ornatu qui est in verbis coniunctis.

Cap. XXII.

Sequitur continuatio verborum, quæ duas res maximè collocationem primùm, deinde modum quendam formám- *3. de Orat.*

que desiderat. Tum & verbis & sententiis oratio conformanda est, de quibus post tropos aptissimè dicemus, deinde de collocatione, postremò de modo & forma, id est numeris qui sunt adhibenda in oratione differemus.

De Figuris.

CAP. XXIII.

Quid sit figura. Quint. lib. 6. c. 9.

FIgura (sicut nomine ipso patet) est conformatio quædam orationis, remota à communi, & primùm se offerente ratione. Differt autem à tropis figura, quia propriis verbis figura fieri potest, quod in tropos non cadit: vt, Fuit hoc quondam, fuit proprium populi Romani, figura est in verbo geminato in sua significatione permanente. Illud tamen notandum. coire frequenter in eadem sententia, & tropum & figuram. Tam enim translatis verbis quàm propriis figuratur oratio, vt, Qui spem Catilinæ mollibus sententiis aluerunt, coniurationémque nascentem corroborauerunt. Aluerunt, & corroborauerunt translata sunt, & similiter desinentia, similiterque cadentia.

De generibus figurarum.

CAP. XXIV.

SIcut omnem orationem, ita figuras quoque necesse est versari in sensu, & in verbis. Vt verò natura prius est concipere animo res, quàm enuntiare: ita de his figuris ante loquendum esset, quæ ad mentem pertinent: sed facilitatem secuti de figuris verborum prius dicemus. Est autem verborum exornatio, quæ ipsius sermonis insignia continet perpolitione. Inter conformationem verò verborum, & sententiarum hoc interest, quod verborum conformatio tollitur, si verba mutaris: sententiarum permanet quibuscumque verbis vti velis. Nunc verò quid agat, quid moliatur, quid denique quotidie cogitet, quem ignorare nostrum putat? Repetitio est, verborum figura: & interrogatio, figura sententiarum, persæpè enim vnus & idem locus, & verborũ & sententiarum ornamentis illuminatur: muta verba, Quid agat, & moliatur, ac denique quid cogitet quẽ ignorare nostrũ putat? Repetitio tollitur, interrogatio permanet, sempérque permanebit quibuscumque verbis vti velis, Sed quoniam parum inter

Aut. ad Her. lib. 4.

3. de Orat.

authores conuenit de numero & nominibus figuratum, & in eo etiam magna discrepantia est; quod aliquæ à quibusdam inter verborum ponuntur, quæ ab aliis inter sententiarum ornamenta numerantur, nos mediam viam secuti, ea de quibus grauissimorum scriptorum maior consensus est explicabimus.

Quot modis fiant figuræ verborum.

CAP. XXV.

Quint. lib. 9. c. 3. FIguræ verborum tribus maximè fiunt modis: per adiectionem, detractionem, similitudinem. Per adiectionem, vt Cicero pro Milone: Occidi, occidi, non Spurium Melium: quo loco, verbum, occidi figuratè geminatum est. *Pro Mil.* Per detractionem etiam fiunt figuræ, in quibus multùm est venustatis: Cicero in Catilinam, abiit, excessit, erupit, euasit, vbi coniunctiones prætermittuntur. *Inuent. 2.* Sed tertium genus figuarum quod quandam vocum habet similitudinem, & aures præcipuè in se vertit, & animos excitat. Cicero in oratore: Itaque efficis, vt cùm gratiæ causa nihil facias, omnia tamen sint grata, quæ facis.

De

De figuris quæ fiunt per adiectionem.

CAP. XXVI.

Repetitio est cùm ab eodem verbo ducitur sæpius Oratio, vel vt Cicero describit, Est eiusdem verbi crebra à primo repetitio. Quod acriter & instanter fit, Cicero in Catilinam: Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modò audiam, sed etiam videam, planéque sentiam. Idem contra Rullũ: Quid enim est tam populare, quàm pax? quia non modò, ii, quibus natura sensum dedit, sed etiam tecta atque agri mihi lætari videntur. Quid tam populare, quàm libertas? quam non solùm ab hominibus, verùm etiam à bestiis expeti atque omnibus rebus anteponi videris? Quid tam populare, quàm otium? quod ita iucundum est, vt & vos, & maiores vestri, & fortissimus quisque vir maximos labores suscipiendos putet, vt aliquando in otio possit esse, præsertim cum imperio ac dignitate. *Aut. ad Her. lib 4. Quint. 9. lib. 9. cap. 3. de Orat. 3, In Orat. Inuent. 1.*

Conuersio est cum in idem verbum conîicitur sæpius Oratio, Cicero in Antonium. Doletis tres exercitus populi Romani interfectos? interfecit Antonius. Desideratis clarissimos ciues? eos quoque eripuit vobis Antonius. Authoritas huius *Philip.*

ordinis afflicta est? Afflixit Antonius.

Complexio est quæ repetitionem & conuersionem complectitur. Qui sunt qui fœdera sæpè ruperunt? Carthaginenses. Qui sunt, qui crudele bellum in Italia gesserunt? Carthaginenses. Qui sunt qui Italiam deformauerunt? Carthaginenses. Qui sunt, qui sibi postulant ignosci? Carthaginenses. Cic. pro lege Agraria: Quis legem tulit? Rullus. Quis maiorem populi partem suffragiis priuauit? Rullus. Quis comitiis præfuit? Idem Rullus.

Inuent. 5. Lib. 5. accus.

Conduplicatio est verborum geminatio, quæ habet interdum vim, leporem alias. Geminantur autem verba modis pluribus, aut enim adiungitur idem iteratum, vt Cic. in Cat. Viuis, & viuis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. Aut idem ad extremum refertur: Cicero in Verrem, Multi, & graues & dolores inuenti parentibus & propinquis multi. Aut continenter vnum verbum non in eadem sententia ponitur, Cicero pro Ligario, Principum dignitas erat penè par, non par fortasse eorum qui sequebantur, Aut post aliquam interiectionem repetuntur. Cic. Bona (miserum

me, consumptis enim lachrymis tamen infixus animo hæret dolor) bona inquam, Cn. Pompeij acerbissimæ voci subiecta præconis. Possunt quoque media respondere, vel primis, vt Virgil.

Tenemus Angiriæ, vitrea te Fucinus unda. *Æneid. 7.*

Vel vltimis, Cic. in Verrem. Hæc nauis onusta ex præda Siciliensi: cùm ipsa quoque esset ex præda. Interim sententia tota repetitur, Cicero in eodem libro, Quid Cleomenes facere potuit? non enim possum quemquam insimulare falsò. Quid inquam Cleomenes magnopere facere potuit? Ille verò apud Ciceronem locus est pulcherrimus, in quo & primo verbo longo interuallo redditum est vltimum, & media primis & mediis vltima congruunt. Vestrum iam hîc factum reprehenditur. P. C. non meum: ac pulcherrimum quidem factum, verùm dixi non meum, sed vestrum. *Græcè.*

TRaductio est eiusdem verbi crebriùs positi quædam distinctio: quæ facit, vt cùm idem verbum crebriùs ponatur, non modò non offendat animum, sed etiam concinniorem orationem *Lib. 4. ad Her. 1. de Orat.*

reddat, hoc pacto: Qui nihil habet in vita iucundiùs vita, is cum virtute vitam non potest colere. Item cum tu, hominem appellas, qui si fuisset homo, nunquam tam crudeliter vitam hominis petiisset. At erat inimicus: ergo inimicum sic vlcisci voluit, vt ipse sibi reperiretur inimicus, Itẽ: Diuitias sine diuitum esse, tu verò virtutem præfer diuitiis. Nam si voles diuitias cum virtute comparare, vix satis idoneæ tibi videbuntur diuitiæ quæ virtutis pedisequæ sint. Ex eodem genere exornationis, cum idem verbum modò ponitur in hac, modò in altera re, hoc modò cur eam rem tam studiosè curas quæ multas tibi dabit curas? Item: Amari iucundum est, si curetur, nequid insit amari. Item: Veniam ad vos si mihi senatus det veniam. Sed hoc posterius traductionis genus meritò. Quinctiam in locis, frigidum videtur. *Polyptoton*, quod in multis casibus ponitur, casuum commutatio Latinè dicitur. Fit aut in vno verbo, aut in pluribus. In vno, vt apud Cic. Homines te propter pecuniam iudicio liberarunt: hominibus iniuria tui stupri doloris non fuit. Homines tibi arma, alij me, alij post in illum inuictum ciuem dederunt: hominum beneficia

Lib. 9. c. 3. Aut ad Her. lib. 4. de Orat. Quint. lib. 9. c. 5. De Ha-b.

prorsus cõcedo tibi. Et pleni sunt omnes libri, plenæ sapientum voces, plena exemplorum vetustas. Et non minus in causa cederet A. Cæcinna, sex Ebutij impudentiæ, quàm tùm in vi facienda cessit audaciæ. Casus enim, pro paulò aliter, quàm Grammatici, Rhetores appellant, vt sint etiam verborum: tempus ad significatium sui casus, in pluribus, vt, Tib. Gracchum Remp. administrantem, indigna prohibui nec diutiùs in ea commorari. C. Graccho similiter occasio oblata est, qui Reip. virum amantissimum subitò de sinu ciuitatis eripuit. Satur. nimium fide captum malorum perfidia per scelus vita priuauit. Tuus, ô Druse, sanguis domesticos parietes, vultúmque parentis aspersit. Suspitio cui paulò antè omnia concedebant, cum breui spacio non modò viuere, sed etiam sepeliri prohibuerunt. Qui casuum commutationem cum traductione coniunxerunt, aut annominationi subiecerunt, magnopere mihi videntur errasse.

Fre. Arc.
Pro Cæc.
Aut ad Her.

SYnonymia est cùm verba idem significantia congregantur. Quæ cùm ita sint: Catilina perge quò cepisti: egredere aliquando ex vrbe, patent portæ,

Inuent. 1.
Inuect. 2.
pro Mil.

proficiſcere. Et alio loco.: Abiit, exceſſit, erupit, euaſit. Nec verba modò, ſed ſenſus quoque idem facientes acetuantur, perturbatio iſtum mentis, & quædam ſcelerum offuſa caligo, & ardentes furiarum faces excitarunt.

Gen. 8. POlyſyntheton eſt ſchema quod coniunctionibus abundat.

Teſtumque larémque.

Armáque Amycleúmque canem, craſſámque pharetram.

GRadatio repetit quæ dicta ſunt, & priuſquàm ad illud deſcendat in pluribus reſiſtit. Vel, vt cum Cicerone definiamus, Gradatio eſt, cùm gradatim ſurſum verſus redditur. Africano virtutem induſtria, virtus gloriam, gloria æmulos comparauit. Cicero pro Milone. Neque verò ſe populo ſolùm, ſed etiam Senatui commiſit, nec Senatui modò, ſed publicis præſidiis & armis: neque his tantùm, ſed etiam eius poteſtatis, cui Senatus totam Remp. commiſit. In tertio loco, cùm dicendum fuiſſet nec publicis præſidiis, & armis tantùm conſultò, quoniam id longum erat & inſuaue, pro eo dixit: neque his tantùm. Hæc figura apertiorem habet artem & magis affectatam: ideóque eſſe rarior debet.

De figuris verborum, quæ fiunt per detractionem.

CAP. XXVII.

SEquuntur figuræ, quæ per detractio- nem fiunt, quæ breuitatis, nouitatisq; maximè gratia petuntur; quarum vna est synecdoche, non tropus ille, de quo dictũ antea est, sed verborum figura, cùm subtractum verbum aliquod satis ex cæteris intelligitur: quod inter vitia, *Eclipsis* vocatur, vt Cælius in Antoniũ stupere gaudio Græcus, simul enim audiatur, cœpit, Cicero ad Brutum: sermo nullus scilicet nisi de te. Quid enim potius? simul intelligitur in priori quidem parte, est, in posteriori verò, faciamus, aut aliquid simile. Differt ab aposiopesi, quæ sententiarum est exornatio: quod in ea vnum verbum, & manifestum quidem desideratur, vt in superiori exemplo, & in illo etiam Ciceronis. Data Lupercalibus, quo die Antonius Cæsari: vbi nihil aliud intelligi potest, quàm hoc diadema imposuit. At in aposiopesi, aut incertum est, quod tacetur, aut certè longiore sermone explicandum. *Quint. lib. 9. c. 3. & 8. c. 6.*

DIssolutio est cùm demptis coniunctionibus dissolutè plura dicuntur. Cicer. Sit in eius tutela Gallia, cuius

virtuti, fidei, fœlicitati commendata est. Apta est hęc figura non in singulis modò verbis, sed sententiis etiam, vt Cicero pro Archia: Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis perfugium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. Dissolutionis autem, & polysyndethi fons vnus est, quia acriora faciunt quæ dicuntur & vim quendam per se ferentia velut sæpiùs erumpentis affectus. Qui dissolutionem & articulum idem esse putant, falluntur: cum articulus & in 4. ad Here. & apud Cic. idem sit quod incisum.

Aut. ad Her. lib. 4. 3. de Orat. De prou. cons. Quint. 9. cap. 3.

3. de Orat.

ADiunctio est, in qua vnum ad verbum quod primum aut postremum collocatur plures sententiæ referuntur, quarum vnaquæque desideraret illud si sola poneretur. Fit autem pręposito verbo ad quod reliqua respiciant, hoc modo. Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia: aut illato, quo plura concluduntur. Nec enim is es Catilina, vt te aut pudor vnquam à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore reuocauerit. Medium quoque potest esse quod & prioribus & sequentibus sufficiat, vt

[illegible]ombre: [illegible]endit ad [illegible]anctio.

formæ dignitas aut morbo deflorescit aut vetustate. Quod cùm sit, Coniunctio figura est.

Disiunctio (quam perspicuitatis gratia, quoniam superioribus contraria est, hoc loco tradimus) est cùm eorum, de quibus dicimus, vnumquodque certo concluditur verbo. Cicero pro Archia: Me autem quid pudeat qui tot annos ita viuo, iudices, vt ab illis nullo me vnquam tempore aut commodum, aut ociũ meum abstraxerit, aut voluptas auocarit, aut denique somnus retardarit. Et in eadem oratione. Homerum Colophonij ciuem esse dicunt suum, Chij suum vendicant, Salamini repetunt, Smyrnæi verò esse suum confirmant. *Synaciosis*, est quæ duas res diuersas colligat hoc modo: Tam deest auaro, quod habet, quàm quod non habet.

De figuris verborum tertij generis.

CAP. XXVIII.

Tertium est genus figurarum, quæ aut similitudine vocum, aut paribus aut contrariis vertunt in se aures, & animos excitant, *Cic. 3. de Orat. & in at. Quint. lib. 9. c. 3.*

Aut. ad Her. lib. 4. ANnominatio, quam Græci paronomasiam vocant, est cùm paululum immutata verba, atque deflexa in oratione ponuntur, ea multis & variis rationibus conficitur: Adiectione hoc modo, Cicero pro Cluentio: Si in hac calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flamma. Et, Emit morte immortalitatem. Detractione, sic contra eum qui se legationi immoriturum dixerat pater. Quintiliani non exiguo, vt immoriaris legationi, immorare. Commutatione, hoc modo, Cicero in Catilinam: Hanc Reipublicæ pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. Translatione, *Inuent.* Videte iudices vtrum homini nauo, an vano credere malitis. Hæc figura leuis alioqui sententiarum pondere implenda est. Meritò igitur illa exempla vitandi potius quàm imitandi gratia ponit Quintilianus, Auium dulcedo ducit ad auium, & non Pisonum, sed Pistorum: pessimum verò, Ne patres conscripti, circumscripti videantur: & raro euenit, sed vehementer venit: aliáque similia.

Aut. ad Her. lib. 4. Quint. lib. 9. c. 3. SImiliter cadens exornatio est, cùm in eadem constructione verborum, duo aut plura sunt verba, quæ similiter

iisdem casibus efferuntur ὁμοιόπτωτον appellant, id est, similem casum, etiam si dissimilia sint quæ declinentur, nec tantum in fine deprehenditur, sed respondens vel prima inter se, vel mediis, vel extremis: vel etiam permutatis his, vt media primis, & summa mediis accommodetur, & quocumque modo poterunt accommodari. Cicero, est idem Verres, qui fuit semper, vt ad audendum proiectus, sic paratus, ad audiendum. Et, quæ in his rebus non ita defundatur, vt mediocris Prætor, sed ita laudetur, vt optimus imperator. Et si quantum in agro, locísque desertis audacia potest: tantùm in foro, atq; in iudiciis impudentia valeret, non minus in causa cederet A. Cæcinna: Sex. Ebutij impudentiæ quantum in vi facienda cessit audaciæ. Nam in his exemplis casus similes referuntur, audendum, audiendum, proiectus, paratus, defendatur, laudetur, mediocris Prætor, optimus imperator, agro, foro, locis, desertis iudiciis, audacia, impudentia, causa vi facienda, impudentiæ, audaciæ.

1. Accus. in Verr. lib. 5. Accus. Pro Cæci.

SImiliter desinens est similis duarum sententiarum vel plurium finis, hoc est cùm orationis membra, vel articuli simili exitu terminantur. Cicero; vt eius

ſemper voluptatibus non modò ciues aſſenſerint, ſocij obtemperarint, hoſtes obedierint, ſed etiam venti: tempeſtatéſque obſecundarint. Non modò ad ſalutem eius extinguendam, ſed etiam gloriam per tales viros infringendam. Et,
Pro Mil. non minùs in cauſa caderet A. Cæcinna Sex. Ebutij impudentiæ, quàm tum in vi facienda ceſſit audaciæ. Et pro Cluentio, vt & ſine inuidia culpa plectatur, & ſine culpa inuidia puniatur. Differt hæc figura à ſuperiori, eſt enim ſimiliter cadens, tantum caſus ſimilis, etiam ſi diſſimilia ſint, quæ declinentur: at ſimiliter deſinens in eoſdem exitus cadit, vt ſuperiora exempla declarant. Atque eò fit, vt ſimiliter cadens verbis & nominibus tantum confici poſſit, cùm ſimiliter deſinens illis etiam quæ declinari non poſſunt, conficiatur, vt eiuſdem non eſt & facere fortiter, & viuere turpiter. Denique ſimiliter cadens, quouis, vt dictum eſt loco, ſimiliter deſinens nonniſi in membris & articulis extremis.

Quint. lib. 9. c. 3. COmpar Græci vocant Iſocolon, habet membra Orationis quæ conſtant ex pari ferè numero ſyllabarum: Hoc non de enumeratione noſtra fiet, namid

quidem puerile est, sed tantum affert vsus & exercitatio facultatis : vt animi quodam sensu per membrum superiori referre possimus. Cicero pro lege Manilia, Extrema hyeme apparuit, ineunte vere suscepit : media æstate confecit. Loquitur autem de bello, quod Pompeius gessit contra piratas. *Tricôlon*, est quod è tribus constat membris vt pro Cluent. vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia : fit etiam singulis verbis, vt Cicer. in Catil. abiit, excessit, erupit, euasit.

Pro lege Manil. 4. ad Her. Quint. lib. 9 c. 3. Quint. lib 9 c. 3. 4. Her. 3. de at.

Contra positum autem, vel vt quidam vocant : Contentio, vt Cicero loquitur, contrarium (antitheton Græcis dicitur) non vno fit modo. Nam & fit si singula singulis opponuntur, vt, Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Et bina binis: Non nostri ingenij, vestri auxilij est : Nec semper contra positum subiungitur, vt in hoc Ciceronis pro Milone. Est enim hæc iudices non scripta, sed nata lex. Verum, sicut Cicero dicit, quod de singulis rebus propositis refertur ad singula, vt in eo quod sequitur : quam non didicimus, accepimus, legimus, verùm ex natura ipsa arri-

Cic. pro Cluent.

Ibidem.

3, de Orat.

puimus, hausimus, expressimus. Magnæ veteribus curæ fuit, gratiam dicendi è quatuor his proximis figuris acquirere. Gorgias in hoc immodicus, cupiosus vtique prima ætate Isocrates fuit. Delectatus est his etiam Marcus Tullius, verùm & modum adhibuit non ingratæ (nisi copia redundet) voluptati, & rem alioqui leuem sententiarum pondere impleuit. Nam per se frigida & inanis affectio, cùm in acreis incidit sensus innata videtur esse, non accersita.

COmmutatio est cùm duæ sententiæ inter se discrepantes ita efferuntur, vt à priore posterior, contraria priori pro-ficiscatur: Non vt edam viuo, sed vt viuam edo. Item, si poëma loquens pictura est, pictura tacitum poëma debet esse. Et

Pro Cluen. apud Ciceronem: Vt, & sine inuidia culpa plectatur, & sine culpa inuidia ponatur. Hęc de verborum figuris dicta sunt: in quibus illud notandum est, multas earum cadere frequenter in easdem sententias, idque cum magna venustate. Cicero, Si quantum in agro locísque desertis audacia potest, tantum in foro, atque in iudiciis impudentia valeret: Compar est, & similiter cadens. Non minus in causa ce-

Pro Cæci. deret Aulus Cæcinna Sexti Ebutij impu-

dentiæ, quàm tunc in vi facienda cessit audaciæ. Compar similiter cadens, similiter desinens. Accedit & ex illa figura gratia, qua mutatis casibus verba repetuntur. Non minus cederet, quàm cessit.

Correctio est quæ corrigit quod positum est verbum. Sed ea fit duobus modis, aut enim prius verbum tantum tollit. vt ibi tecum & illius largitionibus, & tuis rapinis expleuisses (si hoc est explere, quod statim effundas) &, Atque hæc ciues, ciues inquam (si hoc nomine eos appellari fas est) de sua patria cogitant, aut priori sublato, pro eo id quod magis idoneum videbitur, reponit: vt, sed stuporem hominis, vel dicam pecudis attēdite: ô hominem fortunatum, qui eiusmodi nuncios, vel potius pegasos, habeat. Alia correctio est sententiæ de qua suo loco dicemus. Dubitatio est, cùm quærere videtur Orator, vtrùm de duobus potiùs, aut quid de pluribus potissimum dicat; vt, Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium: vt amici eius morbum & insaniam, vt Siculi, latrocinium. Ego quo nomine appellem, nescio rem vobis proponam, vos eam suo hominis pondere penditote.

4. de Her. 3. de Orat. Phil. 2.

Phil. 2. Pro Quint. 4. ad Her. 3. de Orat. lib 4. Accus.

Quid verborum figuræ Orationi conferant, & quid in eis cauendum sit.

CAP. XXIX.

Quint. lib. 9. c. 3.

SI quis autem parcè, & cùm res poscit, verborum figuris vtatur; iucundiorem facit Orationem: Qui verò immodicè & sine iudicio eas adhibuerit, ipsam illam gratiam varietatis amittet. Danda igitur opera est, vt nec multæ sint supra modum, nec eiusdem generis, aut iunctæ, aut frequentes: quia satietas, vt paucitate earum, ita varietate quoque vitatur. Quod de his verborum figuris quæ nobiles sunt atque insignes intelligendum est, non de illis quæ valdè sunt vsitatæ, ac vulgares, quæ etiam si sunt crebriores, consuetas aures minùs feriunt. Ridiculum etiam est neglecto rerum pondere, & viribus sententiarum inania verba in hos modos deprauari. Cùm enim figuræ sint quasi quidam gestus orationis, eas sine sententiis sectari tam est ridiculum, quàm quærere habitum gestúmq; sine corpore. Non sunt etiam nimis pensandæ. Sciendum verò in primis, quid quisque in orando postulet locus, quid persona, quid tempus. Maior enim pars harum figurarum posita est in delectatione: vbi verò atrocitate, inuidia, miseratione ratione pugnandum

est, quis feret contra positis, & pariter cadentibus, & consimilibus irascentem, flentem, rogantem? cum his rebus cura verborum deroget affectibus fidem, & vbicumque ars ostentatur, veritas abesse videatur.

De figuris sententiarum.

CAP. XXX.

NVnc res ipsa monet, vt deinceps ad sententiarum exornationes transeamus. Est autem sententiarum exornatio quæ non in verbis, sed ipsis rebus quandam habet dignitatem: Atque ea de caussa sententiarum ornamenta maiora sunt. Quo genere, quia præstat omnibus Demosthenes, idcirco à doctis Oratorum est princeps iudicatus. Schemata vocāt Græci, quæ maximè ornēt orationem, eaque, vt definitio demonstrat, non tam in verbis pingendis pondus habent, quàm in illuminandis sententiis. Nec aliud quicquā est dicere, nisi omnes aut certè plerasque aliqua specie illuminare sententias.

Cic 3 de Orat. & in orat. Quintil. li. 9. c. 1. Ant. ad Her l 4. Rufi- nianus. Aquila, & Rutilius.

INterrogatio figura est, quoties nō sciscitandi gratia assumitur, sed instandi. Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra, & patere tua consilia non sentis? Et totus denique hic locus. Quanto

ἐρωτητι. Inuen. I.

enim magis ardet, quàm si diceretur, Diu abuteris patientia nostra: & patent tua consilia. Interrogamus etiam, quod negari non possit Cicero pro Cluentio: Dixitne tandem causam C. Fidiculanus Falcula? Aut vbi respondendi difficilis est ratio, vt vulgò vti solemus: Quomodo: Qui fieri potest? aut inuidiæ, aut miserationis, vt sinon apud Virg.

Pro Clu.

Aenei. 1.

Aenei. 3.

Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt.
Accipere?

Conuenit etiam indignationi.

Et quisquam nomen Iunonis adoret
Præterea?

Et admirationi.

Aenei. 2.

—— Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames!

Est interim acriùs imperandi genus.

Aenei. 5.

Nam arma expedient, tot áque ex vrbe sequentur?

Et ipsi nosmet rogamus: Quale est illud Turni apud Virgilium:

Aenei. 7.

Quid agam aut quæ iam satis ima dehiscat
Terra mihi?

RESponsio figura est, cum aliud interroganti, ad aliud, quia sic vtilius sit,

occurritur; cum augendi criminis gratia, vt testis in reum rogatus an à reo fustibus vapulasset. Et innocens, inquit: Tum declinandi, quod est frequentissimũ: Quæro an occideris hominem? respondetur, latronem.

Subiectio est, cũ orator vel interrogat seipsum, & respondet sibi: vel cùm alium rogauerit, nõ expectat responsum, vt Cicero pro Ligario apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum qui cum hoc sciret, tamen me antequam vidit, Reipublicæ reddidit. Et domus tibi deerat? at habebas, pecunia superabat? at egebas. Sunt autem interrogandi, & respondendi sibi non ingratæ vices. Αἰτιολογία. *Pro Lig.* *In Orat.*

Anteoccupatio, quam Quintilianus præsumptionem, Græci prolepsin dicunt, est cum id quod obiici potest, occupamus. Hoc pertinet illa Ciceronis præmunitio contra Qu. Cæcilium, quòd ad accusandum descendat qui semper defenderit. Verborum quoque vis ac proprietas confirmatur vel præsumptione. Quamquam illa non pœna, sed prohibitio sceleris fuit: vel reprehensione, quam alij correctionem appellant. πρόληψις. *In Diui.*

Correctio est quæ tollit sententiam aliquam & eam alia quæ magis idonea videtur, emendat & corrigit, Cicero: Italiam ornare quàm domum suam maluit: quamquam Italia ornata, domus ipsa mihi videtur ornatior. Est etiam Correctio in verborum exornationibus, de qua suprà dictum est.

Διαπόρησις. Dubitatio est, cum quærimus vnde incipiendum vbi desinendum, quid potissimum dicendum, an omnino dicendum sit. Eiusmodi exemplis plena sunt omnia, sed vnum interim sufficit: Cicero pro Cluentio. Et quidem quod ad me attinet, quo me vertam nescio. Negé fuisse infamiam iudicij corrupti: & quæ sequũtur, &c. itaque quò me vertam nescio, &c. quid agã iudices? quò accusationis meæ rationem conferam, quò me vertam?

Pro Clu.
pro Lig.
l. 5. Ac.

Ἀνακοίνωσις. pro Rab. Communicatio non procul abest à dubitatione, cum aut ipsos aduersarios consulimus. Cicero: Tu denique Labiene quid faceres tali in re, ac tempore? cum ignauiæ ratio te in fugam atque in latebras impelleret, improbitas & furor L. Saturnini in Capitolium arcesseret, cõsules ad patriæ salutem, ac liberta-

tem vocarent, quam tandem authoritatem quam vocem, cuius sectam sequi, cuius imperio parere potissimũ velles? Aut cum iudicibus deliberamus, vt Cato, Si vos in eo loco essetis quid aliud fecissetis. Et Cicero. Nunc ego Iudices iam vos consulo quid mihi faciendum putetis, id enim consilij mihi profectò taciti dabitis quod egomet mihi necessariò capiendum intelligo. 2 Inuen.

PRosopopœia est personarum ficta inductio vel grauissimum lumẽ augendi. Hac & aduersariorum, & nostros cum alijs sermones, & aliorum inter se crediliter introducimus, & suadendo obiurgando, quærendo, laudando, miserando, personas idoneas damus. Quin mortuos excitare in hoc genere dicendi concessum est: Vrbes etiam, populique vocem accipiunt: in quibus hoc modo melior fit figura etenim si mecum patria, quæ mihi vita mea multò est charior si cuncta Italia, si omnis Respub. sic loqueretur, M. Tulli, quid agis? & quæ sequuntur. Sed magna quædam vis eloquentiæ desideratur. Falsa enim & incredibilia natura necesse est, aut magis moueant, quia supra vera sunt, aut pro vanis accipiantur, quia

προσωποποιΐα. 4 Ad He. Sermocinatio 4. ad Her. conformatio. Inuẽ. 8.

Aenei. 4. vera non sunt. Formas quoque fingimus sæpè vt famæ Virg. vt voluptatis ac virtutis (quemadmodum à Xenophonte traditur) Prodicus, vt multarum aliarum rerum. Ouid.

ἀποστροφή. Græcè auersio La. Qui. li. 9. c. 2. Cic. pro Lig. & pro Mil.

APostrophe est auersus à iudice sermo. Mirè autem valet siue aduersarios inuadimus, Quid enim tuus ille Tubero in acie Pharsalica gladius agebat? Siue ad inuocationem aliquam conuertimus: Vos enim iàm Albani tumuli, atque luci. Siue ad inuidiosam implorationem, O leges Porciæ, legésque Semproniæ.

ὑποτύπωσις. Aut. ad Her. est demonst. & desc. de ora. 3.

HYpotyposis, quàm descriptionem Cicero appellat, est proposita quædam forma rerum ita expressa verbis, vt cerni potius videatur quàm audiri, vel est rerum quasi gerantur sub aspectum penè subiectio, vt actione in Verrem septima: ipse inflammatus scelere, ac furore in forum venit, ardebant oculi, toto ex ore crudelitas emicabat. Nec solùm quæ facta sint an fiant, sed etiam quæ futura sint aut futura fuerint dicendo exprimimus. Mirè tractat hæc Cicero pro Milone. Quæ facturus fuerit Clodius, si Præturam inuasisset, Hæc translatio temporum erit verecundior, si proponamus,

talia credite vos intueri, vt Cicero: Hæc quæ non vidi istis oculis, animis cernere potestis. Cice. in Verrem pro Mil.

APosiopesis, quàm Cicero præcisionem non reticentiam, vt Quint. existimauit, nonnulli exceptionem appellant, & ipsa ostendit affectus, vel iræ, vt Virgilius. ἀποσιώπησις 3 de Or. 4 ad Her. præcisio & absci

Quos ego, sed motos præstat componere fluctus.

Vel solicitudinis, & quasi religionis, An huius ille legis, quàm Clodius à se inuentam gloriatur, mentionem facere ausus esset, viuo Milone, ne dicam consule? de nostrum enim omnium non audeo totum dicere. Cic. pro Milone.

EThopœia est imitatio vitæ, ac morum alienorum: magnum quoddam ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos, vel maximè, sæpè autem ad permouendos: Cicero contra Rullum: Incunt tandem magistratus tribuni plebis, concio tandem expectata P. Rulli, quod & princeps erat Agrariæ legis, & truculentius se gerebat, quam cæteri. Iam designatus alio vultu, alio vocis sono alio incessu esse meditabatur vestitu obsoletiore, corpore inculto, & horrido, capillatior quàm antè barbáque maiore, vt oculis & aspectu ἠθοποιία vel μίμησις. Aut. ad Her est affect: & nota.

denunciare vim Tribunitiam, & minitari Reipub. videretur.

ἔμφασις. Aut. ad Her. est significatio.

EMphasis est, cum ex aliquo dicto latês aliquid eruitur, vel, vt Cicero definit, plus ad intelligendum, quàm dixerit significatio. Virgil.

Demissum lapsi per funem. Aen. 2.

Idem de Cyclope.

Iacuitque per antrum immensum. Aen 3.

Vbi prodigiosam illam corporis magnitudine è loci spatio intelligimus.

ὑπομονή. vel παράδοξον.

SVstentatio est figura, qua diu suspenduntur auditorum animi, atque aliquid deinde in expectatum subiungitur vt in Verrem Cicero. Quid deinde? quid censetis? furtum fortasse aut prædam aliquam? Deinde cum diu suspendisset iudicum animos, subiecit quod multò esset improbius. Aliquando etiam cum expectationem alicuius rei grauissimæ Orator concitauerit ad aliquid, quod leue sit, aut nullo modo criminosum, descendit. Lib. 7.

παράληψις vel ἀπόφασις.

PRætermissionem, vel præteritionem vulgò dicunt quàm Cicero reticentiam vocat. Ea est, cum dicimus nos prçterire aut non scire, aut nolle dicere id quod tunc maximè dicimus. Cicero in Rullum, non queror diminutionem

vectigalium, non flagitium huius iacturæ atque damni. Prætermitto illa, quæ nemo est quin grauissimè & verissimè conqueri possit: non caput patrimonij publici, pulcherrimam populi Romani possessionem subsidium annonæ horreum belli, sub signo, claustrisque Reipu. positum vectigal seruare non potuisse, eum denique nos agrum P. Rullo concessisse, qui ager ipse per sese & Syllanæ dominationi & Gracchorum largitioni restitisset: non dico, hoc solum in Repub. vectigal esse, quod amissis aliis remanet, intermissis nunquã quiescat in pace niteat, in bello non obsolescat, militem sustentet, hostem non pertimescat, prætermitto omnem hanc orationem, & concioni reseruo. De periculo salutis, ac libertate loquor.

Aut. ad Her. Occupatio est 3. de Orat.

LIcentia est, cum apud eos, quos aut vereri, aut metuere debet Orator, tamen aliquid pro iure suo dicit, quod eos minimè offendat. Cicero pro Ligario. Vide, quàm non reformidem, vide, quanta lux liberalitatis, & sapientiæ tuæ mihi apud te dicenti oboriatur: quantùm potero voce contendam, vt hæc populus Romanus exaudiat: Suscepto bello Cæsar, gesto etiam magna ex parte. Nulla vi-

παῤῥησία. Pro lig.

coactus, iudicio meo, ac voluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant sumpta contra te.

Quint l. 9. c. 2.

CONcessio est, cum aliquid etiam iniquum videmur causæ fiducia pati, atque concedere: Cicero pro Milone, Excitate, excitate eum, si potestis ab inferis, frangatis impetum viui, cuius vix sustinetis furias insepulti, Et lib. 2. Acc. Verum esto eripe, hæreditatem propinquis: da Palestritis, & lib. 5. Leuia sunt hæc in hoc reo crimina motum virgarum Nauarchus nobilissimæ ciuitatis pretio redemit humanum: Alius ne condemnaretur, pecuniam dedit vsitatum est. Non vult populus Rom. obsoletis criminibus accusari. Verrem noua postulat, inaudita desiderat non de prætore Siciliæ, sed de crudelissimo tyranno fieri iudicium arbitratur. Sunt qui concessionem dictorum esse velint, qualis apud Cic. est illa ficta defensio Verris, sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium vitiorúmque princeps, at est bonus Imperator, & fœlix, & ad dubia Reipub. tempora reseruandus,

Lib. 5. Aenei. Sed concessio iuncta Ironiæ, miram vim habet, vt apud Virg.

5. Aenei. *I, sequere Italiã ventis, pete regna per vndas,*

& néque timoris
Argue tu Drance, quando tot stragis aceruos 11. Aen.
Teucrorum tua dextra dedit Et apud Cice. Pro Pl.
Litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, reuocemus eiectos, nimiæ pietatis & summi amoris in patriam vicissim nos pœnas ita diis placet, sufferamus.

Parenthesis, quàm Quintilianus interpretationem, vel interclusionem vocat, est declinatio breuis à proposito cùm continuationi medius aliquis sensus interuenit, Virg. παρένθεσις. Li 9. c. 3. de Orat. Eclog. 9.

Vare tuum nomen (superet modò Mantua nobis,
Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ)
Cantantes sublime ferent ad sydera Cygni.

Hæc breuior à re digressio, plurimis fit modis. Sed hoc exemplum rei declarandæ causa posuisse sit satis: longior illa digressio quæ multis pars causæ videtur: inter figuras iudicio quorundã numeranda non est. Verum à Cic. numeratur his verbis. Et abs re non longa digressio, in qua cùm fuerit delectatio, tum reditus ad rem aptus & concinnus esse debebit: exẽplum 3. de Or. 1. Orat. 201.

In lib.4. accus. est apud Cic. de situ & ornatu Syracusarum, aliáque permulta.

Εἰρώνεια. *Pro lig.* IRonia & à Quintiliano, & à Cice. inter sententiarum exornationes numeratur. Differt autem ab illa quæ tropus est quod tropus breuior sit & apertior. At in figura totius voluntatis fictio est. Cicero pro Ligario, Nouum crimen C. Cæsar & ante hunc diem inauditum, propinquus meus ad te. Qu. Tubero detulit, *Lib. 5. accus.* Ligarium in Africa fuisse: idque C. Pausa præstanti vir ingenio fretus fortasse ea familiaritate quæ est ei tecum, ausus est confiteri. Itaque quò me vertam, nescio: Paratus enim veneram cùm tu id neque per te scires, neq; audire aliũ de te potuisses, vt ignoratione tua ad hominis miseri salutem abuterer. Et quid agam iudices, & quæ sequuntur.

Μερισμός, *Rutilius ex Arist.* DIstributio quæ ad sententiarũ exornationes pertinet, est cùm aliquid in partes plures tribuitur quarum vnicuique ratio deinde sua subiungitur, vt Alexandro Macedoni, neque in deliberando cõsilium, neque in præliando virtus, neq; in beneficio benignitas deerat. Nam quum aliqua res dubia accidisset, appare-

bat sapientissimus, quum autem confligendum esset cum hostibus fortissimus: quum verò præmium dignis tribuendum liberalissimus. In 4. ad Heren. paulò aliter definitur. Distributio est, cum in plures, aut personas certas, negotia quædam dispertiuntur, neque fit vlla mentio subiectæ rationis, quia sine illa fieri potest distributio vt exempla ibi posita demonstrant, & verba Cice. in Orat. vt aliud alij tribuens dispertiat.

Permissio est cùm alicui rei vehementer confidimus, & ostendimus, nos eam tradere atque concedere alicuius voluntati, hoc modo sed ego iam iudices, summum ac legitimum meæ causæ ius omitto vobis quod æquissimum videatur, vt constituatis permitto. Non enim vereor, quinetiam si nouum sit vobis instruendum, libēter id quod postulo propter vtilitatem communis consuetudinis sequamini. Est etiam illa permissio, cùm aliqua ipsis iudicibus relinquimus æstimanda: nonnunquam aduersariis quoque, vt Caluus Vatinio, perfrica frontem, & dic te digniorem, qui consul fieres quàm Catonem. Quidam permissionem factorū esse volunt, vt concessionem dictorū: sed

Επιτροπή. 4. à He. *Rutilius ex Hyporide.* *Quintil. l. 9. c. 2.*

concessio, Quintiliani iudicio factorum est.

δέησις. DEprecatio quàm vel obsecrationem vel obtestationem alij appellāt, est, cùm opem alicuius imploramus, Cicero pro Deiotaro. Quamobrem hoc nos primum metu, C. Cæsar, per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te vllam partem iracundiæ suspicemur. Per dexteram te istam oro, quàm Regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti: istam, inquam, dexteram non tam in bellis & in præliis, quàm in promissis & fide firmiorē. Optatio est, quæ voti alicuius præbet significationem, vt pro lege Manilia, Vtinam, Quirites, virorum fortium, atque innocentium tantam copiam haberemus. Et pro Rabirio, vtinam mihi facultatem causa concederet, vt possem hoc prædicare, & Philip. 9. Vellem dij immortales fecissent, P. C. vt, &c.

Αςοία. EXecratio est, qua malum alicui præcamur: Cicero pro Deiotaro: Dij te perdant fugitiue, ita non modò nequam, & improbus, sed fatuus & amens es.

Ἐπιφώνημα. EPiphonema est rei narratæ vel probatæ summa acclamatio. Virg.

Tantæ molis erat Romanam condere gentem!

EXclamatio eſt, quę conficit ſignificationem doloris, aut indignationis alicuius per hominis aut rei cuiuſpiam compellationem: Cice. in Antonium: O miſerum me! conſumptis enim lachrymis, infixus tamen pectori hæret dolor. Idem contra Rullum. O perturbatam rationem ô libidinem refrenandam, ô conſilia diſſoluta, atque perdita. Et in Catilinam, O tempora, ô mores, Senatus hoc intelligit, Conſul. videt, hic tamen viuit. *Aenei. 1.* *Phil. 2.*

SVnt & illa iucunda, & ad condemnationem cùm varietate, tum etiam natura plurimùm proſunt, quæ ſimplicem quandam, & non præparatam oſtendendo orationem, minùs non ſuſpectos faciunt. Hinc eſt quaſi pœnitentia ducti, vt Cicero pro Cœlio: Sed quid ego ita grauem perſonam introduxi? Et quibus vtimur vulgò, *imprudens incidi.* Vel cùm quærere nos quid dicamus, fingimus; *quid reliquum eſt? nunquid omiſi?* Et cùm aliqua velut ignoramus: Cicero in Verrem: Sed earum rerum artificem, quem? quemnam: re- *Quint. l. 9. c. 2.* *Accuſ. 9.*

ctè admones, Polycletam esse dicebant. Et cùm deponimus apud memoriam auditoris aliqua, & reposcimus quæ deposuerimus. Hæc omnia dant orationi varios velut vultus. Gaudent enim aures varietate, & sicut oculi diuersarum aspectu rerum magis detinetur, ita semper animis præstant, in quod se velut nouum conuertant.

Act. 6.

HAec de tropis & ornamentis cùm verborum tum sententiarum dicta sint, in quorum numero nominibus: vt & natura explicanda, vsque adeò dissentiunt authores vel Græci, vel Latini, vt non modò inter se dissentiant, sed, quod maius est, Cicero qui vt ornatissimus in dicendo, sic in præcipiendo fuit diligentissimus, ipse sibi discrepet. Nã, vt Quintilianus animaduertit, multas figuras in tertio de Oratore libro posuit, quas in Oratore posteà scripto, quoniam de illis mentionem non fecit, videtur repudiasse. Quasdam posuit inter verborum exornationes, quæ sententiarum sunt lumina: Quædam ne figuræ quidem sunt. Non tamen est cur quisdam vel illum, vel alios authores hac de causa temerè reprehendat. Ea enim quæ de tropis & figuris precipi

Lib. 9. c. 3.

cipi

cipi possunt valde minuta sunt ; & exilia, ideoque non multum interest, hoc sic an illo modo sentias. Quam ego causam fuisse puto, cur idem Cicero strictim semper & cursim illas attigerit, & nullis nec definitionibus explicatas, nec exemplis illustratas quasi per transennam ostenderit. Iam numerus illarum nec fuit olim certus, nec verò vnquam esse poterit. Cuius rei duas ergo reperio causas. Altera est, quòd nouæ figuræ, Quintiliano etiam authore, fieri adhuc & excogitari possunt. Altera, quòd tam verborum, quàm sententiarum figuræ non in formas, quarum certus, sed in partes & quasi membra, quarum infinitior est numerus, distribuuntur. Quod optimè vidit Cicero : in Topicis enim cùm aliud diuisionem, aliud paritionem esse docuisset, dixissetque non esse vitiosum in partitione, si partem aliquam prætermittat, quod idem in diuisione vitiosum est, sic deinde causam eius rei addit. Formarum enim certus est numerus, quæ cuique generi subiiciantur : partium distributio sæpè est infinitior, tanquam riuorum à fonte deductio. Itaque in oratoris artibus quæstionis genere proposito, quot eius formæ sint, subiungitur ab- L.9.c.9.

solutè, at cùm de ornamentis verborum, sententiarumque præcipitur, quæ vocantur σχήματα, non fit idem. Res enim est infinitior, hæc esse in causa puto, vt omnis hæc de tropis & figuris disputatio, non solùm dubia & incerta, sed controuersa etiam, plenaque dissensionis semper fuerit. In qua ego quod similimum veri visum est, sum secutus.

De collatione. Cap. XXXI.

Cic. 3. de Or. 170. SEquitur collatio, quæ erit optima si vinctam orationem efficiet, si cohærentem, si lenem, si æquabiliter fluentem. In ea necessaria sunt ordo, & iunctura: primùm igitur de ordine. Sed illud priùs dicam, studiosis dicendi imprimis esse necessaria ea quæ deinceps de ordine, 1. de Or iuncturaque tradentur. Hæc enim sunt quæ clamores & admirationes in bonis oratoribus efficiunt.

De ordine. Cap. XXXII.

Quin. li. 9. c. 4. ORdinis obseruatio est in verbis singulis & contextis: in singulis cauendum est, ne decrescat oratio, & fortiori subiungatur aliquid infirmius, vt sa-

crilego fur, aut latroni petulans. Augeri enim debent sententiæ & insurgere, vt optimè Cicero. Tu, inquit, istis faucibus istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate: aliud enim alio maius superuenit: At si cœpisset à toto corpore, non benè ad latera, faucésque descenderet. Est & alius naturalis ordo, vt diem ac noctem, ortum & occasum dicas potiùs quàm retrorsum. Quædam ordinè permutato fiunt superuacua, vt fratres gemini, nam si præcesserint gemini, fratres addere non est necesse. Verbo sensum claudere, si compositio patiatur, longè optimum est, Cicero in Verrem: Itaque ille M. Cato sapiens, cellam penariam Reipub. nostræ, nutricem plebis Romanæ Siciliam nominauit. Ad si id asperum erit, decori potiùs orationis erit consulendum, vt fit apud summos Græcos, Latinósque oratores frequentissimè: Cicero in actione eadem: Nam cùm omnium sociorum prouinciarum rationem diligenter habere debetis, tum præcipuè Siciliæ, Iudices, plurimis, iustissimisque de causis. In oratione non sunt ad pedes verba dimensa vt in carmine, ideoque ex loco transferuntur in locum, quo maximè congruunt,

Philip 2.

Act 4.

ſicut in ædum ſtructura ſaxorum fieri conſueuit.

De iunctura.

Cap. XXXIII.

5. de Or. Quintil. l. 9 c. 4. IVnctura verò vt concinna, & elegans ſit, aſſequemur, ſi verba extrema cum conſequentibus primis ita iungemus, vt neque aſperè concurrant, néque vaſtiùs diducantur. Aſperum concurſum efficiunt conſonantes illæ, quæ ſunt aſperiores, vt S, vltima cum X. proxima, vt exercitus Xerxis: quarum triſtior, etiã ſi bina collidantur, ſtridor eſt, vt Ars ſtudiorum, Rex Xerxes. Hiulcam verò reddit orationem vocalium concurſus. Peſſimè longæ, quæ eaſdem inter ſe literas committunt, ſonabunt, vt, Viro optimo obtemperare; præcipuus tamen erit hiatus earum, quæ cauo, aut patulo maximè ore proferuntur, vt Cenſu humanitatis E, plenior litera eſt, I anguſtior: ideóque obſcurius in his vitium. Minus peccabit qui longis breues ſubiiciet: & adhuc, qui præponet longæ breuem: non tamen id vt crimen ingens expaueſcendum eſt. In quo neſcias, negligentiáne

an solicitudo sit peior. Necesse enim est, vt hic metus impetum dicendi retardet, & ab his quæ potiora sunt, auertat. Quare vt negligentis est oratoris hiulca subinde oratione vti: ita humilis est animi atque demissi, vbique hoc perhorrescere. In quo meritò quidam Isocratam, & eius discipulos, atque præcipuè Theopompum reprehendunt, quod eas literas tantopere fugerint. At Plato in populari etiam oratione crebram habet vocalium concursionem. Cicerò certè, & Demosthenes, modicè respexerunt ad hanc partem. Nam hiulca nonnunquã etiam decent, faciúntque ampliora quædam. Habet enim ille tanquam hiatus & concursus vocalium molle quidam, quod indicet non ingratam negligentiam de re hominis magis, quam de verbis laborantis. Itaque ille in oratione pro Marcello sic ait: Dolebam enim P. C. ac vehementer angebar, cum viderem virum talem, qui eadem causa, in qua ego, fuisset, non in eadem esse fortuna, nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam, versari me in vestro veteri curriculo, illo æmulo atque imitatore studiorum ac laborum meorum, quasi quodam socio à me & comite distracto. Vnde apertè intelligimus, crebram & ni-

In Orat. Quintil. l. 9. c. 4.

In Orat. pro Mar.

Quint. l. 9 c. 4. miam vocalium concursionē esse quidem vitandam; modicam verò & quæ in loco fit, non esse reprehendendam. Videndum etiā est, ne syllabæ verbi prioris vltimæ, sint primæ sequentis, quod Ciceroni in Epist. excidit: Res mihi inuisæ, visæ sunt Brute, Et in carmine: O fortunatam natam me consule Romam. Etiam monosyllaba, si multa sint, malè continuabuntur. Breuium prætereà verborum, ac nominum vitāda continuatio est, ne compositio minuta sit atque concisa. Et ex diuerso longiorum: afferunt enim traditatem. Illa quoque vitia sunt, si cadentia similiter & similiter desinentia &eodem modo declinata multa coniungantur. Nec verba quidem verbis, aut nomina nominibus, similiaque his continuari debent, cùm virtutes etiam ipsæ tædium pariant, nisi gratia varietatis adiunctæ. Illud postremò addamus, hanc orationis quasi structuram quæ ordine, iuncturaque constat, maximam quidem desiderare diligentiam, ea lege tamen ne fiat copiosè: nam esse cùm infinitus tum puerilis labor. Stylus enim exercitatus efficit facilem hanc viam componendi. Nam vt in legendo oculos, sic animus in dicendo prospiciet, quid sequatur: ne inconditis verbis, & male coag-

Cicero in [illegible] 150.

mentatis offendantur aures, quarum est iudicium superbissimnm.

De modo, & forma verborum.

CAP. XXXIV.

NOn est ex multis res vna quæ magis Oratorē ab imperio dicendi, ignaroque distinguat, quàm quòd ille rudis inconditè fundit, quantùm potest, & id quod dicit, spiritu non arte determinat. Orator autem sic alligat sententiā verbis, vt nihil inane, nihil inconditum, nhil curtum, nihil claudicans, nihil in oratione sit redundans. Hoc oratorio fit numero, qui aptam & cōcinnam, & suauem efficit orationē. Breuiter igitur origo, deinde causa, post natura, tum ad extremum vsus ipse explicetur orationis aptæ, ac numerosæ. *3. de Or. 173.*

De origine orationis numerosæ.

CAP. XXXV.

PRinceps inueniendi aptam verborum, & numerosam cōclusionem fuit Thrasymachus: cuius omnia nimis etiam erant scripta numerosa: Isocrates autem ita scienter, moderatéque rem totam temperauit, vt multi existimarint, illum

huius concinnitatis authorem, & principem extitisse. Vbi vero hæc formandæ orationis ratio cognita & inuenta est: sic omnibus placuit oratoribus, vt Aristoteles, quo nemo necdoctior, nec acutior, nec in rebus, vel inueniendis, vel iudicandis acrior vnquam fuit, versum in oratione vetet esse, numerum iubeat. Eius auditor Theodectes in primis, vt Aristoteles sæpè significat, politus scriptor, atque artifex hoc idē sentit, & præcipit: Theophrastus vero iisdem de rebus etiam acuratiùs Romani Ciceronis ferè tempore agnouerunt, cùm iam anni propè quadringenti essent apud Græcos, cùm hoc probaretur. Vsque adeò autem hanc orationis cōformandæ rationem ipse Cicero probauit, vt non solum eius hoc modo faciendæ, & ornandæ summus ipse artifex fuerit, sed diligentissimè etiā de toto ea re præceperit.

Cur numerosa oratio inuenta sit.

Cap. XXXVI.

QVoniam igitur habemus aptę orationis eos principes, authorésque quos diximus, & origo inuenta est, causa quæratur: quæ facilis & aperta est. Aures enim vel animus potius aurium nuncio

naturalem quandam in se cõtinet vocum omnium dimensioné. Itaque, & longiõra & breuiora indicat, & perfecta ac moderata semper expectat, mutila sentit quædam, & quasi decurtata, quibus tanquam debitò fraudetur, offenditur: productiora alia & quasi immoderatius excurrentia, quæ magis etiam aspernantur aures. Cum igitur fortuitò, sępè vt fit, aliquid cõclusè aptéque initio diceretur, animos hominũ auresq; pellebat vt intelligi posset id quo casu effudisset, cecidisse iucundè, tunc notatum genus est. Notatio autem & animaduersio peperit artem. Itaque vt Poëtica, & versus inuentus est terminatione aurium, obseruatione prudẽtium: sic in oratione animaduersum est, multo illud quidem seruis, sed eadem natura admonente esse quosdam certos cursus, conclusionésque verborum. De quarum natura, vt disserere possumus, necesse est, vt de incisis membris & periodo priùs dicamus.

De incisis membris, & periodis.

CAP. XXXVII.

Incisa, Græcè. Κόμματα.

INcisum est sensus non expleto numero conclusus, plerisque pars membri. Tale est enim quo Cicero vtitur: Domus,

Membra tibi deerat; at habebas. Pecunia superabat
κῶλα at egebas: vbi incisa sunt quatuor. Erũt &
vocant. singulis verbis incisa vt diximus, Testes,
dare, volumus. Incisũ est, Diximus Membrum autem est sensus numeris conclusus, sed à toto corpore abruptus, & per se nihil efficiens, vt, O callidos homines! O
Quint. l. rem excogitatam, O ingenia metuenda,
9. c. 3. quem quæso nostrum fefellit, id vos ita esse facturos: O callidos homines! perfectum est, at remotum à cæteris vim non habet, vt per se manus, & pes, & caput: & O rem excogitatam. O ingenia metuenda.
Corn. 2. Quando ergo incipit corpus esse; tùm venit extrema conclusio. Quem quæso nostrum fefellit, id vos esse facturos? Periodum Cic. tum ambitum, tum circuitum, tum comprehensionem, aut continuationem, aut circumspectionem dicit. Cùm temperetur autem membris omnis paulò longior circuitus, tamen aliud est cæsim & membratim, aliud circumscriptè dicere. Circumscriptio enim est cùm ab initio
Arist. 3. ad finem vsque quasi in orbem inclusa
Rhet. 4. fertur oratio, donec consistat in singulis
Cicer. in perfectis, absolutisque sententiis. Cicero
Orat. pro leg. Man. Quanquam mihi semper
Pro lege frequens conspectus vester multò iucun-
Manil. dissimus, hic autẽ locus ad augẽdum am-

plissimus, ad dicendum ornatissimus est visus. Quirites, tamē hoc aditu laudis, qui optimo cuique semper maximè patuit, non mea me voluntas, sed vitæ meæ rationes ab ineunte ætate susceptæ prohibuerunt: Membratim verò dicimus, cùm in singulis membris liberior insistit oratio. Cicero pro Milone; Itaque, quando illius postea sica illa, quam à Catiliną acceperat conquieuit. Hæc intentata nobis est, huic ego vos obiici pro me non sum passus: hæc insidiata Pompeio est. Hæc ista Appiam viam monumentum sui nominis nece Papyrij cruentauit. Incisum vero dicimus, cùm in singulis incisis insistit oratio. Cicero in Catilinam, inuect. 4. Tenentur literæ, signa manus, denique vniuscuiusque cōfessio. Quomodo autem cùm in incisis & membris, tum in circuitu numerus sit adhibendus, paulo pòst dicetur. Sed quia nullus extra poëticos numeros esse potest pedes, quibus & poëma fit, & oratio numerosa temperatur, ponamus: mox enim intelligetur, inter versum & orationem numerosam permagnum esse discrimen.

Cic. pro Milone.

Cicero in Catil. 4. in Orat.

De pedibus.

CAP. XXVIII.

Quintil. l. 9. c. 3. PEdes, qui duas habent syllabas, numero sunt quatuor, Spōdęus, Pyrrichius, Choreus, & Iambus Spondæus est è longis duabus, vt dicunt, mores. Illi cōtrarius est Pyrrichius, vt, nouus, tulit. Choreus est, è longa & breui, vt scribit, semper. Huic Iambus est cōtrarius, vt *legunt*, reos. Trium verò syllabarum pedes sunt octo, Molossus ex tribus longis, vt dicendi, conseruant. Trochæus quem Tribrachum alij appellant, è tribus breuibus, vt, facimus: Dactylus, ex longa & duabus breuibus, vt, littora. Anapæstus ex duabus breuibus, & longa, vt pietas, peragunt. Bacchius ex breui & duabus longis, vt amores. Antibacchius ex duabus longis & breui, vt audisse. Creticus quem alij Amphimacrum vocant, ex longa, breui & longa, vt possident. Amphibrachus ex breui, longa & breui: vt patebat. Cice. ex aliis pedibus tres tantùm ponit. Pæonas duos, & Dochimum, quibus & nos erimus contenti: nec tamen ipse dissimulat quibusdam numeros videri, non pedes, nec immeritò: quicquid enim supra tres syllabas habet, id ex pluribus pedibus est. Est igitur Pæon primus ex longa & tribus breuibus,

vt aſpicite, Pæon vltimus ex tribus breuibus & longa, vt facilitas, Dochimus verò ex Bacchio conſtat, & Iambo, & perhorreſcent.

De numero oratorio.
CAP. XXXIX.

QVid interſit inter oratorium numerum, atque Poëticum itémque inter orationem & Poëma, diligenter nunc attendendum eſt. Numerum oratorium Græci Rhytmum, Poëticum Metrum vocant. Quod etiam ſi conſtat vtrumque pedibus, habet tamen non ſimplicem differentiam. Nam Rhytmi ſpatio temporum conſtant, pedes etiam ordine. In Rhytmo enim nihil refert Dactyluſne ſit, an Anapæſtus, cum eodē temporum ſpacio vterque conſtet, in verſu pro Dactylo poni poteſt Anapæſtus. Eſt & illud diſcrimen, quòd metri ſemper idem eſt curſus, vt in Heroico carmine Dactyli, & Spondæi. In oratione alius atque alius numerus eſt adhibendus, ita vt nullus ſit, qui non aliquo loco adhiberi poſſit. Ex his facilè eſt intelligere, quàm multùm inter orationem numeroſam & poëma interſit. Verſus certis legibus adſtrictus eſt, vt nihil fiat extra præſcriptum: at in oratione nihil eſt certum, niſi aptè verbis comprehendatur.

In Ora. 170. ſententia. Itaque omnis, nec claudicans, nec quaſi fluctuans, & æqualiter, conſtanterque ingrediens numeroſa habetur oratio. Atque in dicendo numeroſum putatur, non quod conſtat totum è numeris, ſed quod ad numeros proxime accedit: quo etiam difficilius eſt in oratione vti, quàm verſibus, quod in illis certa quædam, & definita lex eſt quam ſequi ſit neceſſe: in dicendo autem nihil eſt propoſitum, niſi aut ne immoderata, aut anguſta, aut diſſoluta, aut fluens ſit oratio. In quo illud eſt vel maximum, quòd verſus in oratione ſi efficitur, coniunctione verborum vitium eſt, & quidem graue, ac longa animi prouiſione fugiendum, & tamen eam coniunctionem ſicuti verſum numeroſè cadere & quadrare, & perfici volumus. Quod quomodò faciendum ſit, deinceps explicamus.

In qua parte ambitus debeat inesse numerus, & qui pedes maxime probentur.

Cap. XL.

Cice in Orat. Quintil. l 9 c. 4. Est igitur intelligendum, in toto verborum ambitu numeros tenẽdos eſſe: Falluntur enim qui cẽſeant, cadere tantùm

numerosè oportere, terminariq; sententiam. Etsi enim id maximè decet, quoniam aures semper extremum expectant, in eoque acquiescunt ad hunc exitum tamen à principio ferri debet verborum illa comprehensio, & tota à capite fluere vt ad extremum veniens ipsa consistat. Et Arist. quidem heroum numerum grādiorem indicat, quàm desiderat soluta oratio Iambum autem nimis è vulgari esse sermone. Ita neque humilem & abiectā orationem, nec nimis altam & exaggeratam probat, plenam tamen eam vult esse grauitatis, vt eos qui audient, ad maiorem admirationē possit traducere. Trochæum autem, quem alij Tribrachum appellant, ab oratiōne segregat: quia contractio, & breuitas dignitatem non habent. Ita Pæona probat, quæ orationi vel oriēti, vel mediæ, vel cadenti aptissimum iudicat Cic. autē sentit omnes in oratione esse permixtos, & quasi confusos pedes. Nec enim effugere possemus animaduersionem, si semper iisdem vteremur. Sed Creticū, Dichoræum, Dochimum, Pæonas cæteris anteponit, modò ne Dochimus iteretur, aut cōtinuetur. In Heroo verò Dactyli & Anapæsti & Spondæi pe le impune progredi licere censet, duos duntaxat pede.: aut paulò plus, ne

In 3. de Orat & Orat. 3. de Orat.

planè in versum, aut similitudinem versuum incidamus. Sit igitur permixta, & temperata numeris oratio, nec dissoluta, nec tota numerosa, Pæone maximè, quoniam optimus author censet: sed reliquis etiam numeris, quos ille præterit, temperata. In his quæ demisso atque humili sermone dicentur. Iambus erit frequentissimus, Pæon in amplioribus, in vtroque Dactylus, Ita in varia & perpetua oratione hi sunt inter se miscendi, & temperandi. Sic minimè animaduerteretur delectationis aucupium, & quadrandæ orationis industria. Nec verò nimius his cursus numerorum esse debet: id enim in dicendo numerosum putatur, non quod totum constat è numeris, sed quod ad numeros proximè accedit. Nullus enim pes est, qui non aliquando veniat ad orationem. Miscendi ergo sunt, curandúmque vt sint plures, qui placeant, circumfusi bonis deteriores lateant. Cicero pro Mar. Nullum est tantum flumen ingenij, nulla dicendi, aut scribendi tanta vis, tantaque copia, quæ non dicam exornare, sede narrare, C. Cæsar, res tuas gestas possit: tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tua nullam in his laudem esse ampliorē, quàm eam, quā hodierno die consequu-

Cic. pro Mar.

sequutus es. In hac periodo sunt quidem alij pedes, sed qui eam iucundissimam efficiunt sunt Cretici, Dochimus, Pæon, Dactyli, & Spondæi.

De initio periodi. CAP. XLI.

CLausulas diligentius quàm cætera omnia, seruandas esse inter omnes conuenit, quòd in his maximè perfectio, atque absolutio iudicatur. Proximam autem clausulis diligentiam initia postulant. Nam & ad hæc intentus est auditor. Optimè hæc noscuntur à proceris numeris, ac liberis, maximè Dactylo, & Pæone priore, quem idem author vt optimum probat Cicero mollissimum quidem numerum, eundémq; amplissimum esse fatetur, sed Creticum anteponit. Anapęstus etiam qui Dactylo est spatio par, ordine contrarius, rectè orationem incipit, Cicero pro lege Manilia: Quamquàm mihi semper frequens conspectus vester. Exorsus est à Spondæo, Anapęsto, & Cretico. Et in eadem oratione: Testis est Italia à Cretico, & ita, tantum bellum, ab Anapæsto & Spondæo, &, Qui Siciliam adiit, à Pæone priore. Initia versuum initiis orationis non conueniunt, & si Titus

Rhe. 3. c. 4 Cic. in Orat.

Pro lege Manil.

Liuius Hexametri exordio cœpit: Factu-rúsne operæpretium sim. Dochimus quouis loco aptus est, dum semel ponatur: iteratus aut continuatus numerum apertum, & nimis insignem facit. Cicero de lege Agraria: Est illud amplissimum quod paulò antè commemoraui, Quirites. Vbi à Spondæo & Dochimo ducitur initium.

De lege Agra.

De fine periodi.

CAP. XLII.

IN extremo autem circuitu duo aut tres sunt ferè seruandi & notandi pedes, quos aut Choræos, aut Spondæos, aut alternos esse oportebit. Asia geminatum Choræum, qui dichoræus vocatur, maximè secuta est. Cadit autem ille præclarè, sed in orationis numero nihil est tam vitiosum, quàm si semper est idem. Spondæus est in clausulis firmus & stabilis, quo plurimum est vsus Demosthenes. Pæona alterũ orationi cadẽti aptissimum putat Aristoteles; quem Cicero non reijcit, sed aptiorem eo loco iudicat Creticũ: Qui siue geminetur, siue Spondæũ præcedat, multum decoris habet in clausulis. Cic. pro Mar. Pristino more dicendi: Creticus est geminatus & Spondæus: & conseruatam ac restitutam puto, Spondæus & duo Cretici, & nec vlla vnquam ætas

de tuis laudibus conticeſcet: Duo Cretici & Dichoræus. Optimè etiam eſt ſibi iunctus Anapæſtus. Cic. Nihil habet nec fortuna tua melius quàm vt poſſis: nec natura tua melius quàm vt velis conſeruare quam plurimos. *Pro Lig.* Ne Iambus quidem aut par Trochæus, aut etiam Dactylus, ſi eſt proximus à poſtremo parum volubiliter peruenit ad extremū, ſi eſt extremus Choræus aut Spondæus, nunquam enim intereſt, vter ſit eorum in pede extremo. Sed iidem tres pedes malè concludunt, ſi quis eorum in extremo locatus eſt, niſi cum pro Cretico poſtremus eſt Dactylus: nihil enim intereſt, Dactylus ſit extremus, an Creticus: quia poſtrema ſyllaba breuis an longa ſit, ne in verſu quidem refert: Eſt Dochymus ſtabilis in clauſulis & ſeuerus. Cice. in Antonium, Te miror Antoni quorum facta imitere, eorum exitus non perhorreſcere. *Phil. 2.* Multæ ſunt aliæ clauſulæ, quæ numeroſè & iucundè cadunt, quas diligentiſſimè oſtendit Quintilianus. Etiam intelligendum eſt, clauſulas verſuum non conuenire clauſulis orationis, quod Bruto excidit: Quamquam ſciūt, placuiſſe Catoni. Et vitandum eſſe, ne plurium ſyllabarum verbis vtamur ſæpè in fine,

quod etiam in carminibus est permolle. Non desunt enim, qui Ciceronem vituperent in his, familiaris cœperat esse balneatori. Et pro Cœlio, Non minus dura Archipiratæ: Nec illud quidem prætereundem est, clausulas maximè apparere, & intelligi, quòd aures continuam vocem secutæ, ductæque velut prono decurrentis orationis flumine, tum magis iudicent, cùm ille impetus stetit, & intuendi tempus dedit. Variandæ sunt igitur, ne aut animorum iudicio repudientur, aut aurium satietate. Hoc vicissitudines numerorum efficient, qui præstabunt, vt neque ij satientur qui audient fastidio similitudinis, nec orator, id quod faciet, opera dedita facere videatur.

De media periodo, CAP. XLIII.

De Ora. SI primi & postremi illi pedes sunt hac ratione seruati, medij possunt latere modò ne circuitus ipse verborum *Quintil. l. 9. ca. 3.* sint aut breuior quàm aures expectent, aut longior, quā vires atque anima patiatur. Verùm mediis non ea modò cura debet esse, vt inter se cohæreant, sed ne pigra, ne longa sint: ne, quod maximum vitium est breuium contextu resultent, ac

sonum reddant penè puerilẽ crepitaculorum. Nam vt initia clausulæque plurimum momenti habent, quoties incipit sensus, aut desinit sic in mediis quoque sunt quidam conatus, qui leuiter intersistunt: vt currentium pes etiam si non moueatur, tamen vestigium facit. Itaque non modò membra, inciso pede incipere, atq; cludi decet, sed etiam in ijs, quæ non dubiè contexta sunt, nec respiratione vtuntur, spiritum sustinemus, quis enim dubitet vnum sensum, & vnius spiritus esse. Animaduerti iudices omnem accusatoris orationem in duas diuisam esse partes. Tamẽ & duo prima verba, & tria proxima, & deinceps duo rursus ac tria, suos quasi numeros habent spiritum sustinentes: sicut apud rhythmicos æstimantur hæ particulæ, prout sunt graues, acres, lentæ, celeres, remissæ, exultantes. Proinde id quod ex illis conficitur aut seuerum, aut luxuriosum, aut quadratum, aut solutum erit. Pæonem quidem vt orienti, sic etiam mediæ orationi aptum esse M. Tullius fatetur. Idem Dochimum quouis loco aptum esse confirmat. Creticos etiam & Bachios nonnulli meritò in hac parte laudant. Fluit autem omnino numerus à primo, tum incitatus breuitate

pedum, tum proceritate tardius. Quare si orationē ferri celerius volumus, crebros Trochæos, & Iambos inseremus: si lentius incedere, Spondæos frequenter interponemus: si moderatius ingredi, ijs pedibus vtemur, qui breuibus, longisve syllabis temperantur, cursum contentiones magis requirunt, expositiones rerum tarditatē.

De his quæ suapte natura numerosa sunt.

Cap. XLIV.

In Orat. Aliquando suapte natura numerosa sunt quæ dicuntur, etiam si nihil factum est de industria. Cùm enim sunt casus in exitu similes, aut paribus paria referuntur, quasi sua sponte concinnitatem habet oratio, vt in illo Ciceronis pro Milone: Est enim, Iudices, hæc non scripta, sed nata lex, quam nō didicimus, accepimus, legimus: verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus: ad quàm non docti sed facti, non instituti, *Pro Mil.* sed imbuti sumus: Hæc enim talia sunt quia referuntur ad ea ad quæ debent referri intelligimus, non quæsitum esse numerum, sed secutum. Quod fit item referendis contrariis. In hoc genere Ci-

cero frequens est, vt illa sunt in quarto accusationis, Conferte hanc pacem cum illo bello: huius prętoris aduentum cum illius Imperatoris victoria: huius cohortem impuram cum illius exercitu inuicto, huius libidines cum illius continētia ab illo qui cepit conditas, ab hoc qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas: quæ sunt venustissima. Semper enim hæc quæ à Græcis antitheta nominari suprà diximus cum de figuris ageremus numerum oratorium necessitate ipsa efficiunt, & eum sine industria. *Acc. 4. in Ver.*

Quæ vitia sunt vitanda in oratione numerosa.

C A P. XLV.

HAEc tamen vitia in tota hac re diligentissimè sunt vitanda. In primis ne apertè verba traiiciantur, quò melius aut cadat, aut voluatur oratio deinde ne inania quædam verba, quasi complementa numerorum includātur: tertiò ne minutis numeris concidatur, infringaturque sententia. Sed verba iam probata & electa concinnè coagmententur. Nam vel dura inter se commista potiora sunt inutilibus. Multa sunt autem, quæ *Quintil. l.9.c.4.*

iis Vitiis declinatis: numerosè componendi laborem minuant, Sunt enim multæ figuræ, quibus & casus, & numeri possint variari. Sunt multa etiam, quæ idem valent atque significant, ex quibus exercitati facilè illud eligunt, quod institutæ verborum comprehensioni maximè quadrat.

De magnitudine ambitus.

Cap. XLVI.

HAbet autem periodus membra adminimum duo, sæpè etiam & tria. Cice. pro lege Manilia: Nam cum anteà per ætatem nondum huius authoritatem loci contingere auderem, statuerémque nihil huc, nisi perfectum ingenió, elaboratum industria afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putaui. Cicero eum ambitum mediocritatem habere ait, qui quatuor ferè membris constat. Nam & aures implet, & nec breuior est, quàm satis sit, nec longior. Vult autem vt è quatuor, quasi hexametrorum versuum instar quod sit, constet ferè plena comprehensio, Eius generis est illud pro Milone. Ego cum tribunus plebis Republica oppressa me Senatui dedissem, quem extinctum acceperam equitibus

Romanis quorum vires erant debiles: bonis viris qui omnem authoritatem Clodianis armis abiecerant, mihi vnquam bonorum prçsidium defuturum putarem. Debet autem periodus sensum cõcludere sit etiam aperta, vt intelligi possit: & non immodica, vt memoria contineri possit.

De numero qui est in membris, & cuiusmodi ea esse debeant.

CAP. XLVII.

QVid sit membrum, quid incisum, quid ambitus antea dictum est. Illud etiam est explicatum, aliud esse circumscriptè, aliud membratim dicere. Illic enim circumscribitur, verborum comprehensio donec in clausula tandem cõsistat: hic in singulis membris oratio insistit, quod in pronunciando magnopere reficit spiritum vnde fit, vt oratio quam membris carpimus, longior multò esse possit, quàm ea, quæ constat circuitu. Ita vt aliquando ad quindecim, aliquando ad viginti membra excurrat. Cicero pro Milone: Occidi occidi, non Spurium. Melium, & quæ sequuntur, Nihil autem tam debet esse numerosum quã hoc quod minimè apparet, & valet plurimum. Spondæum hic Cicero vehementer commen-

dat. Nam etsi, quod est de longis duabus, hebetior videtur & tardior, habet tamen stabilem quendã, & non expertem dignitatis gradum: in incisionibus verò multò magis, & in mẽbris: paucitatem enim pedum, grauitatis suæ tarditate compensat.

In quo scribendi genere circumscriptè, in quo sit membratim dicendum.

Cap. XLIII.

IN historia, laudationibus, totoque eo genere quod Græci Ἐπιδεικτικὸν nominant, quod quasi ad inspiciendum delectationis causa comparatum sit, omnia Isocrateo, Theopompeoque more, illa circumscriptione, & ambitu dicenda sunt vt tanquam in orbe inclusa currat oratio. Itaq; postea quam est cognita hæc vel circumscripto, vel comprehensio, nemo qui aliquo esset in numero, scripsit orationem eius generis, quod esset ad delectationem comparatum, remotumque à iudiciis, forensiq; certamine, quin redigeret omnes in quadrum, numerumque sentẽtias. Genus autem hoc orationis nec totum assumendum est ad contentiones, & causas veras, nec omninò repudiandum. Si enim semper vtare, cùm satietatem affert, tum

quale ſit ab imperitis etiam cognoſcitur. Detrahit præterea actionis dolorem, auſert humanum ſenſum actoris, tollit funditus varietatem & fidem. Sed quoniam adhibenda nonnunquam eſt, primum videndum erit quo loco; deinde quamdiu retinenda ſit, tum quot modis commutãda. Adhibenda eſt igitur numeroſa oratio, ſi aut laudandum eſt aliquid ornatius vt Cic. in accuſationis ſecundo de Siciliæ laude dixit, aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis deſiderat, quàm doloris, vt in quarto accuſationis idem Cicero de Syracuſarum ſitu dixit. Eſt etiam apta procemiis maiorum cauſarum, vbi ſollicitudine, miſeratione, commendatione res eget. Sæpè etiam in amplificanda re, conceſſu omnium, funditur, numeroſè & volubiliter oratio. Id autẽ tum valet, cùm is qui audit ab oratore iam obſeſſus eſt ac tenetur. Non enim id agit, vt inſidiantem obſeruet; ſed iam fauet, proceſſumque vult, dicendiq; vim admirans, non inquirit quod reprehendat. Hæc autem forma perorationes quidem includit, ſed in reliquis orationis partibus retinenda non diu eſt. Nam cùm locis ſupradictis ea fuerimus vſi, tota dictio eſt ad inciſa, & membra transferenda.

Incisim autē & membratim tractata oratio in veris causis plurimum valet, maximèque his locis, cum aut arguas, aut refellas.

Qua ratione paretur hæc facultas aptè & numerosè dicendi.

Cap. XLIX.

Cicero in Orat.

HÆc autem facultas aptè, atque numerosè dicendi, non est tanti labori quanti videtur. Nec ideo hæc tractantur à summis viris, vt oratio quæ ferri debet ac fluere, demetiendis pedibus, ac perpendendis syllabis consenescat. Satis enim in hoc oratorem formabit multa scribendi exercitatio, vt ex tempore etiā aptè, numerosèque dicat. Antè etiam circumscribitur mente sententia, confestimque verba concurrunt, quæ mens eadem qua nihil est celerius statim dimittit, vt suo quodque loco respondeat: Quod si Antipater ille Sidonius solitus est versus Hexametros, aliosque variis modis ac numeris fundere ex tempore, tantumque hominis ingeniosi ac memoris valuit exercitatio, vt cùm se mente ac voluntate coniecisset in versum, verba sequerentur, quantò id facilius in oratione, exercitatione, & consuetudine adhibita consequemur? Nihil enim est tam tenerum

neq; tam flexibile, neque quod tam facilè ſequatur, quocumque ducas quàm oratio. Ex hac verſus, ex eadem diſpares numeri conficiuntur: ex hac hæc etiam ſoluta variis modis, multorúmque generũ oratio. Et vt molliſſimam ceram ad noſtrum arbitrium formamus: ſic orationis genus ad omnem rationem & ad aurium voluptatem, & animorum motum facilè mutatur & vertitur. Neminem itaque Pœon aut Creticus ille, aut Dichoræus conturbet, ipſi occurrent orationi, ipſi inquam ſe offerent, & reſpondebunt non vocati, conſuetudo modò adſit ſcribendi hoc modo, atque dicendi. Vt enim Muſici accuratè primo, & cogitatè ſuæ artis præſcripta & formulas obſeruant, at vbi vſus acceſſit, ſine cogitatione etiam & cura, eadem illa incredibili celeritate efficiunt: ſic vbi orator hoc modo ſcribere initio conſueuerit, ſine vllo labore poſteà ſimiliter ſcribet ac dicet.

Quanti momenti ſit aptè dicere.

CAP. L.

QVantum autem ſit aptè dicere, experiri licet ſi aut compoſiti Oratoris benè ſtructam collationem diſſoluas permutatione verborum: corrùmpetur

Cicero in Orat. Quin. li. 9. c. 4.

Hic locus est apud Ciceronem in Ora. Corneliana nõ extat.

enim tota res; vt hæc Ciceronis in Cornelia: Neque me diuitiæ mouent, quibus omnes Africanos & Lælios, multi vænalitij: mercatorésque superarunt, immutata paululũ, vt sic: Multi superarunt mercatores, vænalitiiq; , perierit tota res. Et quæ sequuntur Neque vestis, aut cęlatum aurum & argentum, quos nostros veteres Marcellos, Maximosque multi Eunuchi è Syria Aegyptoq; vicerũt. Verba permuto sic, vt sit: vicerunt Eunuchi è Syria, Aegyptoq; adde tertium. Neq; verò ornamenta ista villarum quibus L. Paulum, & L. Mummium, qui rebus his vrbem Italiamque referserunt, ab aliquo video perfacilè Diliaco aut Syro potuisse superari: facta potuisse superari ab aliquo Syro aut Diliaco. Vidésne, vt ordine verborum paulum commutatio, iisdem verbis stante sententia, ad nihilũ omnia recidant, cùm sint ex aptis dissoluta? Aut si alicuius inconditi arripias dissipatam aliquam sententiam, eamque ordine verborũ paulùm commutato in quadrũ redigas, efficiatur aptum illud, quod fuerit anteà diffluẽs ac solutum. Agè sume de Gracho apud censores, illud abesse nõ potest quin eiusdem hominis sit probos improbare, qui improbos probet. Quantò aptius, si ita di-

xisset: Quin eiusdem hominis sit qui improbos probet, probos improbare? Hoc modo dicere nemo vnquam noluit: nemóque potuit quin dixerit, qui autem aliter dixerunt hoc esse qui non potuerunt. Res autem se sic habet, vt breuissimè dicam quod sentio compositè &aptè sine sententia dicere, insania est: sententiose autem sine verborũ & ordine& modo, infãtia est: sed huiusmodi tamen infantia: vt ea qui vtantur, nõ stulti homines haberi possint: etiam plerumq; prudentes: quò, qui est contentus, vtatur. Eloquens verò, qui non approbationes solùm sed admirationes, clamores, plausus, si liceat, mouere debet omnibus oportet ita rebus excellat, vt ei turpe sit, quicquam aut spectari, aut audiri libentiùs. Hæc. Cice. in Oratore. Quare cùm Aristoteles, qui aureum fudit flumen orationis, cùm Theophrastus qui à diuinitate loquẽdi nomen inuenit: cùm Isocrates, quem eloquentiæ patrem Cicero appellat, cum Demosthenes, cui sine dubio summa vis eloquentiæ conceditur: cùm Cicero, qui primus cum Græcorum gloria Latinè dicendi copiam æquauit, hanc eloquentiæ partem tanti fecerit, eam nobis summa debemus industria, summo etiam studio comparare.

De tribus generibus dicendi.

C A P. L I.

Cicer. in Orat. Quint. l. 9. c. 4.

PErſpicuum eſt aliud dicendi genus in paruis cauſis, aliud in modicis, aliud in grauibus deſiderari. Nec ſolùm variæ cauſæ varium dicendi genus efflagitant ſed diuerſæ orationis partes diuerſam quoque orationis formam poſtulant: Quod cùm ita ſit, quot ſint genera dicendi, & in quibus tum cauſis, tum orationis partibus ea ſint adhibenda dicamus. Tria ſunt igitur dicendi genera, in quibus omnibus peræquè debet florere excellens, & perfectus orator. Vnum ſubtile, acutum & tenue: Alterum vehemens, copioſum & graue: tertium eſt interiectum, intermedium & quaſi temperatum, in quo neque eſt acumen ſuperioris generis, neć vis poſterioris. Cùm autem oratoris tria ſint officia, docere, mouere, & delectare: ſubtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flectendo verſatur. In genere ſubtili forma debet eſſe orationis à vinculis numerorum libera & ſoluta, non tamen vaga, vt ingredi liberè, non vt licenter videatur errare. Diligentia enim coagmentandi verba prætermittenda eſt, & omnis inſignis ornatus

Cicero in orat. 49. Quint l. 12. c. 10 In orat. 468. In orat. 461.

tus remouendus. Ponentur tamen acute, crebræque sententiæ: ornamenta verborum & sententiarum cum tropis verecundè parcéque adhibebuntur; translationes tamen poterunt esse crebriores, nec tam crebræ tamen, quàm in genere dicendi amplissimo. Genus temperatum vberius est aliquantò & robustius, quam hoc humile, de quo dictum est: summissius autem quàm illud, de quo dicetur, amplissimum. Huic omnia, dicendi ornamenta conueniunt, plurimumque est in hac oratione suauitatis. In idem verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum. Hoc in genere neruorum vel minimum, suauitatis autem est vel plurimum. At illud amplum graue, copiosum, ornatum, vim profectò habet vel maximam, modò enim perfringit, modò irrepit in sensus, inserit nouas opiniones, euellit insitas. Hic Orator & defunctos excitabit vt Appium Cæcum. Apud hunc & patria ipsa clamabit, aliquemque (vt apud Ciceronem in Oratione contra Catilinam in Senatu) alloquetur. Hic & amplificationibus extollet orationem, & vi superlationum quoque eriget, vt, Quæ Charybdis tam vorax? & Oceanus, medius fidius, ipse: hic iram, hic misericor-

In Orat.

In Orat. pro Cæl. Orat. 1. Philip. 2.

diam inſpirabit: hic dicet, Te vidit, & fleuit, & appellauit: & per omnes affectus tractatur. His tribus generibus vtetur Orator vt res exiget, nec pro cauſa modo, ſed pro partibus cauſæ. Magni igitur iudicij, ſummæ etiam facultatis eſſe debebit moderator ille, & quaſi temperator huius tripartitæ varietatis. Nam & iudicabit, quid cuique opus ſit, & poterit, quocunque modo poſtulabit cauſam dicere. Ad cauſas tenues, cuiuſmodi eſt cauſa pro Cæcinna, ſummiſſum: ad graues, qualis eſt Rabirij; vehemens: ad mediocres, ex quo genere eſt pro lege Manilia, temperatum dicendi genus accommodandum eſt. In eadem etiam oratione ad conciliandum quidem mediocre ad docendum verò atque probãdum ſubtile & enucleatum, ad mouendum, graue debet adhiberi. Eſt enim eloquẽtis proprium, parua ſummiſſè, modica temperatè, magna grauiter dicere. Multum etiam refert, quæ ſit perſona eius qui dicit, & eorum qui audiunt. Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis auctoritas, non omnis ætas, nec verò locus aut tempus, aut auditor omnis eodem aut verborum genere tractandus eſt, aut ſententiarũ. In omnibus etiam rebus

videndum est quatenus. Et si enim suus cuique modus est, tamen magis offendit nimium, quàm parum: vnde fit, vt eloquentiæ, sicut reliquarum rerum fundamentum sit sapientia. Hæc de eloquutione dicta sint. Nunc quoniam omnia conformandæ & expoliendæ orationis præcepta exposita sunt, ordine vt instituimus, ad memoriam transeamus.

De memoria. CAP. LII.

MEmoriæ artem primum omnium instituisse ferunt Chium Simonidem. Cùm enim celebri, & frequenti conuiuio interesset, de triclinio egressus est: Eo egresso, triclinium supra conuiuas corruit, atque ita contudit, vt cùm eos humare vellent sui, non possent obstrictos internoscere vllo modo. Tunc Simonides dicitur ex eo, quòd meminisset quo eorum loco quisq; cubuisset, demonstrator vniuscuiusq; sepeliendi fuisse. Ex hoc Simonidis facto notatum videtur, iuuari memoriam signatis animo sedibus. Quod suo quisque etiam experimento credere potest. Nam cum in loca aliqua post tempus reuersi sumus, non ipsa agnoscimus tantùm, sed etiam quæ

Cic. 3 de Or. 353. Quintil. l. 11. c. 2.

in iis fecerimus, reminiſcimur: perſonæque ſubeunt, nonnunquam tacitæ quoque cogitationes in animum reuertuntur.

An memoria ſit eloquentiæ pars.

CAP. LIII.

ETiam ſi memoria eloquentiæ cum alijs artibus ſit communis, tamen artificioſa memoria oratoriæ artis meritò pars exiſtimatur. Neſciretur enim quanta vis iis eſſet, quanta diuinitas, niſi in hoc lumen orandi vim extuliſſet. Non enim rerum modò, ſed etiam verborum ordinem præſtat, nec ea pauca contexit, ſed propè in infinitum, ita vt longiſſimis actionibus priùs audiendi patientia quàm memoriæ fides deficiat. Non immerito igitur theſaurus eloquentię dicitur, cum exemplorum, legum, ſapienter dictorum, benéque factorum velut quaſdam copias, quibus abundare, quáſque in promptu ſemper habere debet Orator. incredibilis eius vis repræſentet.

De artificio memoriæ.

CAP. LIV.

ARtificium igitur memoriæ à veteribus traditum, locis conſtat & imaginibus: Itaque his, qui hanc ingenij partem exercent, loca multa priùs animo

capienda sunt spatiosa, multa varietate signata, illustria, explicata modicis interuallis, vt ædium ferè magnarum, aut alterius ædificij: Hæc animo diligenter sunt affigenda, vt sine cunctatione ac mora partes eorum omnes cogitatio possit ordine percurrere. Plus enim quam firma debet esse memoria, quæ aliam memoriam adiuuet. Tum ea, quæ fuerint scripta, vel cogitatione comprehensa, ordine his locis sunt commendenda, signis quæ memoriã eorum excitent, notata. Ita fiet vt res ordine teneantur. Exempli gratia, si sit de nauigatione, re militari, & agricultura dicendum, nauigationis anchora rei militaris gladius vel spiculum agriculturæ spica, vel simile aliquid imago esse potest. Hæ imagines supradictis locis ordine sunt committendæ. Deinde, cùm repetenda fuerit memoria: incipies ab initio loca recensere, & quid cuique credideris reposces. Imago enim cuiusque admonebit, vt quàlibet multa sunt, quorum meminisse oporteat, sint singula connexa quodam choro. Sic enim fit vt ordinem rerum locorum ordo conseruet, res autem ipsas rerum effigies notentur. Vtendum est autem imaginibus aliquid agentibus, acribus, insignitis, quæ occur-

rere, celeritérq; percurrere animum possint. Loca quæ assumpseris egregiè, commoditérque notare oportebit, vt perpetuò hærere possint. Nam imagines pro rerum varietate subinde sunt mutandæ, at loca perpetuo remanere debent.

Quid conferat hoc memoriæ artificium.

CAP. LV.

VT ad quædam prodesse hæc non est negandum, vt si rerum nomina multa per ordinem audita reddenda sint, vel res diuersæ ordine complectendæ: sic in ediscendis orationis perpetuę verbis nihil ferè prosunt. Singulorum enim verborũ imagines memoriæ mandare, & inutile esset, & infinitum. Si longior cõplectenda memoria oratio fuerit, proderit per partes ediscere. Non est autem inutile, quo faciliùs hæreant, aliquas apponere notas, quarum recordatio commoueat, & quasi excitet memoriam. Illud neminem non iuuabit, iisdem quibus scripseris chartis ediscere. Si tamen quis vnam, maximámque artem memoriæ quærat, exercitatio est, & labor. Multa ediscere, multa cogitare, & (si fieri potest) quotidie, potentissimum est. Quantum autem natura, studióque valeat memoria, vel Themistocles testis est, quem vnum intra annum opti-

Quintil. l. 11. c. 2. in extre. p.

mè locutum esse Persicè constat: vel Mithridates cui duas & viginti linguas, quot nationibus imperabat, traditur notas fuisse, vel Crassus ille diues, qui cum Asiæ præesset, quinque Græci sermonis differentis sic tenuit, vt qua quisque apud eum lingua postulasset eadem sibi ius redditum ferret: vel Cyrus quem omniũ militum tenuisse creditum est nomina. Quin semel auditos quamlibet multos versus protinus reddidisse dicitur Theodectes. Explicatis memoriæ præceptis, restat, vt de pronunciatione dicamus.

De pronunciatione, & eius vtilitate.

CAP. LVI.

Pronunciatio à plerisque actio dicitur, sed prius nomen à voce, sequens à gestu videtur accepisse. Hæc autem pars est, quæ in dicendo vna dominatur. Sine hac summus Orator esse in numero nullo potest, mediocris hac instructus summos sæpè superare. Nam & infantes actionis dignitate, eloquentiæ sæpè fructum tulerunt, & diserti deformitate agendi multi infantes putati sunt. Vt iam non sine causa huic primas dedisse Demosthenes dicatur, cùm rogaretur quid in dicendo esset primum, huic secundas, huic tertias. Est enim

Quintil. l. 11. c. 3. de Orat. pa. 309. in Orat. 16. de Cla 141. & inor. 16. Quintil. li. 11 ca.

Hic locus est apud Ciceronem in Ora. Corneliana nõ extat.

enim tota res; vt hæc Ciceronis in Cornelia: Neque me diuitiæ mouent, quibus omnes Africanos & Lælios, multi vænalitij: mercatoréſque ſuperarunt, immutata paululũ, vt ſic: Multi ſuperarunt mercatores, vænalitiiq;, perierit tota res. Et quæ ſequuntur Neque veſtis, aut cęlatum aurum & argentum, quos noſtros veteres Marcellos, Maximoſque multi Eunuchi è Syria Aegyptoq; vicerũt. Verba permuto ſic, vt ſit: vicerunt Eunuchi è Syria, Aegyptoq; adde tertium. Neq; verò ornamenta iſta villarum quibus L. Paulum, & L. Mummium, qui rebus his vrbem Italiamque referſerunt, ab aliquo video perfacilè Diliaco aut Syro potuiſſe ſuperari: facta potuiſſe ſuperari ab aliquo Syro aut Diliaco. Vidéſne, vt ordine verborum paulum commutatio, iiſdem verbis ſtante ſententia, ad nihilũ omnia recidant, cùm ſint ex aptis diſſoluta? Aut ſi alicuius inconditi arripias diſſipatam aliquam ſententiam, eamque ordine verborũ paulùm commutato in quadrũ redigas, efficiatur aptum illud, quod fuerit anteà diffluẽs ac ſolutum. Agè ſume de Gracho apud cenſores, illud abeſſe nõ poteſt quin eiuſdem hominis ſit probos improbare, qui improbos probet. Quantò aptius, ſi ita di-

xiſſet: Quin eiuſdem hominis ſit qui improbos probet, probos improbare? Hoc modo dicere nemo vnquam noluit: nemóque potuit quin dixerit, qui autem aliter dixerunt hoc eſſequi non potuerunt. Res autem ſe ſic habet, vt breuiſſimè dicam quod ſentio compoſitè &aptè ſine ſententia dicere, inſania eſt: ſententioſe autem ſine verborũ & ordine& modo, infãtia eſt: ſed huiuſmodi tamen infantia: vt ea qui vtantur, nõ ſtulti homines haberi poſſint: etiam plerumq; prudentes: quò, qui eſt contentus, vtatur. Eloquens verò, qui non approbationes ſolùm ſed admirationes, clamores, plauſus, ſi liceat, mouere debet omnibus oportet ita rebus excellat, vt ei turpe ſit, quicquam aut ſpectari, aut audiri libentiùs. Hæc. Cice. in Oratore. Quare cùm Ariſtoteles, qui aureum fudit flumen orationis, cùm Theophraſtus qui à diuinitate loquẽdi nomen inuenit: cùm Iſocrates, quem eloquentiæ patrem Cicero appellat, cum Demoſthenes, cui ſine dubio ſumma vis eloquentiæ conceditur: cùm Cicero, qui primus cum Græcorum gloria Latinè dicendi copiam æquauit, hanc eloquentiæ partem tanti fecerit, eam nobis ſumma debemus induſtria, ſummo etiam ſtudio comparare.

De tribus generibus dicendi.

CAP. LI.

Cicer. in Orat. Quint. l. 9. c. 4.

Perspicuum est aliud dicendi genus in paruis caussis, aliud in modicis, aliud in grauibus desiderari. Nec solùm variæ caussæ varium dicendi genus efflagitant sed diuersæ orationis partes diuersam quoque orationis formam postulant. Quod cùm ita sit, quot sint genera dicendi, & in quibus tum caussis, tum orationis partibus ea sint adhibenda dicamus. Tria sunt igitur dicendi genera, in quibus omnibus peræquè debet florere excellens, & perfectus orator. Vnum subtile, acutum & tenue: Alterum vehemens, copiosum & graue: tertium est interiectum, intermedium & quasi temperatum, in quo neque est acumen superioris generis, nec vis posterioris. Cùm autem oratoris tria sint officia, docere, mouere, & delectare: subtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flectendo versatur. In genere subtili forma debet esse orationis à vinculis numerorum libera & soluta, non tamen vaga, vt ingredi liberè, non vt licenter videatur errare. Diligentia enim coagmentandi verba prætermittenda est, & omnis insignis ornatus

Cicero in orat. 49. Quint l. 12. c. 10 In orat. 468. In orat. 461.

tus remouendus. Ponentur tamen acute, crebræque sententiæ : ornamenta verborum & sententiarum cum tropis verecundè parcéque adhibebuntur ; translationes tamen poterunt esse crebriores, nec tam crebræ tamen, quàm in genere dicendi amplissimo. Genus temperatum vberius est aliquantò & robustius, quam hoc humile, de quo dictum est : summissius autem quàm illud, de quo dicetur, amplissimum. Huic omnia, dicendi ornamenta conueniunt, plurimumque est in hac oratione suauitatis. In idem verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum. Hoc in genere neruorum vel minimum, suauitatis autem est vel plurimum. At illud amplum graue, copiosum, ornatum, vim profectò habet vel maximam, modò enim perfringit, modò irrepit in sensus, inserit nouas opiniones, euellit insitas. Hic Orator & defunctos excitabit vt Appium Cæcum. Apud hunc & patria ipsa clamabit, aliquemque (vt apud Ciceronem in Oratione contra Catilinam in Senatu) alloquetur. Hic & amplificationibus extollet orationem, & vi superlationum quoque eriget, vt, Quæ Charybdis tam vorax? & Oceanus, medius fidius, ipse : hic iram, hic misericor-

In Orat.

In Orat. pro Cæl. Orat. 1. Philip. 2.

diam inſpirabit: hic dicet, Te vidit, & fleuit, & appellauit: & per omnes affectus tractatur. His tribus generibus vtetur Orator vt res exiget, nec pro cauſa modo, ſed pro partibus cauſæ. Magni igitur iudicij, ſummæ etiam facultatis eſſe debebit moderator ille, & quaſi temperator huius tripartitæ varietatis. Nam & iudicabit, quid cuique opus ſit, & poterit, quocunque modo poſtulabit cauſam dicere. Ad cauſas tenues, cuiuſmodi eſt cauſa pro Cæcinna, ſummiſſum: ad graues, qualis eſt Rabirij, vehemens: ad mediocres, ex quo genere eſt pro lege Manilia, temperatum dicendi genus accommodandum eſt. In eadem etiam oratione ad conciliandum quidem mediocre ad docendum verò atque probãdum ſubtile & enucleatum, ad mouendum, graue debet adhiberi. Eſt enim eloquẽtis proprium, parua ſummiſsè, modica temperatè, magna grauiter dicere. Multum etiam refert, quæ ſit perſona eius qui dicit, & eorum qui audiunt. Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis auctoritas, non omnis ætas, nec verò locus aut tempus, aut auditor omnis eodem aut verborum genere tractandus eſt, aut ſententiarũ. In omnibus etiam rebus

videndum est quatenus. Et si enim suus cuique modus est, tamen magis offendit nimium, quàm parum: vnde fit, vt eloquentiæ, sicut reliquarum rerum fundamentum sit sapientia. Hæc de eloquutione dicta sint. Nunc quoniam omnia conformandæ & expoliendæ orationis præcepta exposita sunt, ordine vt instituimus, ad memoriam transeamus.

De memoria. CAP. LII.

MEmoriæ artem primum omnium instituisse ferunt Chium Simonidem. Cùm enim celebri, & frequenti conuiuio interesset, de triclinio egressus est: Eo egresso, triclinium supra conuiuas corruit, atque ita contudit, vt cùm eos humare vellent sui, non possent obstrictos internoscere vllo modo. Tunc Simonides dicitur ex eo, quòd meminisset quo eorum loco quisq; cubuisset, demonstrator vniuscuiusq; sepeliendi fuisse. Ex hoc Simonidis facto notatum videtur, iuuari memoriam signatis animo sedibus. Quod suo quisque etiam experimento credere potest. Nam cum in loca aliqua post tempus reuersi sumus, non ipsa agnoscimus tantùm, sed etiam quæ

Cic. 3. de Or. 353. Quintil. l. 11. c. 2.

in iis fecerimus, reminiſcimur : perſonæque ſubeunt, nonnunquam tacitæ quoque cogitationes in animum reuertuntur.

An memoria ſit eloquentiæ pars.

CAP. LIII.

ETiam ſi memoria eloquentiæ cum alijs artibus ſit communis, tamen artificioſa memoria oratoriæ artis meritò pars exiſtimatur. Neſciretur enim quanta vis iis eſſet, quanta diuinitas, niſi in hoc lumen orandi vim extuliſſet. Non enim rerum modò, ſed etiam verborum ordinem præſtat, nec ea pauca contexit, ſed propè in infinitum, ita vt longiſſimis actionibus priùs audiendi patientia quàm memoriæ fides deficiat. Non immerito igitur theſaurus eloquentię dicitur, cum exemplorum, legum, ſapienter dictorum, benéque factorum velut quaſdam copias, quibus abundare, quáſque in promptu ſemper habere debet Orator. incredibilis eius vis repræſentet.

De artificio memoriæ.

CAP. LIV.

ARtificium igitur memoriæ à veteribus traditum, locis conſtat & imaginibus: Itaque his, qui hanc ingenij partem exercent, loca multa priùs animo

capienda sunt spatiosa, multa varietate signata, illustria, explicata modicis interuallis, vt ædium ferè magnarum, aut alterius ædificij: Hæc animo diligenter sunt affigenda, vt sine cunctatione ac mora partes eorum omnes cogitatio possit ordine percurrere. Plus enim quam firma debet esse memoria, quæ aliam memoriam adiuuet. Tum ea, quæ fuerint scripta, vel cogitatione comprehensa, ordine his locis sunt commendenda, signis quæ memoriã eorum excitent, notata. Ita fiet vt res ordine teneantur. Exempli gratia, si sit de nauigatione, re militari, & agricultura dicendum, nauigationis anchora rei militaris gladius vel spiculum agriculturæ spica, vel simile aliquid imago esse potest. Hæ imagines supradictis locis ordine sunt committendæ. Deinde, cùm repetenda fuerit memoria: incipies ab initio loca recensere, & quid cuique credideris reposces. Imago enim cuiusque admonebit, vt quãlibet multa sunt, quorum meminisse oporteat, sint singula connexa quodam choro. Sic enim fit vt ordinem rerum locorum ordo conseruet, res autem ipsas rerum effigies notent. Vtendum est autem imaginibus aliquid agentibus, acribus, insignitis, quæ occur-

rere, celeriterq; percurrere animum possint. Loca quæ assumpseris egregiè, commoditerque notare oportebit, vt perpetuò hærere possint. Nam imagines pro rerum varietate subinde sunt mutandæ, at loca perpetuo remanere debent.

Quid conferat hoc memoriæ artificium.

CAP. LV.

VT ad quædam prodesse hæc non est negandum, vt si rerum nomina multa per ordinem audita reddenda sint, vel res diuersæ ordine complectendæ: sic in ediscendis orationis perpetuę verbis nihil ferè prosunt. Singulorum enim verborũ imagines memoriæ mandare, & inutile esset, & infinitum. Si longior cõplectenda memoria oratio fuerit, proderit per partes ediscere. Non est autem inutile, quo faciliùs hæreant, aliquas apponere notas, quarum recordatio commoueat, & quasi excitet memoriam. Illud neminem non iuuabit, iisdem quibus scripseris chartis ediscere. Si tamen quis vnam, maximámque artem memoriæ quærat, exercitatio est, & labor. Multa ediscere, multa cogitare, & (si fieri potest) quotidie, potentissimum est. Quantum autem natura, studióque valeat memoria, vel Themistocles testis est, quem vnum intra annum opti-

Quintil. l. 11. c. 2. in extremo cap.

mè locutum esse Persicè constat: vel Mithridates cui duas & viginti linguas, quot nationibus imperabat, traditur notas fuisse, vel Crassus ille diues, qui cum Asiæ præesset, quinque Græci sermonis differentis sic tenuit, vt qua quisque apud eum lingua postulasset eadem sibi ius redditum ferret: vel Cyrus quem omniũ militum tenuisse creditum est nomina. Quin semel auditos quamlibet multos versus protinus reddidisse dicitur Theodectes. Explicatis memoriæ præceptis, restat, vt de pronunciatione dicamus.

De pronunciatione, & eius vtilitate.

CAP. LVI.

PRonunciatio à plerisque actio dicitur, sed prius nomen à voce, sequens à gestu videtur accepisse. Hæc autem pars est, quæ in dicendo vna dominatur. Sine hac summus Orator esse in numero nullo potest, mediocris hac instructus summos sæpè superare. Nam & infantes actionis dignitate, eloquentiæ sæpè fructum tulerunt, & diserti deformitate agendi multi infantes putati sunt. Vt iam non sine causa huic primas dedisse Demosthenes dicatur, cùm rogaretur quid in dicendo esset primum, huic secundas, huic tertias. Est enim

Quintil. l. 11. c. 3. de Orat. pa. 309. in Orat. 16. de Cla 141. & inor. 16. Quintil. li. 11 ca.

actio quasi corporis quædam eloquentia. Cùm sit autem in duas diuisa partes, vocem, gestumque, quorum alter oculos, alter aures mouet, per quos duos sensus, omnis ad animum penetrat affectus, priùs de voce, deinde de gestu, qui voci etiam accommodatur, dicendum est.

De voce. CAP. LVII.

In Orat. 55. VOcis mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maximè voce mouentur. Ita perfectus Orator, vt cumque se affectum viderit, & animum audientis moueri volet, ita certum vocis admouebit sonum. Aliud enim vocis genus iracundia postulat, acutum, incitatum crebrò incidens. Aliud miseratio, ac mœror: flexibile, plenum, incorruptum, flebili voce. Aliud metus, demissum, & hæsitans, & abiectum. Aliud vis: contentum, vehemens, imminens, quadam incitatione grauitatis. Aliud voluptas: effusum, leue, tenerum, hilaratum, ac remissum. Aliud molestia: sine commiseratione: graue quidam, & vno pressu ac sono obductũ. Ac vocis quidem bonitas optanda est, non est enim in nobis sed tractatio in nobis. Ergo bonus Orator variabit, & mutabit, omnésque sonorum, tum intendens, tum remittens persequetur gradus.

Nec modò in diuersis rebus, sed etiam in iisdem partibus, iisdémque affectibus, quasdam non ita magnas vocis mutationes adhibebit. Nam varietas, cùm gratiam præbet, ac reuocat aures, tum dicentem ipsa laboris mutatione reficit.

De gestu. CAP. LVIII.

VOcem subsequi debet gestus, & animo simul cum ea parere. Gestu sic vtendum est, vt nihil in eo supersit. Status erit erectus, & celsus, rarus incessus, nec ita longus, excursio moderata, eáque rara; nulla mollitia ceruicum, nullæ argutiæ digitorum: non ad numerum articulus cadens, trunco magis toto se. Orator moderabitur & virili laterum flexione: brachij proiectione in contentionibus, contractione in remissis, pedis supplosione in contentionibus, aut incipiẽdis, aut finiendis. Sed in ore sunt omnia. In eo autem ipso dominatus est oculorũ. Animi enim est omnis actio, & imago animi vultus est, indices oculi. Hæc est vna pars corporis, quæ quot animi motus sunt tot significationes & commutationes possit efficere. Nam oris non est nimium mutanda species, ne aut ad ineptias, aut ad prauitatem aliquã deferamur. Oculorum igitur tum intenione, tum rem issione, tum con-

iectu, tum hilaritate, motus animorum significabimus aptè cum genere ipso orationis. Est enim actio quasi sermo corporis, quò magis menti congruens esse debet.

EPILOGVS.

QVoniam in his tribus libris breuiter vt vires nostræ tulerunt, quid esset Rhetorica, quod eius officium, atque finis dictus est, & de singulis eius partibus earumque vi & præceptis est disputatum, illud solùm nunc super est, vt omnes ad eloquentiam, quæ nihil aliud est, quàm copiosè loquens sapientia, cohortemur. Ex qua illi profectò maximos & vberrimos fructus percipiunt, qui eam ad Dei Opt. Max. cultum, ac venerationem diligentissimè contulerit. Cui enim potiùs eloquentiæ studia consecrentur, quàm illi, qui vt hominis decus ingenium, sic ingenij lumen esse voluit eloquentiam. Hoc igitur agamus, hoc curemus, in hoc conatus, cogitationésque nostræ semper euigilent, vt cùm eloquentię, tum cæterarum artium studia parenti vitæ nostræ deseruiant. Cui omnia honoris, omnia virtutis, omnia ingenij sine vlla exceptione ornamenta debentur.

INDEX ALPHABETICVS RERVM

memorabilium quæ in hoc opere continentur.

A

Bene-

E

F

I

in Lau-

Q

R

S

FINIS.